

Poemata Pythagorae et Phocylidis Graeca

<https://hdl.handle.net/1874/420918>

2

POEMATA

PYTHAGORAE ET PHO
CYLIDIS GRAECA.

CVM DVPLICI INTERPRE
tatione Viti Amerbachij.

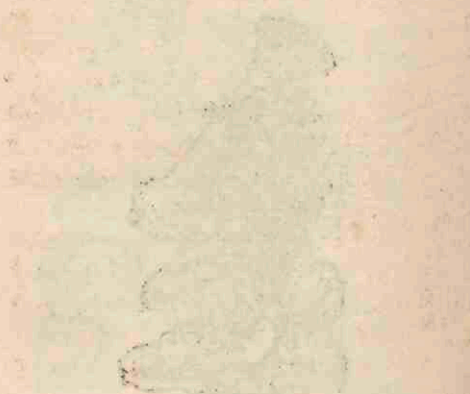
Cum gratia & Priuil.

M. D. XXXIX.

15

POEMATA

JOHN WATSON
CYPRUS
AND
THE
MOUNTAINS

LONDON
M. D. C. C. C. C.

CLARISSIMI

MIS ET NOBILISSIMIS PRIN-

cipibus Iohanni Fridrico maiori natu, & Iohanni

Guilmo, Saxonie Ducibus, Lantgrauijs Turin-

gie, Marchionibus Misnie, Electoris filijs,

Patronis suis clementissimis, Vi-

tus Amerbachius

S. D.

Rudenter est dictum
à duobus præstantis-
simis, & uetustissimis
Poëtis apud Græcos,
Homero & Hesiodo:
Verecundiam inuti-
lem esse uiro egenti.
Nisi enim petat, qui

opus habet alieno auxilio, nonnunquam etiam in-
stet, ac urgeat petitionem, quod cupit aut petit, non
consequitur, cum non raro nihil impetretur, à qui-
bus crebro aliquid est petitum & rogatum. Metue-
re autem ne parum deceat petere aut rogare, quo-
quis non possit carere sine uitæ aut rerum suarum
incommodo, non tam est uirtus quàm arrogantia,
& superbia, ne dicam stultitia. Quis enim est om-
nium

A 2 nium

nium hominum, qui non sepiſſimè indigeat aliorum
 ope, labore, opera, aut rebus? Quid Imperator po-
 teſt, niſi habeat milites, quid milites, niſi habeant
 Imperatorem? Quomodo locum & maiestatem,
 & dignitatem ſuam tuebuntur ſine populis Reges,
 Principes, & alij magistratus? Quomodo ſalutem
 uitam, opes, coniuges & liberos populi ſine Re-
 gibus aut Principibus? Poſſunt carere miniſtris
 patres familias, aut patribus familias miniſtri, liberi
 parentibus, & parentes liberis? Coniuges uerò nec
 rem familiarem, nec ſuum nomen retinere pote-
 runt abſq; mutuo auxilio. Quid dicam de ciuibus in-
 ter ſe, quid de ciuitatibus, quid de nationibus, adeoq;
 omnibus inter ſe hominibus? Tanta uerò eſt in re-
 bus humanis coniunctio & copulatio, ſingulari Dei
 conſilio proculdubio inſtituta, & conſeruata huc
 uſq; ut nemo ſibi ſufficiat, ut omnes aliorum ope-
 ra & auxilio multis in rebus, & per totam uitam
 opus habeant. Itaq; non tantū inutilis iam eſt egen-
 ti uiro uerecundia, ſed etiam turpis. Et non eſt pro-
 priè uerecundia, ſed imitatio, & falſa quædam ſpe-
 cies uerecundiæ, ne dicam, quod hæc à magnis uiris
 non habetur inter uirtutes, & in uniuerſum in ui-
 ris damnatur. Nihil enim aliud eſt uerecundia, ſiue
 pudor, quàm aut iuſtæ reprehentionis, aut iudicij,
 aut opinionis de nobis hominum, timor, & deeſſe
 nobis

nobis aliquid, adeo non est inhonestum, ut sæpe ad virtutem hoc nos excitet, uirtutem in nobis aliqua ex parte efficiat, alat, & augeat, adeo non inutile, ut magnarum utilitatum nobis, & totis populis sit causa, adeo non dissentiens à natura, ut hæc ipsa id ordinauerit. atq; constituerit, cum ad rationem aut exemplum, & uelut *ἡ ἀρετὴ* quandam Superioris Mundi, tum ad salutem & ingentia commoda nostri generis. Verum hæc satis de hoc dicto, quæ tamen dicenda censi, non ideo, quod mea, meiq; similia opera uobis opus esse arbitrer, clementissimi Principes, non tamen defuturus uestræ aut excellentiæ, aut commodis unquam, si uel res postularet, uel is ego essem qui posset uobis prodesse ulla ratione, sed ut uobis tantis Principibus mei facti rationem, & consilium probarem, aut illis potius, qui meam audaciam reprehendent, quod ego homuncio nec uirtutibus nec opibus commendatus, cū potētissimis, et nobilissimis Principibus colloqui, & defensores mihi meorum libellorum eos quærere non dubitem. Non ita multo enim ante hoc tempus edidi enarrationem liberio rem, & ut minus grammaticam, ita magis Philosophicam, disputationis M. Ciceronis de officijs, & patruo uestro Principi, ut paucis uerbis multa dicam, Saxonix, & nato ex Electorum familia, dedicaui, nec male mihi meum

de eo iudicium & spes cecidit. Certis enim & manifestis argumentis intellexi, non ingratum ipsi hoc meum uel officium, uel iudicium, uel spem, & expectationem esse, nec tantum ei conatum, ac studium in re tam honesta & laudabili displicere. Quod ut summis uotis exoptaui, ita cum speranti mihi, (cum enim hoc non sperarem de talibus Principibus) & exoptanti contigerit, non possum non facere plurimi, amplecti & exosculari. Certè primo, quando id comperi, exiliebam lætitia, & sentiebam mihi non paruum stimulum ad uirtutem additum esse. Cœpi deinde cogitare, & quærere, quo simili officio uos quoq; mihi & meis studijs beneuolos redderem, & patronos pararem, atq; facile inueni, ut qui haberem nunc in manibus hæc duo Poëmata, alterũ Pythagoræ, alterũ Phocylidis, ac uerterẽ in Latinos uersus, & propter uetustatẽ spectatissima, & propter materiã uestræ ætati aptissima. Ne autẽ breuitas, aut uos, aut alios, qui legent ea deterreret, imò ut aliquãdo caussas præceptorũ, & circumstantias uideretis, & haberetis aut cõpendiolũ aut eis $\epsilon\sigma\tau\omega\gamma\mu\mu$, & uelut fasciculum huius Philosophiæ, cui à moribus nomen est factum, addidi interpretationem paulo prolixiores, & φιλοσοφικὸς ἑταῦρος prorsus, ut feci in Ciceronis opere de Officijs. Est harum rerum cognitio & doctrina, cum alijs hominibus

DEDICATORIA.

7

nibus digna, tum uero Principibus dignissima. Nam si Magistratus est loquens Lex, ut Cicero sentit, aut custos legum, & iuris defensor, ut recte summi Philosophi, & sacrarum rerum scriptores uolunt, Principes autem summi nunc sunt Magistratus, quomodo non sit huius ordinis homines, non tantum hæc scire pulchrum, quàm nescire tetrum, deformem & flagitiosum? nec satis est eos, qui præsentibus populis, habere consultores eruditos, & prudentes, ipsos etiam decet, quantum negocia patiuntur, literas colere, legere, discere, intelligere, non tantum alienis præsentium, aut suis pectoribus sapere, nec ulla uox perniciosior est inuenta, & apud multos celebris adhuc habetur, quàm quod dicitur, Principes & opulentos non habere opus doctrina, quasi tantum ad uenationes, luxum, & uoluptates nati sint, quæ corporis sunt oblectationes & suauitates, non etiam ad doctrinam, ad cognitionem rerum, ad liberales artes, ad intelligendam iusticiam, æquitatem, & alias uirtutes, quæ sunt animorum cultus, & uelut epulæ quædam, aut literæ nullum alium habeant usum, quàm ut uictum nobis querant, rem faciant, prostent, & sedeant in quæstu pro meretrice, ut ille ait de Amicitia. Hoc uero nihil aliud est, quàm Principem & potentem infra omnes homines

A 4 collocare,

collocare, nec à pecudibus admodum secernere. Quare factum est à parente uestro sapientissimè, quod uos planè pueros adhuc tradidit erudiendos Magistro & doctrina, & moribus excellenti, atq; ad instituendos Principes, ut mihi uidetur, nato, & orgio Premmero, singulari & ueteri amico meo, cuius opera planè futurum esse confido, ut & intel ligatis uirtutum, & honestatis uim, & præstantiã. Et ea faciatis uolentes, & uestra sponte, quæ alij aut non faciunt, aut faciunt inuiti. Ad quod uobis, dici non potest, quantum prodesse possint exempla domestica, magni patruï uestri sapientia, & amor summus erga uirtutem, & ingenuas artes: Aui in- tegritas, pietas, & singularis quædam clementia, cognatorum grauitas, & regendorum populorum insignis peritia & studium, religionis amor & fides, cum in alijs rebus, tum in coniugijs uerè Chri- stiana. De patre uero quid dicam? Tacere equidem satius est, quàm dicere, quod non exprimat eius uir- tutes, quæ tantæ sunt & tam multæ, ut ideo & patris ei sui nomen, & patruï datum esse putem, quia futurum erat, ut sanctitate, & uirtutibus cum sua maxima laude, & ciuitatum infinito bono utrumq; referret, nec dicam superaret, si tantæ uirtutes su- perari possunt. Horum uestigijs si insistetis, horum similes fieri si studebitis (debetis autem sedulo, & semper

DEDICATORIA.

semper studere) nunquam nec magnorum Principū
 nomen, & fama uobis deerit, nec uestros populos
 fallat sua de uobis non tam spes & expectatio, quā
 præfagium & diuinatio. Verum hæc præceptor
 uester haud dubie sapienter, & grauitèr uobis in-
 stillat, & magna cura inculcat, nec sanè ad aliud
 hac admonitione ego sum usus, quā ut meum erga
 uos perpetuum studium, & obseruantiam uobis de-
 clararem. Quod si uidebor aliquibus impudenter fa-
 cere, aut in hac re, aut in eo toto, quod uos mihi me-
 orum studiorum, & imprimis huius libri defensor
 res dari cupiam, sic illi cogitent, ac sciant hoc mihi
 concessum esse ab illis, de quibus dictum est supra,
 doctrinæ luminibus, & nec dedecere Principes li-
 teras, & literatos defendere, cum neminem suorum
 ciuium negligere debeant, nec ante me nullos hoc
 fecisse, quod ego nunc facio, uerum & multos hoc
 tempore idem facere, & iam inde à uetustissimis
 temporibus fecisse quā plurimos, ac non existimo
 id mihi uicio dari posse à quoquam cordato, quod
 meos Principes, maluerim habere patronos, & tu-
 tores in hac re, quā peregrinos, præsertim in me-
 orum talium conatum, & ædendarum lucubrati-
 onum initio. Nam, ut Aratus à Ioue est exorsus, ita
 ego post Deum rectissime à principibus quenq; &
 suis existimo exordiri: à principibus quidem, quod

inter homines ij sint Deo similimi: à suis uero
quòd propria sit eorum nostri, & omnium nostrarum
rerum cura, tutela, & defensio. Quare mitto
ad uos generosissimi Principes, hoc non tam literarum
donum, quàm & testificationem studij, pietatis,
amoris, obseruantie erga uos meæ, & opus,
aut rem qualemcunq; uestri clientis & ciuis, qua
fruiamini, quàm diu libet, cuiusq; tutelam suscipia-
tis, atq; ita in ea consuescatis à primis annis hones-
tissimorum studiorum, & liber alium artium curam
gerere, quæ certè una est ex illis, quæ maxime con-
ueniunt Principibus, idq; ut faciatis magnopere à
nobis quæso. Christus Opt. Max. diu conseruet no-
bis uestram uitam, aspiret studijs uestris, mentes
& pectora uestra suo lumine illustret, cogitationes,
& mores ita regat, ut quàm diutissimè uiuatis ad
eternam ipsius gloriam, solatium, & gaudium
parentum uestrorum, ad uestram & populorum
uestrorum salutem, & utilitatem. Valete.

Vitebergæ III. Calend. Martias.

Anno Dn. M. D.

XXXIX.

ΧΡΥΣΑ

ΕΡΗ ΤΟΥ ΠΥΘΑΓΟΡΟΥ.

Αθανάτους μὲν πρῶτα θεὸς νόμῳ ὡς
 Διάκεινται,
 Τίμα, καὶ σέβς ὄρκον, ἔπειθ' ἠρώας
 ἄγαυός.
 Τὸς τε καταχθονίους σέβς, δαίμονας ἔνας
 μαρξέζων.
 Τὸς τε γονεῖς τίμα, τὸς τ' ἄγχίς' ἐκγε
 γαῶτας.
 Τῶν δ' ἄλλων ἀρετῆ ποιῆ φίλον, ὃς τις
 ἄριστος.
 Φραῖσι δ' εἰκε λόγοις, ἔργοισί τ' ἐπωφελί
 μοισι.
 Μήδ' ἔχθαιρε φίλον σὸν ἀμαρτάδος εἰ
 νεκα μικρῆς,
 ὄφρα δύνῃ. δύναιμι γὰρ ἀνάγκης ἐγγύθε
 ναίει.
 Ταῦτα μὲν ὄτως ἴδι, κρατέῃ δ' εἰθίξαι
 τῶνδε:
 Γαστρός μὲν πρῶτιστα, καὶ ὕπνου, λαγνείης
 τε,

καὶ

ὣ θυμῷ. πρήξας δ' αἰχραυ ποτε μήτε μετ'
 ἄλλου,
 μήτ' ἰδίην. πάντων δὲ μάλις' αἰχύνει
 σαυτόν.

Εἶτα δ' ἰκαίσιων ἄσκειν ἔγωγε, λόγῳ
 τε.

μήδ' ἀλογίως σαυτόν ἔχειν ποδὶ μηδὲν
 ἔθιζε.

Ἄλλὰ γινώτι μὲν ὡς θανέειν πέπρωται ἅπαν
 σι.

χρήματα δ' ἄλλοτε μὲν κτᾶσθαι φίλα, ἄλ
 λοτ' ὄλεσθαι.

ὄσατέ δαιμονίησι τύχαις βροτοὶ ἄλγ'
 ἔχουσιν.

ὦμ' αὖ μοῖραυ ἔχης, πράως φέρε, μήδ' ἀγα
 νακται.

ἰᾶσθαι δὲ πρέττει καθ' ἴσους δύνη. ὦδε δὲ φερέ
 ζεν.

Ὅν πάνυ τοῖς ἀγαθοῖς, τούτων πολὺ μοῖ
 ρα δίδωσι.

Πολλοὶ δ' ἀνθρώποισι λόγοι δειλοῖτε, καὶ
 ἔσθλοί

φρὸς πίπτει, ὦρ' μήτ' ἐκπλήσσει, μήτ' ἀρ
 εῖσος

ἔγεσθαι σαυτόν. ψεύδους δ' ἢν τὸ βῆτι λῶ
 γηται,

πράος

ΤΟΥ ΠΥΘΑΓΟΡΟΥ. 73

Γράσος ἴχ'. ὃ δὲ τοι ἔρειο, ἐπί παντί τελέω
σθω.

Μηδεὶς μήτε λόγῳ σε πρῆσθη, μήτε τι ἔργω

Γρῆξαι, μήδ' εἰπῆν, ὃ, τι τοι μὴ βέλτερόν
εσι.

Βούλευσ δὲ πρό ἔργου, ὅπως μὴ μαρὰ πέληκ
ται.

Δαδὸ τοι πρῆσεντε, λέγαντ' ἀνόητα
πρὸς ἀνδρός,

ἄλλὰ τὰδ' ἐκτελείειν, ἃ σε μὴ μετέπειτ'
ἀνίησιν.

Γρῆσσε δὲ μηδὲν τῶν μὴ πίσασαι, ἀλλὰ
διδάσκου.

Ὅσα χρεῶν, καὶ τρεπνότατον βίον ὥσθι
διαίσεις.

Οὐδ' ὑγίαιης τῆς ποδὶ σῶμ' ἀμέλειαν
ἔχειν χρῆ,

ἀλλὰ ποτὸν τε μέτρον, καὶ σίτην, γυμνασ
σίωρ τε

Ποιεῖσθαι, μέτρον δὲ λέγω τὸδ', ὃ μὴ σ' ἀνε
ῖσιν.

εἰδίζε δὲ δίαιταν ἔχειν καθάρσιον, ἀρεθου
πῆον.

Καὶ πεφύλαξό γε ταῦτα ποιῆν, ὅποσα
φθόνον ἴχαι.

μηδία

14 ΧΡΗΣΑ ΕΠΗ ΤΟΥ ΡΥΘΑ.

μη διαπαναυ παρα καιρον, οποια καλωθ
αδ αημων.

μηδ ανελευθερ @ ιδι. μετρον δ' επι πα
σιμ αρισον.

ηρῆσε δε ταυθ', α σε μη βλαψη. λογισαι
δε προ εργα.

μηδ οπνον μαλακοισιμ ετω' ομμασι προσ
δ' εφαδ,

ηριμ, των ημερινων εργων τρις εκασον
επελθειμ.

η παρεβημ; τι δ' ερεζαι; τι μοι δειον οκ
ετελεσθη;

αεξάμην @ δ' απο πρωτου, επιζηδι και με
τεπειτα.

δειλα μου εκπρηζαι, επιπλησσο, ηκσα
δε, τωρπυ.

ταυτα πονει, ταυτ' εκμελετα, τωτων ηκ
εραυ σε.

ταυτα σε της θειης αρετης εις ιχνια θησ
σει,

και μα του αμετερα ψυχα παραδοντα τε
ρακτυμ

θαγαμ ανωσ φυσεως. αλλ' ερχεν επ' ερε
γομ,

θειοισιμ επευζαμην @ τελεσαι, τωτων δε
κρατησας

γνωση

ΤΟΥ ΠΥΘΑΓΟΡΟΥ. 39

Γνώση ἀθανάτων τε θεῶν, θνητῶν τ' ἀν-
θρώπων

σύνεσις, ἢ τε ἕκαστα διέχεται, ἢ τε κρα-
τῆται.

Γνώση δ' ἢ θέμις ὄσι, φύσις ποδὶ παντός
ὁμοίη,

ὥς τὲ σε μήτε ἀελπῆ' ἐλπίζου, μή τέ τι
λῆθου.

Γνώση δ' ἀνθρώπους ἀνδαίρετα πῆματ'
ἔχοντας.

Τλημονες, ὅτι ἀγαθῶν πέλας ὄντων, οὐκ
ἔσορῶσι,

οὔτε κλύουσι. λύσις δὲ κακῶν παῦροι συ-
ρίασσι.

καὶ κοῖρα βροτῶν βλάβη φρένας οἷ δὲ κυ-
λίνδρους.

ἄλλοτ' ἐπ' ἄλλα φέρονται, ἀπείρονα πῆματ'
ἔχοντες.

ληγὴ γὰρ σιωπαστοῦ ἕρις βλάβη δασα λεί-
ληθε

σύμφυτῳ, ἢ οὐ δει προσάγειν, εἰκόντα δὲ
φύγειν.

Ξεῦ πάτερ ἢ πολλῶν τε κακῶν παύσθαι
ἅπαντας,

ἢ πᾶσι δειξάις, οἷα τῷ δαίμονι χῶνα
ταί,

εἰ μὲν

16 ΧΡΗΣΑ ΕΡΗΤΟΥ ΡΥΘΑ.

Ἀλλὰ σὺ θάρσει, ἐπεὶ θεῖον γίνῃ δὴ βροσ
ταῖσιν,

οἷς ἰερά προσέξασα φύσις δάκνυσιν ἕκα
σα.

ὦρ εἶσοι τί μέτεσι, κρατήσῃς ὦρ σε κε
λευω

θζακέσας, ψυχὴν δὲ πόνων ἀπὸ τῶνδε σε
ώσῃς.

ἄλλ' εἴργου βρωτῶν, ὦρ εἴπολλυ, ἐν τε κα
θαρμοῖς,

ἔν τε λύσει, ψυχῆς κείνου, κῆ φράξεν ἕκα
σα,

σύνιοχον γνώμην σήσας καδύπερθευ ἀγία
σκυ.

ἂν δ' ἀπολείψας σῶμα, ἐς αἰθέρ' ἐλεύτερον
ἔλθῃς,

ἔσσει ἀθάνατος θεός, ἀμβροτος, οὐκέτι
θνητός.

τέλῃ τῆ χυσῶν ἐπῶν τῶ.

Ἐμβαγός.

Αἴτια.

17

A V R E A

C A R M I N A P Y T H A =

g o r æ .

P Rincipio uenerare Deos, ut lege receptū est,
 Et iusurandum colito, post armipotentes
 Heroas, magnæ uenerandaq; numina terræ,
 Et cum cognatis dulces uenerare parentes.
 Ex alijs uirtute tibi iungatur amicus,
 Qui reliquos homines superat uirtutibus omnes,
 Leuib; & uerbis cedas, factisq; benignis.
 Oderis & nunquam charum leue propter amicum
 Peccatum, donec potes & nihil impedit illud.
 Tecta tenet duris nam iuncta potentia fati.
 Ista quidem noris, sed & hæc quoq; discere debes:
 Initio uentrem cohibere, grauemq; soporem
 Cum Venere, atq; ira facias nil turpiter unquam
 Seu fueris solus, seu non consorte carebis:
 Teq; magis nullum met uas in crimine testem,
 Postea Iusticiam factis quoq; non modo uerbis
 Exerce, contraq; geras te, recta requirit
 Quam ratio, nunquam, res qualiscunq; gerenda est.
 Sed mortem cunctis subeundam noueris esse.
 Nec semper spernas nummum, nec semper amabis.
 Quicquid & humanis poterit contingere rebus,

B

Leniter

18 INTERPRETATIO.

Leniter, hoc tibi si dederit fors, ferre memento,
 Quodq; tamen poteris, sana, sic deinde putato,
 Quod non multa bonis tribuat fors talia multis.
 Quodq; homines mittant uoces prauasq; bonasq;
 Non quicquam grauiter nec te conterreat harum.
 Nec teneat uinctum. Si quis mendacia dicat
 Sustineas, & quod dico, fac, insuper addas.
 Non dictis, factisue tibi persuadeat ullus,
 Ut facias, dicasue tibi quod possit obesse.
 Antè, quid ut stultè non fiat, prospice factum,
 Nam miser est, stultè quisquis dicitue facitue.
 Perfice, quæ nequeant animum mordere peracta
 Ne fac quæ nescis, sed, quæ te scire decebit,
 Disce, tibi current sic mollia tempora uitæ,
 Corporis & debes non intermittere curam,
 Inq; cibo, potuq; modus sit, gymnasijsq;
 Hoc fiet, lassum si te non illa grauabunt.
 In uictu mundus, frugalisq; esse studeto.
 Ut non inuidia, caueas, hac parte labores.
 Fac tempestiuos, non ut plebs inscia, sumptus.
 Et sordes fugias. In re modus optimus omni est.
 Ne fac, quæ le dant, consulta, quàm facis antè.
 Non oculis capias in mollibus antè quietem,
 Quàm tota tibi gesta die ter mente putaris.
 Quò ueni? quid nam feci? cur praua peregi?
 A primis animum sic ad postrema reuoluas,

Ut bene letitiam pariant, malefacta dolorem.
 Huc labor, huc curæ, studium tibi tendat & omne,
 Hæc tibi uirtutemq; ducem, diuosq; parabunt.
 Hunc animæ numerum nostræ qui, iuro, quaternum
 Naturæ fontem tribuit sine fine fluentem.
 Ne uenias ad opus, nisi numina fausta precatus.
 His bene seruatis, hominum coniunctio quæ sit
 Cum dijs, cognosces, implet quæ cuncta tenetq;
 Naturamq; sibi similis quæ perstat ubique
 Ne non sperandum speres, utq; omnia noris,
 Quodq; ipsi existant homines sibi causa malorum,
 Cognosces, miseri bona qui nec cernere possunt,
 Nec audire, procul quæ nõ posita esse putandũ est,
 Et pauci norunt, quæ res mala finiat. hæc fors
 Affixit mentes hominum, huc quos pellit, & illuc,
 Insistensq; rota per mille pericula uersat.
 Nam funesta comes te cte contentio ledit
 Nata simul. Fugere hæc decet, haud accersere pestẽ.
 Eripe magne malis aut cunctos Iuppiter istis,
 Omnibus aut monstra, uitam quo demone degant.
 Sed tu fide, hominum quoniam coelestis origo est.
 Illi natura rerum sacra cuncta docentur,
 Quorum si quid habes, uicijs, mea iussa, remotis
 Percipies, animumq; malis seruabis ab istis.
 Atque cibos uita, quos dixi, puraq; quæ sint,
 Quæq; animum soluant, teneas, & singula spectes.

Consilio auriga suprema in parte locato.
 Corpore deposito, uacuum sed in aëra postq̄
 Veneris, existes immortalisq̄, deusq̄.

P R A E F A T I O.

Pythagoræ titulo est inscriptum
 hoc Poëma. Vnde apparet à ma-
 gna parte hominum esse creditū,
 quod Pythagoras eius autor sit,
 non aliquis alius Pythagoræ do-
 ctrinæ studiosus. Quanquā cōtra Suidas scribit: Nō
 nullos aurea carmina quoq̄ Pythagoræ adscribere.
 Sic ille inquit: τινὲς δὲ ἀνατίθειασιν ἀντὶ τοῦ ἰσ-
 τῶς ἡγοῦσθαι ἐπιη. Quibus uerbis significat plures
 nō habuisse illum pro horum uersuum authore. Sed
 nos adducimur his etiam coniecturis, ut credamus
 ab ipso Pythagora factum esse Poëma, qui, ut Dio-
 genes & Suidas testantur, mandauerit suis discipu-
 lis, ut, qui ingredrentur domum, dicerent hunc
 uersiculum: ποτὶ κατέβην, τί δ' ἐπέφεα, τί μοι
 δέοι ὄνκ ἐτελεσθῆν, ut Plutarchus in uita Nu-
 mæ Pomp. refert, Pythagorici nihil in literas refer-
 re consueuerint, quanquam causa, cur hoc factum
 sit, potest etiam ad Pythagoram ipsum accommo-
 dari. Deinde quod tam splendidum titulum habet,
 & qui

& quidem coniunctum cum Pythagoræ nomine.
 Postremo quia sit dignum uisum Vergilio principi
 Latinorum Poëtarum, quod imitaretur, & tantum
 non uerteret. Certè unum locum integrum in car-
 mine suo de Bono uiro transtulit. Nam quod pleraq;
 Pythagoricæ doctrinæ continet, non minus arguit
 Pythagoram authorem esse, quàm aliquem ex eius
 discipulis, aut sectatoribus. Verùm, ut ut est, carmen
 hoc apparet in magno precio fuisse. Non enim con-
 tendo ualde, sed conijcio tantum à Pythagora scri-
 ptum esse. Quanquam Chrysippus etiam apud Gel-
 lium uidetur sentire hoc à Pythagoricis uelut de con-
 filij alicuius sententia compositum, ubi ait: *Διὸ
 ὑπὸ τῶν πυθαγορείων ὅτως εἴρηται, γινώ-
 σαι δ' ἀνδρώπῃς ἀνδραίετα πῆμα δ' ἑλόν-
 τας.* Ego dixi, quod mihi uidetur, ac dignum esse
 Poëma censui, quod mea enarratione aliquid lumi-
 nis acciperet. Nam sine tali adminiculo non potest
 intelligi ab imperitiis. Addidi etiam uersionem
 pedestrem, ut hac quoq; parte aliquam consequere-
 tur commendationem hic libellus. Hanc non ualde
 laeto, sed hoc tamen dico, non eam paruo labore
 mihi constituisse, præsertim cum studuerim uersuum
 numerum exprimere, & quantum fieri posset, figu-
 ras & phrasin eius retinere, hocq; magna ex parte
 te, ut opinor, præstiterim. Quod existimo nō multo

minus difficile esse, quàm culturâ & copiam adhibere, aut certè felicioribus & exercitioribus ingenijs tam est illud difficile, quàm hoc est aridioribus, & nõ ualde in hac facultate exercitatis. Quamquã & illi sæpe non assequuntur Græcâ suauitatē, aut omnino phrasin, ac proprietatē etiamsi magna cultura, & longis ambagibus utantur, ac ne quidem possunt hoc aliquando facere cum linguarum natura, & diuersitas repugnet. Qua de re sunt hi bellissimi & dulcissimi uersiculi Martialis: Dicunt Earinon tamen Poëtæ, Sed Græci, quibus est nihil negatum, Et quos ægēs ægēs decet sonare. Nobis non licet esse tã disertis, Qui musas colimus seueriores. Ego feci, quod potui, nec alijs inuideo meliorem interpretationem.

SCHOLIA.

χευσὴν ἔπη) ἔπος Græcis non quodlibet carminē significat, sed hoc tantum, quod heroicum alioqui, aut hexametrum dicitur. Veteres etiam Deliacum, & Pythicum, itè Dactylicum uocauerunt. Dictum est autè hoc genus carminis, ut Græci docent, ἀπὸ τοῦ ἔωραδῆ Ἰᾶς φάσδε ἀλλήλων. i. quod in hoc uersu aptius cohæreant syllabæ, & pedes suauius decurrant, quàm in alijs per quandam Antonomastiam, aut Exochentem. Aurea sunt dicta per metaphoram, sicut aureum seculum à Poëtis dicitur. Nota est figura etiã in Germanico sermone

sermone. Pythagoras autem appellatus est à studio, et facultate ueri dicendi. *Τὸν ἀληθῆρα ἠγόρευεν ὅχ' ἠΐον τὸ πύθιος*, inquit Suidas.

Ἀθανάτους μὲν) Quod initio præcepit de ordine distribuendi honoris, idē fere est apud Diogenē, & Suidā, quod Diogenes tantū de Deo, & demonibus dicit, & Suidas demones heroibus præponit. Similia quædā de colēdo Deo et sanctis, nostri Theologi docuerūt, cū *λαβῆρα* ad Deū referunt, *ἀλλὰ* αὖ ad sanctos, & homines dignitate & conditione superiores. Addiderūt etiā nōnulli differentiā de humanitate Christi, sed malē. Nō enim debet humanitas à diuinitate in cultu separari. Quanq̄ alioqui habet multos gradus *δ' ὀλίγα*, tot quot sūt hominū inter se gradus, de quibus diligēter docuerūt Cic. et Gellius

Τῶν δ' ἄλλων) Tanti fecit amicitiam Pythagoras, ut dicere solitus sit ex inimicis amicos, nō ex amicis inimicos faciendos esse. Idem uult sibi Lilius cū dicit: Amicitias immortales, inimicias mortales esse debere. Quod dictum celebratum fuisse apud Græcos, & inde fortasse in Italiā ostendunt uenisse hæc uerba Aristidis: *ἢ μὴν πόλυ βέλτιοι τὰς φιλίας ἀθανάτους ἀξίον εἶν' ἢ κείνων ἐρχομένων ὑπὸ τῆν τύχην, τῆς ἑχθρας μὴ βδλεῶς πορίξασθ' λύταις.*

Ρῆσι δ' εἶκε) Hi duo uersus ad caput

humanitatis pertinent. Nihil enim tam conuenit hominis naturæ, quàm non esse inexorabilem: at non flecti posse nec uerbis nec officijs, & amicitia prodeere propter leue erratū aut offensam, flagitiū est. Quatenus autem sint amicorum uicia toleranda, tum alibi, tum in libello de amicitia docetur apud Ciceronem.

Ὅπερ ἂν ἴδῃ) id est, donec potes, aut quantum potes, aut si potes. Impediri enim possumus aut affectibus, aut alijs quibuscunq; rebus, siue recte fiat hoc, siue non recte, de quo nihil hic dicitur, & additur causa, potentia enim prope necessitatem habitat, id est, cognata enim sunt hæc inter se, & nihil est necesse fieri, nisi unà sit possibile etiam, ut cum dico, necesse est hominem mori, eatenus hoc est uerum, quatenus habet potentiam quoque moriendi. Quinquã hæc potentia non spectat in alteram partem, id est, homo non potest etiam nō mori, sicut cœlum non potest etiam non moueri, propterea quòd potentiam habet mors & motus coniunctam cum necessitate. Subtiliter omnino, & philosophicè dictum est hoc à Pythagora.

Τὰ ὑτὰ μὲν ἄνω) Transitione quadam adnectit sequentia præcepta superioribus. Docet autem initio de continentia, quæ consistit maxime in refrenandis uoluptatibus, quæ tactu, & gustu percipiuntur

epiuntur, ut Aristoteles tradit: Et horū uelut fons est immodicus cibi, & potus usus. Nam sine Cere re & Libero friget Venus, ita possumus de Somno quoque dicere. Cæterum uenter cohibetur, quando seruatur modus in uictu, & non appetitui frena laxantur. In uentre enim consistit illa potentia appetendi nutrimenti. Hinc est, quod ipsos etiam homines uoraces, & bibaces Græci, & Latini uentres appellauerint aliquando. Ad hoc præceptum pertinet, quod scribunt Pythagoram docuisse de abstinendo à carnibus, uoluit enim uictum parabilem esse hominibus, & sobrietati, & acuendo ingenio ac commodatissimum.

Καὶ θυμῷ) Impetum animi Græci θυμῷ proprie uocant, Latini aliquando animositatem, confidentiam quoque possent appellare, nisi hoc uocabulum in uitio poneretur. Quanquam confidens laudis est, ut Cicero scribit. Resistit autem timori, non expellit prorsus timorem, id est, non est contrarium timoris. Germani recentiores, ein mutt, uocant. Nam ueteres hac uoce pro animo simpliciter sunt usi. Is impetus, si moderetur, fortitudinem efficit, si non moderetur, temeritatem, & ira potest appellari. Est enim ira agitatio quædam animi, aut appetitus concitator iusto.

Τὸν θυμὸν δὲ ἀεγρόν) Hoc Ausonius ita dixit:

Turpe quid ausurus te sine teste time.
 Si non per se uicium est fugiendum, fugi debet, etiã
 si nemo nisi nos, sit nobis eius conscius. Quod quan-
 do non fit, perpetuò nos accusat, & damnat nostra
 conscientia. Est enim hoc inditum nostris mentibus
 diuinitus, honeste faciendum esse, & turpitudinem
 uitandam.

ἔιτρα δίκαιον) Iusticiam non rebus tantum, sed
 uerbis exerceri posse notum est. Contumeliosis eni-
 nim dictis, & delationibus, fama & existimatio læ-
 ditur. Quod nihil aliud est, quàm suum adimere als-
 teri, & non seruare æqualitatem, quod est contra
 iusticiam.

Μήσ' ἀλογίως) Quod nihil sit faciendum
 contra rationem, docet. Huius rei causa est in Ethicis
 Aristotelis, qui sic dicit: ὁρθῶς γὰρ, καὶ ἐπι-
 τὰ βέλτισα πρὸς ἀκαλῶν, scilicet λόγῳ ἐχοῦ. Est
 enim λόγος uox deriuata Græcis à λέγω, id est,
 dico, præscribo, dicto, iudico. Similem originem
 apud Latinos habet ratio, uidelicet à uerbo reor,
 cuius participium ratum, quando usurpatur nomi-
 nis loco, firmum & certum significat, inde ratio di-
 cta est.

ἀλλὰ γινώθει) Ideo scire iubet, moriendum esse
 omnibus, quòd sensit, post hanc uitã benefacta præ-
 mium, malefacta poenam habere, atque animam esse
 immortalem.

immortalem. Quæ res ad coercendos homines plurimum ualet.

Χρήματα δ' ἄλλοι.) Quia pecunia sunt res media, aut potentia bona, ut Aristoteles alicubi docet, per se neque amanda est, neque negligenda, sed utrumq; faciendum in loco. Est enim ubi prodesse, est etiam ubi nocere possit.

Ὅσοι ἐτε δ' αἰμοῦ.) Fatalia mala sunt equo animo ferenda. Non enim fiunt leuiora, sed potius grauiora indignatione, & impatientia. Sicut Horatius pulchrè monet,

Durum, sed leuius sit patientia

Quicquid corrigere est nefas.

Et ipse iubet ea corrigere, & sanare, & addit consolationem, uerè bonis raro illa accidere. Christiani aliam habent, & firmiorem consolationem, uoluntatem Dei, & præparationem sui ad uitam æternam. Quare non habent etiam pro fatalibus malis, quæ patiuntur, nec debent habere.

Πολλοὶ δ' ἀνθρώποισι.) Ne facile perturbemur hominū sermonibus, sic, ut mens de suo tanquā statu deiciatur, sed retinendam esse animi tranquillitatem, & constantiam siue blandi, siue minaces, siue etiam falsi fuerint. Est autem generale præceptum cōtra turbidiores animi motus, qui oriūtur ex hominum uocibus siue præsentibus siue absentibus.

Deinde

Deinde præcipit neque dicto, neque facto aliorum præbendos esse nostros animos decipiendos, ut faciunt, aut dicant, quod non sit honestum, aut utile, hoc est, ad prudentiam nos adhortatur.

Βυλευε δε ωρο) Treis sequentes uersus eodē spectant, Est enim prudentiæ munus cogitare, & consulere de rebus, hoc est, præcipitantiã uitare ante quàm agantur, quæ rarò habet felicem exitum. Idē Sallustius præcipit. Nam & prius quàm incipias, cōsulto, & ubi consulueris, maturè facto opus est. Et Aristoteles 6. Ethicorū prouerbij loco tali dicto utitur. Sic ait, καὶ φάσι πρῶτῃ μὲν δεῖν τὰ βυλευετα, βυλευεαδὲ δε βραδ' εως. Quamquam hæ sententiæ præcipiunt hoc etiam, agendum esse tandem, non perpetuò consultandum esse, nec mirum, cum agendi causa suscipiatur deliberatio, non propter se.

Γνωσε δε) Non discedunt à superioribus & hi duo uersus. Docent enim discenda esse, quæ ad uitam sunt usui, quod cum deliberando cognatum est. Quamquam prius quiddam est discere, posterius est deliberare, & alterum ad potentiam remotam, ad propinquam alterum pertinet, ut philosophi loquuntur.

Ουδ' οὐ γίγνεται) Valetudinis habendam esse rationem, docet, & eam rem consistere in modo quodam

nam cibi, potus, & exercitationis. Modum autē ab experientia sumi. Sic etiā iubet fieri Cicero, sed paulo copiosius in libello de Officijs, cū inquit: Sed ualētudo sustentatur notitia sui corporis, & obseruatione earū rerum, quæ res aut prodesse soleant, aut obesse, & continentia in uictu omni, atq; cultu corporis tuendi causa, et prætermittēdis uoluptatibus, hæc ille. Quantum autem habeat momenti illa cuiusq; diligentia, quanq; sit periculosum, hoc præsertim tempore, medicorum tantum consilia sequi, demonstrat eadem illa experientia, magistra fidiſſima, & certissima, nec frustra est à Philemone uetere poeta dictum, $\omega\varsigma \kappa\alpha\kappa\omega\varsigma \epsilon\chi\delta\iota \iota\alpha\phi\omicron\varsigma \alpha\upsilon \kappa\alpha\kappa\omega\varsigma \mu\eta\delta\iota\epsilon\iota\varsigma \epsilon\chi\kappa$.

$\epsilon\iota\delta\iota\sigma\tau\epsilon\delta\epsilon$ Est ad frugalitatem adhortatio. Hæc autem uirtus non solū ad rem familiarē prodest (est enim, ut ait Cicero, magnum uectigal parsimonia) sed etiam ad ualetudinem, & eatenus hoc præceptum est præcedenti affine. Facit etiam ad uitandam inuidiam aliqua ex parte, sic enim dissimulantur opes, quas comitatur inuidia. Et certè per se res odiosa est luxus. Sic tamen sunt contrahendi sumptus, ut non incurramus interim in cognatum uicium, quod sordes, & illiberalitas appellatur. Ideo additur $\mu\eta\delta\iota\sigma\tau\epsilon\delta\epsilon \lambda\epsilon\upsilon\theta\epsilon\gamma\omicron\varsigma$. Et hæc est omnino $\mu\epsilon\tau\omicron\tau\omicron\varsigma$ Aristotelica.

Ἐπινοῶν δὲ) Repetitio est quedam superiorum hic uersus.

μᾶλλον ὕπνου) Ad comparandam uirtutem utilissimus est hic locus. Continet enim præceptum de repetendo sæpe, & uelut aspiciendo apud animum ista omnia, quæ gessimus, per totum diem. Idq; debere quotidie fieri, & uespero docet. Quod quantum habeat momenti cum turpiter facta, turpem speciem in animis hominum naturaliter habeant, contra honeste facta pulchram, non est obscurum. Valet autem hoc non tantum ad consequendam uirtutem, sed etiam ad exercendam memoriam. Cuius rei causa quoque id fecisse Pythagoricos alibi Cicero scribit. Scribunt præterea Diogenes & Suidas iussisse Pythagoram suos auditores pronunciare quotidie secum ante quam domum ingrederentur hunc uersiculum:

Ποῖ πάρα βῆν; τί δ' ἐπέφε; τί μοι δέου δὲ
ἐτελεῶδῃ;

Virgilius integram hanc partem trāstulit in suum poema de bono Viro, ac non tam interpretatus est, quam παρὰ φῆσιν ἡμῶν exposuit, posteriores præfertim uersus. Priores duos ad uerbum penè sic expressit admodum suauiter:

Non prius in dulcem declinat lumina so-
minum,

Omnia

IN PYTHAGOR.

32

Omnia quam longi reputauerit acta diei.
 Testatur ipse author etiam in fine loci hoc epiphora-
 nemate, ταῦτά σε τῆς θείης quòd plurimum
 conferat ad honeste uiuendum hæc ratio & dili-
 gentia.

Ναὶ μὰ τὸν ἀμετέγα) Macrobius citat
 hunc locum in primo libro Saturnalium capite 6.
 Vbi tantum dicit Pythagoricos quaternarium nus-
 merum (τετρακτύς eum significat) quasi ad
 perfectionem animæ pertinentem inter arcana adeò
 uenerari, ut ex eo & iusiurandi religionem sibi fe-
 cerint non etiam explicat eius rei causam. Suidas
 duplicem causam facit. Altera est, quòd ex eo
 componatur decenarius, qui est perfectissimus nus-
 merus. Sed hanc non admodum probo, cum fors-
 tasse rectius ex quinario, aut binario constet il-
 le, quàm quaternario. Altera, quòd elementa re-
 rum eo numero constent, quæ quidem satis est pro-
 babilis, tametsi Macrobius ad illorum corporum
 perfectionem addit etiam interualla, quæ coniun-
 gta cum ipsis corporibus septenarium constituunt.
 Sed hoc nihil impedit, cum & ipse quaternarium,
 ut principium, aut elementum illius perfectionis
 ponat, & corpora sint interuallis nobiliora. Aristo-
 teles ἐν τοῖς τῶν μετὰ τὰ φυσικά scri-
 bit quosdam Pythagoricos hanc contrarietatem
 Τετράς

Τετραγωνου, καὶ ἐπερομικὲς inter principia re-
rum posuisse. Porro hoc iusiurandum confirmans
di superioris epiphonematis gratia est additum.

ἀλλ' ἔρχετο) Ad religionem hoc præceptum
pertinet. Vult enim ut in omnibus actionibus, & ne-
gotijs incipiendis DEVM prius inuocemus, ut be-
ne cadant. Frustra enim homines nituntur, & las-
borant, nisi Deus adiuuet eos, & adsit eorum cons-
tibus. Atq; hoc ut sentiamus, partim in naturam est
ingeneratū, partim experientia docuit, tum etiam
à patribus est acceptum. Plato non tam præcepit
ut homines aliquid incepturi inuocent auxilium
diuinum, quàm ostendit hoc solere fieri, cum ait in
Timæo. Τὸτό γε δὲν πάντες, ὅσοι καὶ κατὰ
θεοῦ σὺ φροσύνης μετέχουσιν, ἐπὶ πάσῃ ὄρ-
μῃ καὶ σμικρῇ, καὶ μεγάλῃ πράγματ' ἔθου-
σιν αὐτὰ καλῶσι.

Τούτων δὲ κρατίστας) Superiora præcepta
si quis seruet, illum uenturum in cognitionem triū
rerum dicit, quod sint deorum & hominum cons-
gressus, naturam rerum sibi ubiq; similem esse, &
homines pati, quæ patiuntur, sua culpa. Congressus
autem hominum cum dijs immortalibus, non sunt in-
telligendi de somnijs, aut sacrificijs, aut alijs occultis
modis, sed de ueris colloquijs, ita, ut homines num-
minis aliquam speciem uideant, & uocem audiant,
sicut

sicut scribunt Numam congressus agitasse cum Egeria nymphā & cum alijs Musis, tum ea, quam ipse Tacitam appellavit, ut significaret ἐχεμυθία, id est, silentium Pythagoræ, cuius etiam auditor fuisse propterea non ineptè creditur, et si alij putant venisse in Italiam Pythagoram Tarquinio superbo regnante. Hunc etiam est imitatus Socrates, qui sibi demonem adscripsit, ac ab eo futura se doceri dixit, ut Plato scribit. Hoc autem simulatum est, & ideo factum, ut ipsorum uerba plus auctoritatis haberent in uulgus, ut feroces homines ad uirtutem & obedientiam allicerentur & adsuescerent, sicut de Numa & Socrate constat ex Platone & Lilio. Deinde naturam sibi in omnibus similem esse nihil est aliud, quàm eundem cursum esse & tenorem in rebus, quæ natura fiunt, atq; adeo perpetuitatem, ut Aristoteles docet. Tertium ad mores & disciplinam plurimum habet momenti, si enim significatur omnium rerum necessitas, ut nihil uoluntati nostræ relinquatur, non tantum irritum est nostrum studium, sed ruit leges, iudicia, mores, & omnis disciplina. Similis locus est in Homeri Odyssea:

ὦ πόποι ὅϊοι Δίην θεὸς βροτοὶ ἀΐσιώουσαι,
 ἐξ ἡμέων γὰρ φασὶ κακ' ἐμυλῶναι, οἳ δὲ καὶ
 αὐτοὶ
 Σφῆσιμ' ἀτασθαλίησιμ' ὑπὲρ μόρον ἄλγε'
 ἔχουσιμ'. C ΗΗΚ

34 INTERPRETATIO.

Hunc unà cum Pythagorico ex Chrysippo Gellius
citavit in sexto libro. Porro σὺμφύτως ἔγεις hic
dicitur non eò, quod nobis ingeneratum esse velit,
sed nobiscum unà generatum, à nobis tamen separa-
tum, sic ut eam vitare possimus.

(Ἐὖ πάτερ.) In his duobus versibus precatur
Deum Pythagoras, ut, aut liberet homines ab om-
nibus malis, aut eis ostendat, quo dæmone, id est,
qua fortuna utantur homines, ut ipsi possint vitare
mala suo quodam studio & prudentia. Contra fors-
tunam enim nulla cura, nulla sapientia satis est, nec
video quomodo sit fortuna in potestate sapientis, ut
Stoici voluerunt, eo, quòd ferantur eius ludibria cõ-
stanti, & infractò animo à sapiente, quod tamen en-
tiam non sit perfectè. Astrologi suam cuiq; fortuna-
nam conantur indicare, sed, ut est fortuna incerta,
ita sunt incerta sæpe illorum iudicia & uaticina-
tiones. Quare Pythagoras à Ioue petit hominibus
indicari, qua utantur fortuna, id est, in qua mala fac-
cilè incidant præter suum propositum, ut illa caue-
ri possint: Et qua bona consequi proclive sit eis, ut
illa non fugiant, sed accersant. Incidunt enim alij in
alia mala facilius natura contrà, quàm proposuer-
unt, quæ res Fortuna dicitur, apud Græcos τύχη
èn hoc loco δ'αίμων, sicut in Aristophane, ubi ait
quidam: τὸ σὺμφύτως γὰρ ἐκ τοῦ κῆ-
8108

ἔργου κρατεῖν ὁ δ' αἰμῶν, ἀλλὰ τὸν ἑωνυμῆσ
 νοῦ. pro numine usurpatur hæc uox alioqui apud
 Græcos, ut apud Callimachum: τοιαῦταε δαί-
 μωνες ἐσὲ φίλαε. Græci Theologi, & hos, ut in
 alijs, imitati Latini diabolum, aut Sathanam hoc
 nomine appellant κατ' ἐναλλαγήν. Hinc fiunt
 ἐν δαίμων, & κακοδαίμων uocabula, quæ
 tum foelicem & infoelicem significant, tum bonum
 & malum genium.

ἀλλὰ σὺ δάσσει.) Consolatur hic lectorem,
 quem instituit, ac iubet eum bono animo esse, quod
 sint diuinum genus homines, hoc est, partem habeāt
 diuinæ naturæ, ut noster Poëta de toto mundo dicit:
 Igneus est illis uigor, & cœlestis origo.

Quod cum ita sit, & natura duce, homines uideant
 sacra, id est, honesta & bona, non difficile est libe-
 ram à tantis malis animam cōseruare, si adhibita
 sit remedium iusta diligentia. Sed uidentur hæc cum
 paulò superioribus pugnare, ubi dicit homines nec
 audire, nec uidere mala, & sua sponte in eis uersa-
 ri. Hoc ita accipi debet, ut homines irruant in mala,
 quasi non uideant ea, cum tamen ex magna parte ui-
 deant, aut certe mala quadā consuetudine, & negli-
 gentia in discendis rebus et uitādis malis cæcos fieri,
 tanetsi mentē habeāt & semina dijudicandarū rerū
 ac uirtutum in animis, ut Peripatetici postea quoq;
 docuerunt.

ἀλλ' εἰργου.) Hic locus tantum ad frugalitatem in uictu & facilitatem referendus est. Ideo enim à carnibus & fabis abstinendum esse docuit, ut puto, & plerique de eo scripserunt, quòd hic uictus & non esset parabilis, & ad uoluptatem ac turbandum animum spectaret, & impediret honestas cogitationes & actiones, hoc est, quod arbitror in his uersibus dici: ἐν τῇ καθαρῶν, ἐν τῇ λυσίψυχῆς κείνων. Contaminant enim animam illa omnia, quæ ad luxum & libidinem faciunt, & gignunt alia uicia. Quia uero sine intellectu nihil horum fieri potest, iubet omnia diligenter considerari & uelut aurigam harum rerum statui mentem.

ἂν δ' ἀποδείξας.) Hi duo postremi uersus obseruandi sunt, qui indicant illius temporis philosophos corruptos fuisse illis opinionibus, quæ postea secutæ sunt de interitu animæ, non tamen statim. Socrates enim & Plato acriter pugnaverunt pro animæ immortalitate. Quæ nisi ponatur, nec religio, nec sacra possunt retineri, nec disciplina inter homines & boni mores florere. Trahit sanè doctrina de interitu animæ ruinam secum innumera rabilium malorum. Sed de hac re aliàs copiosius dicetur.

ΣΤΙΧΟΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΦΩΚΥ
ΛΙΔΗΝ.

Φωκυλίδης ἐν πρεπῆ ζήσας βίον,
ὡς Χρῖστομύσης, ὡς ἀπόστολος μέγας,
ὡς ἀκροατῆς ἢ ᾧ θεῶν θεασισμάτων.
καὶ μυσαγωγὸς τῶν ἀρίστων πρακτέων,
ἐναγγελικῶς ταῦτα λαλεῖ καὶ γράφει,
ὄνυχια τυγχάνοντα τοῖς ἐν τῷ βίῳ.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ ΕΤΕ-
ΡΟΙ.

Ταῦτα δίκης ὁσίησι σεῶν βυλεύματα φαί-
νει
Φωκυλίδης ἀνδρῶν ὁ σοφώτατ' ὅλβια
δῶρα.

С 3. ΦΩΚΥ

ΦΩΚΥΛΙ

ΔΟΥ ΠΟΙΗΜΑ ΝΟΥΘΕΤΙΚΟΝ.

Μήτε γαμοκλωθείην, μήτ' ἄρσενα κῦ
 περιθρίην.

μήτε δ' ὄλους ῥάπην, μήτ' ἄματι χεῖρα μὲ
 ἀνείην.

μὴ πλοστῆν ἀδίκως, ἀλλ' ὅσιον βίωσι
 τεύειν.

ἀρεκῆσθαι παρεῖσαι, καὶ ἀλοφίον ἀπέχεσθαι.

Ψευδέα μὴ βάλλειν, τὰ δ' ἐτήτυμα πάντ'
 ἀγορεύειν.

Ἐρῶτα θεῶν τίμα, μετέπειτα δὲ σέο γοῶ
 νῆας.

Ἐᾶσι δ' ἰκαίαν ἐμείην, μήδ' ἐκρίσιν ἐς χάριν
 ἔλκειν.

μὴ ῥήψης πονήην, ἀδίκως μὴ κρῖνε πρόσθι
 ποῦ.

ἢρ σὺ κακῶς δικάσῃς, σὲ θεὸς μετέπειτα
 δικάσει.

μαρτυρήην ψευδῆ φεύγειν, τὰ δ' ἰκαί' ἀ
 γορεύειν.

παρθενίην ἱστῆην, πίσιν δ' ἐν πᾶσι φυλάσ
 σαι.

μέγιστα

μὲρ ἀνέμειν τὰ δίκαια, καλὸν δ' ὤν μέρου
ἀπάσι.

καθ' ἑμὲ μὴ κρῖεν ἑτεροζυγοῦ, ἀλλ' ἴσου ἔλ
κειν.

μήτ' ἐπισηκῆσαι, μήτ' ἀγνώως, μήτε ἔκον
τί.

κείνδ' ὄρκον συγείθειός ἀβεροτος, ὅς τις δα
μόσμη.

καίματα μὴ κλέπειν, ἐπαράσιμ' ὅς τις
ἀρεῖται.

μυθὸν μοχθήσαντι δίδου, μὴ θλίβε πῖε
νιτα.

γλώσση νοῦν ἐχέμεν, κρυπτοῦ λόγου γῆ
φρεσὶν ἴχην.

μήτ' ἀδικεῖν ἐθέλεις, μήτ' οὐρ ἀδικοῦντας
ἐάσεις.

πῶχ' ἄδ' εὐθύς δίδου, μήδ' ἄυριον ἐλθέ
μεν εἶπης.

πληρώσας σέο χεῖρ', ἔλεον χεῖροντι παρὰ
χου.

ἄστεγοι εἰς οἶκον δέξαι, καὶ τυφλοῦ ὁδὸν
γεῖ.

Ναυκγῶς οἴκτερον, ἐπεὶ πλόος ὄσιν ἄδ' ἡ
λ'.

Χεῖρα πεσόντι δίδου, σώσονδ' ἀπερὶς αἰτοῦ
ἀνδρα.

Κοινὰ πάθῃ πάντων. ὁ βίος τροχός, ἄσα-
 τ' ὄλβ'.

πλῆστον ἔχωμ, σὴν χεῖρα πενήτευσιν ὄρεα
 ζομ.

ἦμ σοὶ ἔδωκε θεός, τῶτων χηρίζουσι παρὰ
 χου.

ἔσω κοινός ἅπας ὁ βίος, καὶ ὁμόφρονα πάν-
 τα.

ὄξίφ' ἀμφιβαλὼ μὴ πρὸς φόνομ, ἀλλ' ἐς
 ἀμωσιν.

εἶδε δὲ μὴ χηρίζουσι μήτ' ἔννομα, μήτε ἀδία-
 κως.

ἦμ γὰρ ἀποκτείνης ἐχθρόμ, σέο χεῖρα μαίαι-
 ναις.

ἀγρῶ γαίτον εύοντος ἀπόχεο, μήδ' ἄρ' ἔτι
 περβῆς.

πάντων μέτρομ ἄριστομ, ὑπερβασίαι δὲ
 ἀλεειναί,

μηδέ τιν' ἀυζόμενον καρπόμε λαβήσιν ἀρῶ-
 ρης.

ἔσωσιν ὁμότιμοι ἐπήλυδες σὶ πόλι-
 ταις.

πάντες γὰρ πενίης περιώμεθα τῆς πολυ-
 πλάγκτα.

Χώρη δ' οὔτι βέβαιον ἔχει πέδου ἀνδρῶν
 ποισιν.

ἡ φιλοχρημοσύνη μήτηρ κακότητος ἀπά-
σης.

Χρυσὸς ἀεὶ δόλος ὄσι, καὶ ἀργυρὸς ἀνθρώ-
ποισιμ.

Χρυσὸν κακῶν ἀρχηγὸν, βιοφθόρον, πάντα χα-
λεπῶν

ἔθ' σε μὴ θνητοῖσι γενέσθαι πῆμα ποθεῖ
νόν.

Σὺν γὰρ ἐκπιμάχαιτε, λευλασάσαιτε, φό-
νοίτε.

ἔχθρα δὲ τέκνα γονεῦσιμ, ἀδελφοίτε συν-
αίμοις.

Μήδ' ἔτερον κένθρις κραδίην νόον, ἀλλ' ἀγο-
ρεύωμ.

Μηδ' ὡς περὸ φυῆς πολύπυρ κατα χῶ-
ραν ἀμείβω.

ὅς τις ἐκώμ' ἀδικεῖ, κακὸς ἀνὴρ. ἀλλ' ὕπ-
νάγκης,

οὐκ ἔρεω δ' τέλος. βουλὴν δ' εὐδυνεῖ ἐκασ-
τον.

Μὴ γαυροῦ σοφίης, μήτ' ἀλκῆ, μήτ' ἐνὶ
πλουτῶ.

Εἰς θεὸς ὄσι σοφός, δυνατός, ἀμακὴ πολὺν
ολβος.

Μήδ' εὐπαροισομύνοισι κακοῖς ψύχου τιδὸν
ἄτρω

Οὐκ ἔτι γὰρ δύναται δ' τετυγμένον εἶναι
ἄτυκτον.

Μὴ προπετής ἐς χεῖρα, χαλίνου δ' ἄγριον
ὄργην.

Πολιάκι γὰρ πλίζας ἀέκωρ φόνου θζετία
λεσας.

ἔσω κοινὰ πάθῃ, μηδὲρ μέγα, μήσθ' ὑπέρο
πλου:

οὐκ ἀγαθόν, πλεονάζου ἔφυθνητοῖσιν ὄ
νειαρ.

ἢ πολλὴ δὲ τρυφή, πρὸς ἀμέτρους ἔλκω
ἔρωτας.

ὑψαυχεῖ δὲ ὀπολὺς πλοῦτος, κῆ ἐς ὕβριν
ἀέξει.

Θυμός, ὑπερχόμενος, μανίην ὀλοόφρονα
τεύχει.

ὄργη δὲ, ἐσιμὸρξις, ὑπερβαίνουσα δὲ μῆ
νις.

Ζῆλος τῶν ἀγαθῶν, ἐσθλός. φαύλων δὲ, ὑ
πόεργος.

Τόλμα κακῶν, ὀλοή. μέγ' ὀφέλλασθ' ἐσθλά
πονιῦντας.

Σειμὸς ἔρωσ ἀρετῆς, ὁ δὲ κύπριδος αἴχος
ὀφέλλει.

ἠδύς, ἀγανόφρων κικλήσκειται ἐν πολί
ταις.

Μέγρον μὲν φαγέειν, καὶ πίειν, ἡ μυθολογία
γενέειν.

πάντων μέτρον ἄριστον, ὑπερβασίην δ' ἀλεῖν
νῆ.

μὴ φθονίοις ἀγαθῶν ἐτάροις, μὴ μῶμον
ἀνάψης.

ἄφθονοι ὑρανόσται, καὶ γὰρ ἀλλήλοις τελέω
θυσίην.

ἄφθονεὶ μὲν πολλὴν κρείσσοσιν ἡλίου ἄω
γαῖς,

ἄχθῶν ὑρανόσις ὑψώμασι, νέστην ἑοῦσα
σα.

ἄποταμοὶ πελάγεσιν, ἄε δ' ὁμόνοιαν
ἔχουσιν.

ἄγαρ ἔρις μακάρεσιν ἔην, ὑκᾶν πόλος
ἔσκη.

Σωφροσύνην δ' ἀσκεῖν, αἰσχρῶν δ' ἔργων
ἀπέχεσθαι.

μὴ μιμοῦ κακότητα. δίκη δ' ἀπάλειψον
ἄμωμαν.

Μεγρὸν μὲν γὰρ ὄνειρα, ἔρις δ' ἔριμ ἀντιφύα
τευσε.

μὴ πίσειε τάχιστα, πρὶν ἀπρεκέως πύρας
ὄψαι.

Νικᾶν εὖ ἔρποντας ἐπὶ πλεόνεσι καθήκει
καί.

καλόν

Καλὸν ξανίζειν ταχέως λιταῖσι τραπί-
 ζαις,
 ἢ πλείσταις, δ'ολίαισι, βραδυνόσαις πα-
 ρά καιρῶν.
 Μηδέποτε χρέως πικρὸς γλῶσσι ἀνδρῶν
 νητι.
 οὐδέ τις ὄρνιθας καλιῖσ' ἅμα πάντας ἐ-
 λέσθω.
 Μητέρα δ' ἐκπρολίπης, ἴν' ἔχης πάλι τῆς
 δευσιπύρας.
 Μηδέποτε κρίνειν ἀδελφίμονας ἀνδρας ἐ-
 σης.
 πῶ σοφίην σοφὸς ἰδάνει, τέχνας δ' ὁμότε-
 χνος.
 Οὐ χωρεῖ μεγάλην διδασχὴν ἀδίδακτος
 ἀκρόν.
 Οὐ γὰρ δ' ἠνοήσ' οἱ μηδέ ποτ' ἔσθ' ἅμα
 θόντες.
 Μηδὲ βραβεζακόρης κόλακας ποιεῖσθ' ἐταί-
 ρους.
 Πολλοὶ γὰρ πῶσιος καὶ βρώσιός εἰσιμ' ἐταί-
 ροι
 καιρῶν θωπεύοντες, ἐπὴν κορέσασθ' ἔχω-
 σιν.
 ἐχθρόμηναι δ' ὀλίγοις, καὶ πολλοῖς, πάντες
 ἄπληστοι.

Απὼ μὴ πίσειε, πολύτροπὸς ὄσιν δμιο-
 λος.
 Λαός, καὶ ὕδωρ κὴ πῦρ, ἀκατάχετα πάντα.
 Μήδε μάρτηρ ὦν πῦρ καδίσας μινύθεις φί-
 λον ἦτορ.
 Μέτρα δὲ τεύχε θεοῖσι. Ὡ γὰρ μέτρον ὄσιν ἄ-
 ρισον.
 Γαῖαν ἐπιμεθεῖσθαι ἀταρχέντοισ νεκύνεσ-
 σι.
 Μὴ τῦμβον φθιμλίων ἀνορεύξης, μὴ δ' ἀθέα-
 τα
 Δέφης ἠελίω, καὶ δαιμόνιον χόλου ὄρ-
 σης.
 Οὐ καλὸν, ἀρμονίην ἀναλυέμεν ἀνθρώ-
 ποιο.
 καὶ τάχα δ' ἐκ γαίης ἐλπίζομεν εἰς φάος
 ἔλθεῖν.
 Δείψαν' ἀποιχομλίων ὀπίσω δὲ θεοὶ τελε-
 θονται.
 Ψυχαὶ γὰρ μέμνησιν ἀκήριοι γ' φθιμλίων
 σι.
 Πνεῦμα γὰρ ὄσιν θεῶ χῆσις θνητοῖσι καὶ εἰ-
 κών.
 σῶμα γὰρ ἐκ γαίης ἔχομεν, καὶ πάντες εἰς
 αὐτῷ

Λυόμενοι, κόνις ἐσμὲν ἀνήροσ' αὐτὰ πνεῦμα
μα δέσφεται.

Ἐλάτω μὴ φείδῃ, μέμνησ' ὅτι θνητὸς ὑπάρχεις.

Οὐκ ἐν' ἐσ' ἀσιν ὄλθου ἔχην, καὶ χρίματ' ἀγιάδ.

Ἐάντε ἴσοι νέκυις, ψυχῶν δὲ θεὸς βασιλεύς.

Κοινὰ μέλαθρα δόμων αἰώνια, καὶ πατεῖς ἀσῆς.

Ξυλὸς χῶρ' ἀπασι, πένθοι τε, καὶ βασιλεύσιμ.

Οὐ πολλὰ ἀθροποιζῶμεν χρόνον, ἀλλ' αὐτὸν καιρόν.

Ψυχὴ δ' ἀθάνατ' καὶ ἀγίως ζῆ δ' ἰσπαντός.

Μήτε κακοῖς ἀχθε, μήτ' ὄσω ἐπαγάλλο χάριμ.

Πολλὰ κίς ἐν βίωτῳ καὶ θαρξάλειοισι μᾶπισον.

Καιρῷ λαβύειμ, μὴ δὲ ἀντιπνέειμ ἀνέμοισι.

Πῆμα καὶ ἀχθομύοισι, κακῶ λύσεις ἄλυθην ἄφνω.

Μὴ μεγαληγορίη τρυφῶν φρένα λυοσώθεις.

ἐνεπίμ

ἐνεπίμυ ἀσκήν, ἢ τις μάλα πάντας ὄνη-
 σει.
 ἔπλουτοι λόγῳ ἀνδρὶ τομώτερόν ἐσι σε.
 Δύρε.
 ἔπλου ἐκάσω νῆμα θεός, φύσιν ἠερόφοι-
 τον
 ἔρνοι μενὶ πολλὴν ταχύτητ', ἀλκίεντε λέ-
 σοι.
 Τάυροι δ' αὐτοχύτοις κερᾶσαι, κέντρα
 μελίσαις
 ἔμφυτον ἄλκαρ ἔδωκε. λόγῳ δ' ἔρμη-
 ἀνθρώποισι.
 τῆς δὲ θεοπνεύσε σοφίης λόγῳ ἔξιμ' ἄρια
 σῶ.
 βέλτερον ἀλκίεντ' ἔφυσε σοφισμῆος
 ἀνῆρ.
 ἀγέες καὶ πόλιας σοφία, καὶ νῆα κυβερ-
 να.
 οὐχ' ὄσιον κρίπειν γὰρ ἀτάσθαλον ἀνδρα
 ἀτιτον,
 ἀλλὰ καὶ κακοεργὸν ἀποτρῴσπ' ἀάθαι ἀνάγ-
 κη,
 πολλάκι σωθῆν ἴσκεισι κακοῖς οἱ συμπα-
 ρεόντες.
 φαρῶν μὴ δέξῃ κλοπὴν ἀνδρῶν παρὰ
 θεῶν.

ἀμφοτέρω κλωπες, καὶ ὁ Διζάμνου, καὶ
 ὁ κλεψας.
 μοῖραν πᾶσι νέμειν, ἰσότης δ' ἐν πᾶσι ἀεί
 σῃ.
 ἀρχόμενου φείδ' ἅπαντων, μὴ τέρεμ' ἐπι
 δέυης.
 μὴ κτίνης θνητοῦ βορῆν κατὰ μέτρον ἔλα
 αι.
 κτηνῶ δ' ἢ ἢ ἐχθροῦ οἷοῦ πείσῃ καθ' ὄσον, συ
 νεγειρομ.
 πλαζόμενον τε βροτῶν καὶ ἀλίτροπου μίση
 ὑπαλύξῃς.
 βέλτερον αὐτ' ἐχθρῶ τυχέειν φίλοῦ ἐν μεί
 νέοντῶ.
 ἀρχόμενον τὸ κακὸν κόπῃειν, ἔλκῶ τ' ἀκέ
 σαδῷ.
 μὴ δέ τι θηριοβόρον δαίσει κρέας, ἀεγίποσ
 σιν δέ
 λείψανα λείπε κυσί. θηρῶν ἀπο θῆρας ἔε
 δωντε.
 φάρμακα μὴ τεύχεσ, μαγικῶν βίβλων ἀ
 πέχεαδῷ.
 νηπιᾶχοις ἀπαλοῖς μὴ μάργῃ χεῖρα βιαί
 ως.
 φεύγε διχασασίνην καὶ ἔργον, πολέμους προσ
 σίοντῶ.
 μήκας

Μὴ κακὸν ἔν' ἔρξης, ἀσείρη ἴσον ἔς' ἐνὶ
πόντῳ.

ἔργαζεν μοχθῶν, ὡς δ' ἰδίων βιοτεύ-
σης.

Γὰρ γὰρ ἀεγὸς ἀνήρ, ζῶει κλοπίμων ἀπὸ
χειρῶν.

Μηδ' ἄλλο παρὰ δαιτὸς ἔδοις σκυβάλιον
ματραπέξης,

ἀλλ' ἀπὸ τ' οἰκείων βιότων φάγοις ἀνύ-
βρις Θ.

εἰ δέ τις ὄδιδ' ἀνκετέχνην, σκάπτοιτο δι-
κέλην.

ἔσι βίῳ πᾶν ἔργον, ἐπᾶν μοχθεῖν ἐθέλη-
σθαι.

Ναυτίλ' εἰ πλώειν ἐθέλεις, ἔνρεια θά-
λασσα.

εἰ δέ γε ἠπονίην μεδέπειν, μακρὰί τοι ἄρσ-
ραι.

οὐδὲν ἀνευ καμάτου πέλει ἀνδράσιμ' ἐμ-
πετὲς ἔργον.

ἔδ' αὐτοῖς μακάρεσσι πόν' Θ' δ' ἀρετῶν
μέγ' ὄφελαι.

Μύρμηκες γαίης μυχάτους προλελοιπό-
τες οἴκῳ,

ἔρχονται βιότοιο κεχρημένοι, ὁππότε' ἄρσ-
ραι

Λήϊα κειράμηναι, καρπῶν πλήθοισιν ἀ-
λωάς.

Οἱ δ' αὐτοὶ πυροῖο νεοσπιβῆς ἄχθος ἔχουσιν,

ἢ κριθῶν. αἰεὶ δὲ φέρων φορέοντα διώκεις.

Ἐκ θέρους ποτὶ χεῖμα βορῆν σφιτέρον ἤνιπέ-
γοντες.

ἄφικτον. φῦλον δ' ὀλίγον τέλει πολὺν
μοχθον.

Κάμνει δ' ἠερόφοιτος, ἀριστόν τε μῆ-
λιοςα.

ἢ πέτρης κοίλης κατὰ χηραμόν, ἢ δονά-
κασιν.

ἢ δρυὸς ὠγγυίης κατὰ κοιλάδι ἐνδύο
δι σίμβλων,

Σμῆνεσι μυριότητα κατ' αὐθια κηροδία
μῶσα.

Μη μείνης ἄγαμος, μή πως νώνυμος ὄλη-
αι.

Δός τι φύσιν κ' αὐτὸς, τέκε δ' ἔμπαλιμ, ὡς
ἔλοχεύθης.

Μὴ προαγωγύσης ἄλοχον, σέο τέκνα μὴ
αἰνωμ.

Οὐ γὰρ τίκτει παῖδας ὁμοῖος μοιχικὰ λέ-
κτσα.

ΘΩΚΥΛΙΔΟΥ

Μηθύνης μὴ ψάυεγε, δεύτερα λέκτρα γοῶ
 νῆϙ.

Μητέρα δ' ὡς τίμα, τὴν μητέρα ϙ ἔχνια
 Βᾶσαρ.

Μὴ δὲ κασιγνήτης ἐς ἀπότρυπορ ἐλθέμεν
 ἔννηρ,

Μὴ δ' ἐπὶ παλλακοῖσι πατρὸς λεχέσσι μι-
 γείης.

Μὴ δὲ γυνὴ φθείρη βρέφος ἔμβρομ ἔνδοθε
 γαστρός.

Μὴ δὲ τεκῶσα κυσὶ ῥίψῃ, καὶ γυνὴν ἔλω-
 ρα.

Μὴ δὲ τις ἢ ἀλόχῳ ἐγκύμονι χεῖρα βάλη-
 ται.

Μὴ δ' αὖ παιδογόνου ποτὲ τέμνειν ἄρσει-
 να κῆρομ.

Μὴ δ' ἀλόγοις ζώοις βατήριον εἰς λέχου ἐλ-
 θεῖν.

Μὴ δ' ὕβριζε γυναῖκα ἐπ' αἰχμητοῖς λε-
 χέσσι.

Μὴ παραβῆς ἐνναὺς φύσεως εἰς κύπριμ ἄθε-
 σμομ.

Σὺ δ' αὐτοῖς θήρεσ' ἄρσημ σωέβαδ' ἐμ' ἐ-
 ἔννηρ.

Μὴ δέ τι θηλύτεραι λέχος ἀνδρῶν μιμῆ-
 σαιτο.

μήδ' ἐς ἔρωτα γυναικῶν ἅπας ξένους ἀ-
κάθεκτον.

οὐ γὰρ ἔρως θεός ἐστι, πάθῃ δ' αἰδέκλον
ἅ πάντων.

Μὴ δὲ κασιγνήτων ἀλόχων ἐπὶ δέμνια
βαίνειν.

τί γὰρ ἡδύτερον καὶ
ἄρειον

ἢ ὅταν ἀνδρεί γυνὴ φρονεῖ φίλα γήραθ'
ἄξει,

καὶ πόσις ἢ ἀλόχος; μήδ' ἐμπέσῃ ἀνδραγα-
νέκος.

Μὴ δέ τις ἀμνήσειντα βίη κούρησι μί-
γείη.

Μὴ δὲ γυναικὰ κακὴν σοῖσιν ὀικοισιν ἄγ-
σθαι.

λατρεύεις δ' ἀλόχῳ, λυγρῆς χάριμ εἶνεκα
φερνῆς.

ἴππους δ' ἐυγενέας δίζεας μὲν κατὰ οἴ-
κον,

ταύρους δ' ὑψιτένοντας, ἀτὰρ σκυλάκων
παναγείας,

ἔημαι δ' ἐκ ἀγαθῆν ἐρισλαίνομεν ἀφρονέ-
τες;

οὐδὲ γυνὴ κακὸν ἀνδρ' ἀπαναίνεται ἀφ' ἑ-
νὸν ὄντα.

Μὴ δὲ γάμῳ γάμον ἄλλομ' ἄγης, ἐπὶ πῆμα
 Τὶ πῆμα.

Παισὶ δὲ μὴ χαλέπαινε τεοῖς, ἀλλ' ἠπιό-
 ἴδι.

ἢ μὴ τί παις ἀλίτη, κωλύετω ἕκα μή-
 τηρ.

ἢ καὶ προσβύτατοι γενεῆς, ἢ δημογέρον-
 τες.

Μὴ μὲν ἐπ' ἄρσενι παιδί τρέφῃ πλοκα-
 μίδος χαίτην.

Μὴ κορυφῆν πλέξῃ, μήθ' ἄμματα λοξὰ κα-
 ρύμβωμ.

ἄρσενι μὲν ἐπέοικε κόμη, χλιδαὶ δὲ γυν-
 ναιξί.

Παιδὸς δ' εὐμόρφον φρεσὶν νεοτήσιον
 ὄρημ.

Πολλοὶ γὰρ λυοσῶσι πρὸς ἄρσενά μίξιμ' ἔρω-
 τῶ.

Παρθενικὴν δὲ φύλασσε πολυκλείσοις θα-
 λάμοισι.

Μὴ δέμῃ ἄχρη γάμων πρὸ δόμων ὀφθῆναι
 ἕασθαι.

Κάλλος δυστήρητον ἔφν παιδῶν τοκέ-
 εσσι.

Συγγενέσιν φιλότητα νέμοις, ὅσιν μὲν ἠ' ὁμό-
 νοιαν.

14. ΦΩΚΥΛΙΔΟΥ ΠΟΙΗΜΑ

Αἰδέειδ' πολιοκροτάφους. εἴκειρ δὲ γέρον^{τα}
 σιμ.

Ἰδους καὶ γιγῶν παντῶν. γενεῦ δ' ἀτά
 λαντον

Ἐρέσβω δὲ μήλικα παῖδες ἴσαις τιμαῖς γέ^{ρα}
 ραιρε.

Ἐασρός ὀφειλόμηνου διασμόν παρέχσ^θ θε^α
 ράπύσι.

Ἀλλω τακτὰ νέμοις, ἵνα τοι καταθύμι^ο
 εἴη.

Σίγματα μὴ γράψης ἐπονιδίξωμ^α θε^α
 ποντα.

Ἀλλομ μὴ βλάψης τι κακηγορέωμ^α πρὸς
 αὔακτα.

Λάμβανε καὶ βελήν παρ' οἰκίτη^α εὐφρο^α
 νεοντ^ο.

Ἄγνεῖαι ψυχῆς σε σώματός εἰσι καθα^α
 μοί.

Ταῦτα δικαιοσύνης μησῆρια, οἷα βιῶ^α
 τες.

Ζωὴν ἐκτελείοιτ' ἀγαθὴν μέχρι γέρας^α
 ἄλλω.

Τέλος τῶν τῷ φωκυλίδω ἐπῶν. καὶ θε^α
 δόξα.

35

VERSUS

DE PHO CYLIDE.

Vitam bene, Phocylides, qui finijt,
Vt Christo mystes, magnus ut apostolus,
Oraculorum ut auditor cœlestium,
Atq; optimarum ut actionum dux sacer,
Euangelicè dicit hæc, atq; exarat,
Que commodi multum afferunt uiuentibus.

DE EODEM
alij.

Numinis hæc plenus monstrat cœlestia dona
Phocylides, nulli cuius sapientia cedit.

D 4

Phocylis

PHOCYLIDIS POE
MA ADMONITORIVM.

Fvirtuam uita Venerem, tædasq; uiriles,
 Mitte dolos, seruaq; manus à sanguine puras.
 Ne malè ditescas, de iustè uiue paratis.
 Sis contentus eo, quod adest, aliena nec aufer.
 Et uerum loquitur, nunquam mendacia dicas.
 Principio uenerare DEVM, cole deinde parçtes.
 Fac iustè tunctis, non te fauor abstrabat ullus.
 Non spernas inopem, aut personæ deditus esto.
 Iudicio si quem falles, Deus ipse repondet.
 Testis sis uerax, & non iniusta loquaris.
 Sis castus, rebusq; fidem seruato gerendis.
 Vtere mensuris, ornat modus omnia, iustis.
 Libram non pulses, æqualem sed trabe semper.
 Ne iusiurandum uiola nolens uè, uolens uè.
 Nam DEVS æternus periurum quemlibet odit.
 Non sata fureris, res execrabilis hæc est.
 Mercedem soluas, inopem ne supprime quenquã.
 Linguam contineas, archanum in pectore cela,
 Ne fac iniuste, nec ne facientibus obsta.
 Des inopi cito, nec redeat cras ille iubeto.
 Plena dona manu, præbens miseretor egeni.
 Errantem excipias, cæco dux esto uiarum.
 Nauifragis miserere, uia est incerta per undas.
Incautum

Incantum serua, lapsuro porrige dextram.
 Communes casus, rota uita est, diuitiæq;
 Si tibi opes fuerint, his auxiliaris egeno.
 Pauperibus des inde, DEVS tibi quæ dedit olim.
 Publica sint uitæ iura, & concordia cuncta.
 Non cadis gladium, sed caussa sume salutis.
 Hoc non indigeas utinam per fas ué nefas ué
 Namque manum maculas, inimici sanguine fuso.
 Vicinos agros mittas, ne limina transi.
 Optima res modus est, rerû transgressio praua est.
 Nullius fructum crescentem laferis arui
 Sint in honore pares peregrini ciuibus ipsis.
 Nam uaga paupertas, omnes cum tempore tentat,
 In terraq; manent homines non semper eadem.
 Mater auaricia est cunctorum, & causa malorum.
 Decipit argentum mortales semper, & aurum.
 Aurum perniciēs rerum, mala cuncta gubernans
 Outinam nulli studio mortalibus effes,
 Nam pugne, & cædes propter te suntq; rapinæ,
 Fratibus inuisi fratres, natisq; parentes.
 Pectore non aliud claudas, aliudq; loquaris,
 Neue, ut pro petris Polypus, muteris ubique
 Iniuste quicumq; uolens facit, is malus est uir,
 Qui nolens, aliter. Cuiusq; expendito sensum.
 Non uires, nec opes, nec te sapientia tollat.
 Vnus enim sapiens DEVS est, diuesq; potensq;

Non afflige malis animum, quæ præterierunt.
 Nam factum nequit infectum nunc amplius esse.
 Nulli uim facias, iram compeſce ferocem.
 Nam cædem nolens, poſt crebros feceris ictus.
 Quod ſuperat mediocre, bonum non utile nobis.
 Communes ſunt affectus, prægrandia uita.
 Non præluſtre bonum prodeſt mortalibus unquã.
 Ad turpes creber perducit luxus amores.
 Faſtus opes ſequitur, ſequitur petulencia, magna.
 Peſtiferum uehemens animus facit ipſe furorem.
 Ira cupit tantum, metam uehementia tranſit.
 Eſt mala prauorum eſt imitatio recta bonorum.
 In prauis nocet, in rectis audacia prodeſt.
 Virtutis grauis eſt amor, & mala Cypridos auget.
 Eſt inter ciues prudens uir magna uoluptas.
 In potuq; ciboq; modum, ſeruaq; loquendo.
 Optimus in rebus modus eſt, tranſgreſſio praua eſt.
 Et Momus caueas ſociorum, atq; inuidus eſſe.
 Inuidia careant, quod cœli numina ſorent.
 Non Phœbo melius lumen ſoror inuidet ipſi.
 Corporibus non terra locum cœleſtibus altum.
 Non amnes pelagis, ſed agunt concordia ſemper.
 Non ſtaret cœlum, ſcirent ſi iurgia Diui.
 Turpia ne facias, exerce facta modeſti.
 Non imitere malum, ſed iure iniuſta repellas.
 Nam bene Suada iuuat, litem lis altera gignit.
Credes

Credere non debes, quàm finem uideris, ante.
 Qui faciunt, illos pulchrum est superare, benignè.
 Pulchrius in tenui mensa cito pascitur hospes,
 Quàm lauta, sed suspecta, nimiumq; morante.
 Erga inopem nunquam fias in scenore acerbus,
 Et non è nido uolucres detraxeris omnes,
 Pro pullis iterum matrem sed linque fruendis.
 Iudicia indoctis nunquam permittere debes.
 Ars docto regitur, regitur sapientia docto.
 Non rudis accedas doctrinæ limina magnæ,
 Talem non capiunt alijs non ante parati.
 Assentatores cultores defuge mensæ.
 Multi sunt etenim socij potusq;, cibiq;,
 Tempus & obseruant, dum sit, quo uenter alatur.
 Pauca ferunt ægrè, multis nequeunt saturari.
 Non credas uulgo, uarium, & mutabile uulgus.
 Non uulgus, non unda etiam cohibetur, & ignis.
 Iuxta ignem frustra cor non afflige sedendo,
 Proq; modo fac sacra Deis. Modus optima res est.
 Impartitor humum nondum post fata sepultis.
 Ne iustorum aperi tumulos, Soliq; tegenda
 Ne monstres, & commoueas tibi numinis iram.
 Harmoniam non est hominis dissoluere pulchrum.
 Et cito speramus de terra in lumen ituros.
 Reliquiæ uita functorum numina fiunt,
 Nam remanent animæ post mortem labe carentes.

Spiritus est et imago DEI, et mortalibus usus.
 Sumpsimus è terra corpus, puluisq; soluti
 Cuncta sumus, cœlò est, sed spiritus inde receptus.
 Non opibus parcas, mortalem te esse memento
 Diuitias nemo secum portabit ad Orcum
 Mors æquat cūctos, animas DEVS ipse gubernat.
 Communis patria est æterni regia Ditis,
 Huc reges ueniunt omnes, huc uulgus egenum.
 Nostra breuis uita est, et certam durat in horant.
 Mors animam tollit nunquam leditue senecta.
 Non dolor in duris, in lætis gaudia turbent.
 Sæpe etiam in uita firmis non fidere fas est
 Temporibus serui, ne flatumq; obijce uentis.
 Emergitq; malum subito, cessatq; solutum.
 Non reddas Tragico mentem sermone furentem
 Quæ cunctis multum, lenis sit dictio, prodest.
 Arma uiro sermo est plus, quàm, penetratia, ferru.
 Arma dedit sua cuiq; DEVS: pernicibus alis
 Per cœlum tranat uolucres, roburq; leones,
 Cornua Taurus habet, natiuum spicula gestant
 Robur apes, homini sunt propugnacula sermo.
 Quem diuina parit sermo, sapientia, regnat.
 Natura, sapiens robusto iudice præstat.
 Agros, ac urbes regit, et sapientia nauem.
 Non debet tutus clam uir malefactor haberi,
 Sed male quisquis agit, procul amoueat oportet.
 Sæpe

Sæpe boni prauis misti moriuntur, ut illi.
 Depositum, quod subtractum est, ne suscipe furto.
 Accipiens furti, & faciens damnandus uterq; est.
 Cuiq; suum tribuas, excellit in omnibus æquum.
 Cuncta time incipiens, metam ne transgrediaris.
 Ne tractes hominis uictum iumenta furenter.
 Iumentum prolapsum inimici forte leuato.
 Non fugias hominem errantem terræue, mariue.
 Nancisci longè, quàm inimicum, præstat amicum.
 Incipiens abscinde malum, medicator & ulcus.
 Ne quem carne cibes putrida: uelocibus illam
 Sed linguas canibus, fera uescaturq; ferina.
 Nulla uenena pares, magicos & desuge libros.
 Infantum ne tange manum uiolentius æ quo.
 Et rixas belli fugitato, disidiumq;
 Ne benefac prauo: sic dantur semina ponto.
 De proprio ut uiuas, duros exerce labores.
 Namque piger manibus uitam sustentat iniquis
 De cœna alterius mensæ ne comede sordes.
 Sed te pasce tuis, ignominiaq; carebis.
 Artem qui didicit non ullam, fœdiat ille.
 Quod facias, non desit opus sudare uolenti.
 Si tractare uoles remos, est æquor apertum.
 Si terræ cultura placet, sunt grandia rura.
 Nil bene, si desit, geritur, sudorq;, laborq;,
 Non ipsisq; deis, uirtus sudore iuuatur.

Desertis antris uictu telluris egentes
 Formicæ uadunt, redeuntq; per inuia, quando
 Defectæ campis complent nunc horrea fruges.
 Hordea conuectant, tritici uel grana labore
 A siduo, sequiturq; ferens sua dona ferentem,
 Inq; hyemem uictum proprium de messe reponunt
 Impigrum, paruumq; genus, multiq; laboris.
 Tractat apes studiosa suum, prudensq; laborem,
 Siue causæ petreæ per specum, in arundinibusue,
 Aut in uentre caui iucundo roboris antro
 Floribus efficiens beneolentia cerea testa.
 Ne maneat celebs, pereas ne inglorius olim.
 Tu quoq; ut es genitus, naturam gigne secutus.
 Vxorem ne prostituas, ne pollue prolem.
 Nam similes lectus pueros non gignit adulter.
 Ne uiola sobolem natam de matre nouerca.
 Ut matrem cole, quæ graditur uestigia matris.
 Et uetitum caueas intrare cubile sororis,
 Et cum pellicibus patris concumbere noli,
 Nec mulier sæctum tenerum corrumpat in aluo,
 Nec partum canibus det, uulturibusue uorandum.
 Vxoriq; manus grauidæ non afferat ullus.
 Nec marem castres natum generare ualentem.
 Et pecudum uenerem fugito ratione carentem.
 Quæ ratione carent, animalia tangere noli.
 Et ne deformes uxorem factus adulter.

PHO CYLIDIS.

Legitimam retine uenerem, uetitamq; caueo,
 Nec mas in turpi est iunctus cum mare cubili,
 Et partes mulier sumat sibi nulla uirorum,
 Et ne in foemineum soluaris totus amorem.
 Naq; amor haud Deus est, sed caeae agitatio metis.
 Vxorum fraternarum ne scande cubile.
 Turpiter uxores fratrum ne tange tuorum.
 Diligito uxorem. Quid enim magē dulce, bonumq;
 Quam si foemina amans in tempora sera maritum,
 Atq; uir uxorem concordia foedera seruent.
 Qui non est coniunx, nullam ui tangere debet.
 Foemina praua tuas tibi nec ducatur in aedes,
 Vxori nec te faciat donatio seruum,
 Perq; domum nec equos queras, taurosq; superbos
 Et propter natos, & nobilitate feroces.
 Iungere non autem nobis conamur honestam,
 Nec mulier prauum, si diues, respuit, ille est.
 Nec debes nuptam nuptae damnum addere damno.
 Ne sis praedurus pueris, sed mitior esto.
 Filioli mater peccatum puniat, aut qui
 Sunt generis primi natu, populiue potentes.
 Ne mari puero calamistris ure capillos,
 Nec summis nodos, nec des crinale capillis.
 Non decet, ut iuuenes ita sint, ut foemina compti.
 Custodi puerum pulchrum florentibus annis.
 Nam rabies maris multos inflamat amore.

Clausa

Clausa tibi uirgo thalamis seruetur honestis,
 Neu finito hanc ad connubium foris usque uideri.
 Aegre seruetur puerorum forma parenti.
 Dilige cognatos, & idem sentito, quod ipsi.
 Obserua canos, cedas de muneribusq̄;
 Deq̄; loco senibus, natuq̄;, & stirpe senemq̄;
 Aequali similem tractabis honore parenti.
 Nomine quod uentris debetur, praebe ministris,
 Et sua da seruo, sic te quoque seruus amabit.
 Neue inscribe notas, haec sunt opprobria seruo.
 Ne defer seruum regi, sic leditur ille.
 Consilium, rectè si sentit, & accipe serui.
 Haec animamq̄; tuam purgant archana. piantq̄;
 Iusticiae, corpus, quorum qui iussa sequuntur,
 Felicem poterunt hi totam degere uitam.

ARGUMENTVM

POEMATIS PHOCYLIDIS.

Phocylides, & Pythagoras uixerunt eodem tempore, sed Phocylides ante Pythagoram clausus fuit, sicut testatur Eusebius. Ille floruit olympiade 60. hic olympiade 63. floruerunt tum etiam Pherecydes, magister Pythagoræ Theognis, Simonides, Amacreon poëta, Pisistratus Atheniensium tyrānus, paulo post quam Cræsus à Cyro captus est, & Hieremias in Iudæa docuit. Suidas in uno tantum anno uariat ab Eusebio. Scribit enim simul uixisse Phocylidē, & Theognilem olympiade 59. mille quadraginta septem annis post Troianum bellum. Is præterea sic scribit de Phocylide. ἔγραψεν ἔπη, καὶ ἐλεγίους, παραίνεσεις, ἤτοι γνώμας, ἄστινας, καὶ φάλαια ἐπιγράφοσι. εἰ δὲ ἐκ τῶν σκευλακῶν κεκλεμμένα. Diogenes non multum ab Eusebio & Suida recedit quod ad tempus Pherecydis, & Pythagoræ attinet. De Pythagora similia scribit Plutarchus in uita Numæ, & Cicero multa in præfatione. 4. lib. Tusculanarum questionum. Cæterum hoc poëma, quod Suidas Capita fuisse

se inscriptum testatur, præcepta continet de bonis moribus, & honestè uiuendo, quæ quidem ex mensura humanitate, & philosophia morali, aut iure naturæ desumpta sunt. Quare debent etiam pueris, & adolescentibus, imo senibus etiam quàm commendatissima esse. Est enim uelut primus gradus ad bonestatem, & uirtutem, scire quæ sint factunda. Quod egregiè docetur in hoc poemate. Eius generis scripta sunt apud nos Catonis carmen, & Mimi, libri Ciceronis de Officijs. Quanquam non tantum nudæ in illis sententiæ recitantur, sed illustrantur rhetoricè, & continua quadam oratione contrà, quam in his, & similibus libris. Apud Iudeos prouerbia Salomonis, Ecclesiasticus. Apud Græcos Theognidis sententiæ, pleraq; in Hesiodi poemate, dicta sapientium, & parenesis Isocrat. ad Demost. Quanquàm hoc est discriminis inter Latina, & Græca, et Iudaica, quòd hæc de pietate Christiana, & uera religione habent aspersa pleraq; , illa non habent. Ad huiusmodi scriptum referri debent, quæ passim in authoribus tum prophanis, tum sacris occurrunt de uirtute, & officijs tradita. Multa autem in multis cuiuscunq; generis scriptoribus inueniuntur, sed tamen obiter ferè tantum tractata. Sunt autem talia dicta, & sententiæ diligenter obseruandæ, & annotandæ, & ediscendæ in authoribus, nò tan-

tum ideo, quod formant pectus, & animū, sed hanc etiam ob causam, quod uelut syluam quandam discedendi, & scribendi continent, & admonent nos inscribendo, & dicendo de uarijs rebus, & plurimum faciunt ad copiam & ubertatem, sine qua iacet, & uelut mortua est omnis oratio. Et tanto magis in hoc, & similibus ueteribus authoribus hoc faciendum est, quod uetustas suam quandam reuerentiam, aut religionem habet, ac plus mouent omnino, quæ à ueteribus sunt dicta, & altius in animum dimittuntur, ac sunt gratiora, quàm quæ sunt à recentibus dicta. Præterea de titulo sciri debet $\nu\sigma\theta\epsilon\tau\iota\kappa\omicron\upsilon\pi$ dici poëma, & $\omega\alpha\gamma\alpha\upsilon\epsilon\omicron\sigma\iota\varsigma$ ex eo, quod nuda præcepta in eo tantum sunt. Significat enim $\omega\alpha\gamma\alpha\upsilon\epsilon\omicron\sigma\iota\varsigma$ propriè tale præceptum, quod est uelut exutum omnibus ornamentis rhetoricis, breue, atque ad statuendum magis comparatum, quàm ad persuadendum, cuiusmodi sunt etiam præcepta decalogi. Quamquam breues causæ aliquando adduntur, ut hic sepe fit. Et quidem ubi de discordia uitanda, & laborando poëta præcipit, propemodum assurgit in adhortationem. $\nu\sigma\theta\epsilon\tau\iota\kappa\omicron\upsilon\pi$ ferè est idem, & est factum uocabulum à $\nu\sigma\theta\epsilon$ mens, & $\tau\iota\delta\eta\mu\iota$ propterea, quod tales sententiæ monitoriæ, seu iubentes breuiter aliquid fieri, uelut mentem statuunt.

& collocent tanquam in certa sede, aut loco. Quod
 autem tale quiddam significet *παράνεσις* proa-
 priè, testatur Isocrates in libello ad Demonicum,
 in quo prorsus etiam huius farinae dicta continen-
 tur, cum inquit, faciens discrimen inter *παράκλη-
 σιν*, & *παράνεσιν*, διόπερ ἡμεῖς δ' *παρά-
 κλησιν* ἔυροντες, ἀλλὰ *παράνεσιν* γρά-
 φαντες, &c. Item in Nicocle his uerbis: *προφέ-
 πετε τὸς νεωτέρους ἐπ' ἀρετῆν μὴ μόνον πα-
 ραινόντες, ἀλλὰ καὶ ποδι, τὰς παρὰ ζεῦσιν ὑπο-
 δεικνύντες αὐτοῖς*. Itaq; *νοθετηκον* ego ad-
 uocabulum, nisi uoluisssem dicere prece-
 ptorium, aut iussorium, quod nescio,
 an satis latinè potuisset etiam
 fieri.

ENAR

ENARRATIO

TIO POEMATIS

Phocylidis.

Μήτε γαμοκλοπέειν.

Non à Deorum cultu Phocylides exorsus est, ut fecit Pythagoras, sed à præceptis de quibusdam grauibus peccatis uitandis. Quanquam ipse postea cū ad eum locū uenit, docet,

ante omnia DEVM colendum esse, ut suspicer etiam transpositos esse hos initij uersus, & initium carminis fuisse πρώτα θεου τίμα, &c. Sed hæc nihil admodum ad rem faciunt, & curiositas tantum, aut superstitio est talia diligentius inquirere. γαμοκλοπέειν autem uox est facta à γάμος, & κλέπω, uel κλέπτω, & intelligere uidetur omnem illicitam uenerem, nisi putetur singulariter prohibere illam, quam recentiores theologi molliciem appellant. Cæterum infinitiui ponuntur loco imperatiuorum Ionico more, ubi deest imperatiuus. Et est hæc figura poetis Græcis usitatissima. Est & hoc Ionicum γαμοκλοπέειν pro contracto γαμοκλοπέειν.

Γαμοκλοπέειν dictū est, & interposito, per epêthesin.

E 3 ψόν

Ἐν Ἀεα pro Ἐεν Ἀη) Ionicè resoluta contractione, & ἔτῆυμα pro ἔτυμα.

Σειο γονῆας pro σδ, & primitiuum est postitum pro possessiuo, quod etiam in prosa Græci faciunt, ut πατρὸς ἡμῶν pro ἡμέτερος.

Μὴ γίγνησθε & c.) γίγνησθε pro ἀπογγίγνησθε, & πῶν pro πῶντα mutatione speciei, sicut Terentius scelus pro scelesto ponit, ut nos dicimus, die armut ist ueracht.

Παρθενίῳ τῆς ψυ.) Non est generale præceptum hoc, si propriam habeat significationem παρθενίῳ, aut referatur ad totam uitam. Si enim seruaretur, interiret humanum genus. Sed aut castitas generaliter præcipitur, aut uirginitas usq; ad matrimonium, & in matrimonio fides coniugalis. Quamquam potest esse, & quidem melius, commendatio quædam uirginitatis. Est enim coniugiū plenum molestiarum, & impedit homines in gerendis rebus, in discendo, in docendo, & in curandis omnibus ijs, quæ ad religionē pertinent. Sicut etiā S. Paulus in primâ epistola ad Corinth. docet, cū ait: Qui sine uxore est, sollicitus est de ijs, quæ Domini sunt, quomodo placiturus sit Domino. Qui uero habet uxorē, sollicitus est de ijs, quæ mūdi sūt, quomodo sit placiturus uxori. Verum ista cōditio debet addi, nisi repugnet imbecillitas naturæ, aut animi quædam libido. Non enim

enim peccat is, qui uxore ducit, inò is peccat, qui cū non uult, aut non potest abstinere, non ducit uxore. Melius est enim, ut idem apostolus ait, contrahere matrimonium, q̄ uri. Et quanquā est melius quiddā cœlibatus castus, quā matrimoniu, non tamen cogendi sunt homines ad cœlibatū, ut ab ijs, qui religiosos appellari se uoluerunt, est factū, aut non est propterea laqueus iniiciendus hominibus, ut loquitur Paulus, sed tota res debet esse libera.

Στράμορ μὴ κέραι) Turpissimum genus doli est, & callidissimum apud mercatores hoc, de quo uitando hic præcipitur. Solet enim pulsari ab illis deceptoribus libræ iugum, ut lanx in qua merx est posita præponderet alteri lanci, in qua pondus est collocatum, etiam si pondus sit legitimū. Debet autē accommodari præceptum ad omnes dolos, qui peraguntur ponderandis rebus. De quibus uitandis diligenter Salomon etiam in prouerbijis præcipit.

μὴ ἄγρωσ) Coactè, non liberè, aut nō uoluntarie significat hoc loco ἄγρωσ. Qui enim ui coactus, aut metu peierat, purè, quod propriè significat hæc uox Græcis, uidetur hoc facere, & habere excusationem, quā tamen nō habet, cum ueritatē & diuino honori uita etiam postponi debeat. Quāquam mitius peccat, quā ille alter, qui assentitur malo, aut delectatur eo, quod per se peccatum est.

Σπέρματα μὴ κλέπτειν.) De incantato-
ribus, & ueneficis, hoc debet intelligi. Nam isti, ut
alias res, ita semina quoq; carminibus ex agris alie-
nis auertunt, ne quid nascatur uel ex odio, uel ex
auaritia, uel alia de causa quacunq;. Notū est quōd
nostris temporibus aliquando sagæ intercipiunt
lac, butyrum, que alij debebant capere, succum
pecori subtrahunt, tonitrua, fulmina, grandines
efficiunt, & omnino uariè tempestates mutant. Is-
tiusmodi multa recitat Lucanus in 6. libro. Quid
autem de istis rebus sentiendum sit Christianis, non
est huius loci tractare.

Μισθὸν μοχλήσαντι.) Quantum sit flagi-
tium, non modo peccatum, aut non plenam, aut
prorsus nullam dare mercedem operario, uel hoc
ostendit, quōd plerunq; pauperes sunt huius ges-
neris homines, & pauperibus addendum potius al-
iquid erat, quàm detrahendum. Præterea per se
quiddam præstantius est labor, aut opera, quàm
quod pro labore, uel opera dari solet, nisi labor pro
labore, aut opera pro opera detur, quod rarò fit
hoc modo. Grande genus est hoc iusticie. Quod ut
significanter exprimerent recentiores Theologi,
nonnulli peccatum in cælum Clamans appellauer-
unt. ἐχέμεν. pro ἐχέμεναι, & hoc pro ἐχέμεν
consuetudine Dorica.

Μητ' ἀδύνατον) Nec ab alijs fieri alijs iniuriam debemus ferre, sed hoc impedire quantum potest fieri per ius, non tantum ipsi nec facere, nec facientes adiuuare.

Πρωτὸν δ' Seneca præcipit beneficium hilari uultu esse dandum, & facilliter, & sine intercessore. Mimus inquit: Bis est gratum, quod opus est, ulro si offeras. Item S. Paulus: Hilarem datorem diligit Deus. Id copiose hic Poëta nouem uersibus explicauit, multis enim rebus & modis homines iuari possunt. In hoc numero sextus uersus est γυναικῶν, id est, generale quoddam dictum ad mores pertinens, ac docet, communes miseras omnium hominum esse, incertam uitã, & caducas ac fluxas opes. Atq; est hæc sententia, cur diuites & potentes debeant inopibus & infirmis opitulari, caussa. Nihil enim est secundum Philosophiam, tum ad hoc persuadendum hominibus, ut miseros adiuuent, tum ad retundendam ferociam, & superbiam, & crudelitatem, efficacius, quàm crebra mentio communiũ calamitatum, & illorum uelut demonstratio, qui ex diuitibus pauperes, ex potentibus imbecilles, ex felicibus miseri, ex robustis infirmi facti sunt, adeoq; ex alto loco in humilem sunt detracti. Sicut e contra nihil uehementius homines consolatur, quàm cum aut hæc, aut similia carmina occinimus eis:

74 INTERPRETATIO.

Non si malè nunc, & olim sic erit.

O passi grauiora dabit Deus his quoq; finem.

ἐλπιδες ἐν ζωοισιμ, ἀνέλπισοι δὲ θανάτου
(Tes.)

Ad hunc uersum pertinent quæ multa Philosophi
& Poëtæ scripserunt de miserijs humane uitæ, ut
cum dicitur: Homo bulla, umbræ somnium, fumi
umbra, & alia, quæ ne quidem enumerari possunt.
Obserua lector, πᾶν significare in hoc loco mis-
erias, aut casus, id est, quæ possunt hominibus acci-
dere, quæ Græci alioqui παθήματα & συμφο-
ρὰς, & alijs nominibus appellant. Hoc addidi pro-
pterea, quod πᾶν serè Græcis affectionem uel
animi, uel corporis, aliam non paulò scilicet. Nos
uersus est uelut summa quædam, & expositio
precedentium, ubi iubet uitam esse communem, aut
res ad uitam pertinentes, & præcipit, ut omnia ser-
uent concordiam. Loquitur autem de communione
quæ consistit in iusticia commutatiua, & studio qua-
dam ac propensione adiuuandorum aliorum. Si
enim de illa Platonica, aut Socratica potius commu-
nitione loqueretur, frustra essent tradita reliqua
præcepta, quæ non possunt existere, sine rerum pro-
prietate, ut est de non furando, de mercede sol-
uenda operario, & præter alia multa, quod hic di-
citur de discrimine diuitum & pauperum. Non
enim

enim uetat alios esse diuites, alios pauperes, sed iubet diuites pauperibus de suo succurrere. Quod in altera parte uersus dicitur de concordia, notum est, sine hac animorum adiunctione hominibus, non posse bene esse. Et huc pertinet, quod Salustius dicit: Concordia paruae res crescunt, discordia maximae dilabuntur. Eleganter haec res etiam depicta est in quadam fabella Aesopi, ubi singuli filij cuiusdam rustici finguntur non potuisse frangere fasciculum uirgarum à patre in medium positum. Vniuersi uero facere illud facillime.

Τὸ φίλος, ἀμφιβάλοι) Defendendae uitae causa gladium gestandum esse, non ut alius homo laedatur aut occidatur, hi uersus praecipunt. Tantum enim est flagitium occidere hominem, ut is etiam, qui suum inimicum, & iustam ob causam occiderit, se nonnihil contaminet. Est enim per se res foeda, & horribilis, humano sanguine hominem aspergi, & haud dubie non parum & mores laedit, & conscientiam turbat. Quanquam Leges, & iura permittunt interficere hominem ad uim depellendam, & conseruandam cuiusque suam uitam. Et hoc est, quod Germani quoque habent in uulgarì dicto, gestandum esse gladium sexaginta annos propter unam malam horam, hoc est, ut uis arceatur, quae potest se-

test semel incidere in tam longo tempore. *Quantum*
 quam optandum est, ut nunquam sit opus gladio, sicut
 hic etiam humanissime scribitur. Ceterum et
 pro $\sigma\zeta$, et $\alpha\pi\acute{o}\chi\epsilon\omicron$ pro $\alpha\pi\acute{o}\chi\epsilon\varsigma$ sunt posita.

$\text{\AA}\gamma\epsilon\varsigma\ \gamma\varsigma\ \text{\&c.}$) Non esse transferendos terminos,
 aut etiam ullo alio ledendum vicini aruum dicitur.
 Et additum est generale dictum, uelut causa,
 quod tamen per se ad omnes actiones humanas pertinet,
 ac totam uitam hominum regere debet. Nihil enim aliud sunt
 Virtutes omnes, quae hominis naturae maxime conueniunt,
 quam uel $\mu\acute{\epsilon}\tau\omicron\upsilon\varsigma$, uel $\mu\epsilon\sigma\omicron\tau\eta\varsigma$, id est, mensura uel modus, et
 medietas. Maluit enim Aristoteles uti posteriore, tametsi
 res eadē utroque significatur, et est quidem prius ut hic,
 et in alijs ueteribus Poëtis apparet, uetus nomen in huius
 rei significationem. Aristoteles ad punctum, quod est in
 medio asseris, aut materiei, uersus quam tela iaciuntur
 in exercitijs sagittarijs, sua uirtutis appellatione respexit.
 Veteres ad metam quandam, aut septa, extra quae, secundum
 pro uerbum, non est saltandum. Ac ideo sequitur hic
 $\upsilon\pi\epsilon\rho\ \beta\omicron\alpha\sigma\acute{\iota}\alpha\iota\ \alpha\lambda\epsilon\gamma\varsigma\nu\alpha\acute{\iota}$. Sic enim debet, ut prius
 scriptum esse.

\&c.) De tractandis peregrinis hi tres uersiculi praecipiant.
 Est autem humanissimum, quod dicitur, pari honore cum
 ciuibus afficiendos esse.

Et addit

Et addit causam: quia nemo sit, quem non oporteat aliquando aliò proficisci, nec ulli certum, & perpetuum esse domicilium, ita ut hic locus referendus sit ad hoc dictū Mimi, ab alio expectas, alteri quod feceris, & hoc Euangelistæ: Omnia ergo quæcumq; uultis ut faciant uobis homines, & uos facite illis.

ἢ φιλοχρημ. & c.) Quam scædum & miserum, quam sordidum & indignum natura hominis uitium sit Auaritia, plus quam satis declarant exempla, uersantur enim quotidie nobis ob oculos. Hanc Poëta ducit fugiendam esse, dicitq; matrem esse uniuersæ iniusticiæ. Tale quiddam enim puto significari uocabulo κακότης & hoc in loco. Pugnât enim hæc pestis cum iusticia maximè, nascunturq; ex ea quæcumq; cum iniusticia coniuncta sunt, unâ cum ipsa, doli, fraudes, insidiæ, delationes, calumnia, contumeliæ, conuicia, iniuriæ, uanitas, per iuria, furta, iurgia, rixæ, dissensiones, seduiones, bella, cædes, similiaq; multa. Cæterum quòd per quandam Prosopopœiam hæc auro & argento ascribuntur, ita factum est, ut Stoici postea de his rebus disputauerunt, malè tamen. Non enim uitium est auri, seu pecuniæ, sed humanarum cupiditatum non rectè uicilla, & per se, & sua natura diuitiæ, quæ sic propriè, communiq; hominum consuetudine appellantur, sunt bonum, æquè ac aliæ res, quibus ho-

bus homines utuntur in uita, & condite à DEO.
 Quod uerò ad usum hominum attinet, iam bonè
 sunt, iam malè, & hoc posterius propter hominum
 uicia frequentius, atq; huc tantum respiciunt, qui
 damnant opes, ut hic fecit Phocylides. Quamquam
 rethoricè ad abstrahendos homines ab auaritia. Phi-
 losophi debent hæc aliter disputare.

Μὴ δ' ἕτερον κεύθ.) Contra boni uiri officium est, aliud sentire, aliud loqui, sicut apertum animum gerere, & candidum, naturæ hominis maxime conuenit. Alterum enim calliditatis est, ac dorsum habet adiunctum, alterum probitatis, & cum iusticia coniunctissimum. Quare Homerus etiam dicit hunc se magis odisse, quàm portas inferorum, qui aliud clausum in pectore, aliud in lingua propositum habeat, sicut Salustius latine loquitur ex Homero. Sunt autem hi uersus Homeri:

ἔχθρός γάρ μοι κείνος ὁμῶς αἰδέομαι ὡς ἄλλο
 σι,
 ὅς ἄν' ἕτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρεσὶ, αἰδέομαι δὲ
 εἰς τὴν.

Salustius hoc uicium ex ambitione deriuat. Ego duco non tantum ex ambitione, sed ex auaritia quoque, & alijs cupiditatibus, atq; adeo ex ipsa etiam malitia. Sunt enim homines, quos ipsum peccare delectat per se, non ex aliqua causa. Quod uerò

uerò longissime abest ab officio & natura hominis.
 Erasmus ita hos duos uersiculos elegantissime &
 succinctissime conuertit :

Pectore neue aliud celes, aliudue lo-
 quare,

Proq; loco uariè re petris, ut Polypus hæ-
 rens.

Ceterum Polypus περὶ φουκῆς dicitur propterea
 quod in periculo adherescit petris, & illarum cos-
 lorem induit. De quare nonnihil est in. 29. capite
 noni libri apud Plinium. Et Theognis ita inquit :
 πάλυποδος νόον ἴχε πολυπλόκον, ὅς ποτὶ
 πύργῳ τῆ προσομιλίσσει, τοῖος ἰδεῖν ἐφά-
 νη. Quod præceptum nihil cum hoc Phocylidis
 præcepto pugnat. Illic enim de Prudentia expeten-
 da præcipitur, hic de fugienda calliditate, menda-
 cijs & dolis. Et nihil uetat Polypi mentem habere
 ut in prouerbio dicitur, hoc est, mutare mores pro
 loco ac tempore, sic, ut absit turpitudine, & hoc non
 facere decipiendi alterius gratia.

ὅς τις ἐκὼν ἀολικεῖ, κακὸς ἐστὶ. Sicut ho-
 nesti actio non est uirtus, nisi ex deliberatione qua-
 dam, & iudicio, seu uoluntate libera proficiscatur,
 uia non est uicium turpis actio, si uel casu fiat, ac ne-
 cessitate. Quocirca rectè hic est additum : ἀλλ'
 ἐπ' ἀνάγκης ὅντι ἐρεῖω τὸ τέλος. Quorum
 uerborum

80 INTERPRETATIO.

uerborum sensus est: Sed non ex necessitate scilicet qui iniuste facit, est malus uir. Et τὸ τέλει & ad uerbialiter est positum pro τελείως uel πᾶν, hoc est: Qui necessitate quadam impulsus iniuste facit, habet excusationem. Propterea quoque sequitur βεβλήναι δ' ἐνθυνη ἐκείνῳ, quasi diceret, non statim pro malo uiro habeas eum, qui fecit iniuste, sed prius animum eius explora, uolens ne fecerit, an coactus. Quanquam improprie dicitur iniuste facere, qui coactus aliquem laesit, cum tota res de uirtutibus & uicijs, in uoluntate consistat.

Μὴ γαυρῶσθαι &c.) Hic locus monet uitandam esse insolentiam, & superbiam in rebus secundis, & non esse affligendum animum propter mala praeterita. Et sunt additae causae, prioris partis, quod exigua sint nostra bona, uel potius nullius momenti, si conferantur cum ijs, quae Deus habet: posterioris, quod factum non possit fieri infectum, nec isto modo leniantur mala, sed alia illis addantur. Pertinet autem hoc praecipitum ad fortitudinem. Huus enim est officium, & superbiam retundere, & desperationem accerere, hoc est moderari formidines, & confidentiam.

Μὴ προπηγεῖσθαι &c.) Praecipitancia, seu temeritas, & ira nunquam aut raro felicem habent exitum. Pugnare enim cum modo, & magno impetu rapiunt

rapunt homines ad ea designanda. quorum eos des
inde poenitet. Quare tum iræ sunt uelut frena inijs
cienda, ut cohibeatur, nec erumpat in ultionem,
tum ipsæ manus sunt cohibendæ, nec inflammato ira
animo debent obtemperare. Id hic docetur. Quod
ferè totidem uerbis apud Horatium est:

Animum rege, qui nisi paret, imperat,
Hunc frenis hunc tu compesce cathena.

ἔσω νοῦν ἢ πᾶθῃ &c.) πᾶθῃ significat in
hoc loco affectus, seu animi quendam habitum, pau
lò aliter, quàm in hoc uersu præcedente νοῦν ἢ πᾶ
θῃ πᾶθῃ &c. Vult autem Poëta, ut mediocria,
non aut summa cogitemus, & speremus, aut facia
mus etiam. Quemadmodum dicitur Germanicè:
Oben aus, und nirgend an. Cum ne bonum quidem
conducatur, si modum excedat. Sicut Horatius specia
tim loquitur:

Insani sapiens nomen feret, æquus iniqui

Ultra quàm satis est, uirtutem si petat ipsam.

Quæ adduntur de luxu, & de uitijs nota sunt.

Sine Cerere enim & Libero, ut inquit Terentius,
friget Venus. Et Luuenatis de uitijs:

Prima peregrinos obscæna pecunia mores

Intulit, & turpi fregerunt secula luxu

Diuitiæ molles. Sicut enim deliciæ seu luxuria alit
studium uoluptatum, & auget incontinentiam, sic

82 INTERPRETATIO.

opes tum incitant ad uoluptates, tum superbos, feroces & contumeliosos faciunt, præsertim quorum animi sunt infirmi, & facile possunt corrumpi. Porro quid sit θυμός dictum est antea. Hoc autem interest inter θυμόν, & ὄργην, quod inter δύνανται & ἐνεργείαν, seu ἐντελέθειαν apud Aristotelem. Est enim θυμός uis, aut magnitudo, aut elatio quædam, siue alacritas animi, & propensio ad contemnenda pericula, propemodum id, quod latine dicimus audaciam, ὄργη, quæ latine ira dicitur, ipse motus animi, uel ardor in certa specie tantum, is uidelicet, qui factus est propter iniuriam aut damnum acceptum. Θυμόν dicit Poëta, facere μάνην, id est, insaniam, si non regatur ratione, ac recte quidem. Nihil enim aliud est insania, quam audacia nimia, uel carens ratione prorsus periculorum susceptio. ὄργη etiam & μάνη differunt. Illud enim est leuius quiddam, aut remissius, hoc grauius & uehementius, iratantum est ulciscendi cupiditas, ut hic etiam dicitur ὄρεξις, μάνη, quod habet adiunctum etiam factum, & quidem non consentiens per omnia cum ratione. Talis animi commotio fuit in Achille, quum propter priuatam iniuriam uoluit omnes Græcos pessum ire, nec potuit flecti ad humanitatem & misericordiam, Propterea sic dicit Homerus in Iliados initio:

μάνην

κῆνιν ἄειδε θεὰ Πηληϊάδεω Ἄχιλλῆϊ.

Ζῆλον τῶν ἀγαθῶν, ἐθλός, φαύλων) imitationem tantum significat hic Ζῆλον, hoc est, honestam aut inhonestam emulationem. Duplex enim hæc est, ut Cicero in Tusculanis docet, honesta, et est uirtutis imitatio, et uiciosa, quæ est dolor alicuius de eo, quod ipse careat eo, quo alius potitur. Suidas tantum in laude putat esse Ζῆλον, cum ait: Ζῆλον ἀγαθῶν τινῶν ἐπιθυμία φρόνου τινῶν χάρις ἐγγυνομία τῆς ψυχῆς, cum quo consentit hoc Isocratis in Nicocle: μὴ ζηλοῦτε τὸς πόλλα κεκτιμένους &c. et illud Hesiodi: Ζηλοὶ δ' ἐτε γείτονα γείτων &c. Hinc est Ζηλοτυπία, quæ est emulatio ex suspitione de propria coniugere, quod cum alio consuescat. Cicero putat latine obtrectationem dici hunc affectum, seu aegritudinem, quæ sit ex eo, quod alter quoque potitur eo, quod ille ipse concupierit. Est autem sic dicta, quod sit uelut imago τὸς Ζῆλον, hoc est, emulationis honestæ. Est enim desiderium, uel cupiditas, non libera tamen, sed coniuncta cum quadam inuidia, aut suspitione, ac proprie erga uxorem. Germanice uocatur eifer. Transfertur ad alias tamē quoque res, quæ similiter cupiuntur aut amantur, siue additū habeat inuidia

sive non habeat, in sacris præsertim literis, ubi apud Græcos est usurpatum ζῆλος, & ζήλωτος. Quanquam in talibus locis, ut mihi quidem uideatur, hæc rectius ad iram, quæ concipitur ex peccatis hominum, aut indignatione aut excitatione animi ad ulciscendum, siue puniendum referuntur. Idq; satis indicant ea quæ sequuntur in Exodo, post uerba Fortis zelotes: Visitans iniquitatem patrum in filios &c. Hæc enim uerba sunt scientis, non suspicantis, & quidem de ijs, qui iam dudum sunt mortui. In summa ζῆλος Græcis propriè significat imitationem, in hoc tamen loco, tum bonæ rei, tum malæ, non ut Suidas uult, bonæ tantum, quanquam sine inuidia, quæ ut affinis est imitationi, sic tamen est ab ea secreta, idq; testatur Plato, cum inquit: πρώτου μὲν ζήλος, ἀπὸ ζήλου δὲ φόβος. Sic etiam τὸ λμα in sequente uersu in utranq; partem accipitur. Apud Latinos audacia plerunq; in laude est, de uicio tantum dicitur temeritas, & confidentia, quanquam hoc posterius, ut Cicero docet, improprie.

Σέμνος ἕως.) Multa sunt in Platone de duplici amore, cum alibi, tum in Symposio, & Phædro. Quod autem dicitur de amore Venereo, sic intelligitur, ut ille sit turpis, aut turpitudinem inuuet, ut hic dicitur, quatenus cum uirtute pugnat. In coniugio

iugio enim per se, ut est licitus, ita honestus est, ac uelut uirtutis materia. In sequente uersu uiri prudentis laus continetur. Est enim talis uelut publica quædam uoluptas hominum, seu delitiæ, ut Titus Imperator etiam dici est solitus.

Μέτρος μὲν φάγ. &c.) De modo & mediocritate satis iam antea dictum est. Nihil autem refert dicere siue modum, siue mediocritatem, siue medium, aut etiam mensuram, quod propriè Græcum uocabulum μέτρος significat. Omnibus enim istis in talibus locis præscriptum quoddam naturæ, & quod uelut præcipitur à recta ratione, significatur, & in eo uirtutes omnes uersantur, aut sunt ipsissimæ uirtutes.

Μὴ φθόνος &c.) Vitandam esse inuidiam, & discordiam, quæ ab illa excitatur, hic locus docet. Et est alter eorum, qui sunt paulò tractati copiosius & ἡντοξικωτέως. Utitur argumento ab exemplo Deorum, & corporum coelestium, quod maximam habet uim ad persuadendum. Cum enim æternæ illæ substantiæ, corporaq; nulli mutationi subiecta, non inuideant alijs alia suas dotes, ac in summa concordia maneant, fieri non potest, ut res humane, quæ sunt fluxæ & caducæ, atq; ad illorum figuram & naturam conditæ, perdurent inter se discordes. Plene sunt omnes historiæ talium exem-

plorum, plena est etiam tota uita nostra, non solum in Republica, sed etiam in singulis familijs aut domibus, nec est opus ad hanc rem pluribus uerbis. Porro $\mu\eta\ \phi\theta\alpha\nu\epsilon\omicron\iota\varsigma\ \alpha\gamma\alpha\delta\omega\nu\ \epsilon\tau\alpha\iota\omicron\iota\varsigma$, est Græca phrasis, latine accusatiuo utuntur pro genitiuo, ne inuideas bona socijs, nisi quis absolutè malit exponere, ut genitiuus $\alpha\gamma\alpha\delta\omega\nu$ pendeat à datiuo $\epsilon\tau\alpha\iota\omicron\iota\varsigma$, quod mihi non placet. $\alpha\nu\alpha\epsilon\iota$ us deinde significat excites, id est, exhibeas, ut desit accusatiuus te.

$\Sigma\omicron\phi\theta\omicron\sigma\acute{\upsilon}\nu\eta\upsilon\ \delta\prime\ \alpha\sigma\kappa\epsilon\iota\upsilon\ \epsilon\tau\epsilon.$) σωφροσύνη est uirtus quæ moderatur uoluptates & dolores. Quam scribit Aristoteles dictam $\omega\varsigma\ \sigma\omega\phi\rho\sigma\acute{\upsilon}\nu\eta\ \sigma\alpha\upsilon\tau\eta\upsilon\ \phi\rho\theta\upsilon\eta\sigma\iota\upsilon$, hoc est ex eo quod conseruet prudentiam. Voluptas enim & dolor corrumpunt & peruertunt, aut uelut distorquent iudicium de ijs, quæ sunt hominibus uerè utilia & bona. Hæc autem prudentia quærit & comparat. Latine proprie dici potest temperantia. De hac ita scribit Cicerone in Tusculanis quæstionibus: Verisimile etiam illud est, qui sit temperans, quem Græci $\sigma\omega\phi\theta\omicron\sigma\acute{\upsilon}\nu\eta\ \epsilon\sigma\tau\iota$ appellant, eamq; uirtutem $\sigma\omega\phi\theta\omicron\sigma\acute{\upsilon}\nu\eta\upsilon$ uocant, quam soleo equidem tum temperantiam tum moderationem appellare, nonnunquam etiam modestiam. Quæ sequuntur ibi in Cicerone sunt nimis lata. Cōplectitur enim huius uirtutis appellatione prudentiam, iusticiam,

iusticiam, fortitudinem, & censet frugalitatem esse
 salam, facit idē in alio quoq; loco. Sed pertinent illa
 ad aliam disputationem, quæ est de uirtutum cogna
 tione. Germani uocant hanc uirtutē mesikeit, aliud
 quiddam est zucht latius patens, & fere quod Cice
 ro in illis locis frugalitatem appellat sua lingua,
 Grecis putat σωφροσύνη esse. Videtur hic locus
 Poëta cum Cicerone facere, ubi dicens αἰσχρῶν δὲ
 ἕγωγον ἀπέχεσθαι uitationem factorū turpiū huius
 uirtuti opponit. Plato sic loquitur de ista uirtute. 4
 Polit. καὶ σῶμος, πρὸ τῆς ἡνδρῶν ἕγω, ἢ σωφροσύνη
 δὲ, καὶ ἢ δ' ὀνῶν τινῶν, καὶ ἐπιθυμιῶν ἕκαστῶν
 τῶν ὡς φασί. Quæ paulo post ibi sequuntur, uide
 tur imitatus esse Cicero in descriptione huius uirtus
 tis ubiq;. In sequente uersu κακότης uocat iniu-
 rias, quas non iniurijs docet rependendas, sed iure
 seu in iudicio depellendas. Alioqui κακότης, &
 κακία significat generatim omne uicium, & est
 uirtutis contrarium. In tertio uersu docet argumen-
 tis homines, & suauibus uerbis uincēdos esse, quod
 contentio contentionem gignat.

μὴ πίσειν. Nō temere credendū esse res ipsa do-
 cet, ac multa alia dicta id monēt. Valde significāter
 aut hic loquitur Poëta, cū dicit nō esse credendū, nisi
 quod cernatur. Sicut Germanice dicimus de incredulo:
 Er glaubet nicht uweiter den er sieht. Nō aut hoc
 F 4 dicit,

dicit, quod nulli uelit credi, sed non cuiuis & præcipitanter. Vt enim est temeritas cuilibet credere, ita inhumanitas nulli credere.

Νικᾶν εὔ & c.) Notum est, quod Hesiodus dicit: καὶ λῶιον, ἄικε δύναι. Sic in hoc etiam uersu præcipitur. Est autem huius rei causa, quod, ut Aristoteles docet, melius εὔ ποιεῖν, quam εὔ ποιεῖσθαι, & sacræ literæ: Melius est dare, quam accipere.

Καλὸν ζεῖν εἰς & c.) Hæc est sententia horum duorum uersuum: Melius est exiguum dare, & celeriter, & libenter, quam magnum tardè & intempestiuè. Præterquam enim quod ingrata sunt talia beneficia, non carent etiam suspicionem. Salomon inquit: Nec dicas amico tuo, uade, & reuerte re, & cras dabo tibi, cum mox possis dare. Similes alibi quoque extant sententiæ.

Μὴ δὲ ποτὲ χεῖν εἰς & c. Totum economicum est hoc præceptum, & tantum ad priuatam utilitatem hic refertur. Quanquam enim scenerator iudicatur non durus aut acerbus esse, id tamen ideo fieri debere significat, ut in posterum quoque ab eo sumere possit ille. Atque hanc partem præcepti bellissima allegoria tractauit, cum relinquendam esse matrem in nido, non unà cum pullis auferendam docet, causam quoque addens, ut iterum eius pullos habere possis.

Hac ratione & uia, uulgus, & imperiti, aut etiam periti, nimium tamen indulgentes affectibus, doceri solent, ut uel sui commodi causa recte, ac iuste faciant. Coniuncta enim est fere semper utilitas cum honestate, ac uirtute, ut taceam præstantius bonum esse, ac natura pluris fieri ab hominibus præstantioribus, & melioribus, quod honestum dicitur, quam hoc, quod omnes homines Stoicis exceptis utile uocant. Et hæc quidem uis est huius præcepti. Nunc egregie transferri potest ad omnes eos, qui præ sunt alijs, aut potestatem in alios habent cuiuscunq; generis. Ita enim siue pater filio, siue maritus uxori, siue dominus seruo debet præesse, ut illi relinquat his aliquid iuris uel suæ utilitatis retinendæ, & augendæ gratia, si non uolunt hoc facere propter iusticiam, quæ certè sic uult esse hominem in hominis, etiam seruum in domini, quantum magis in patris filium, aut in mariti uxorē, potestate, ut ipsius quoq; salus, & commodum non prorsus negligatur. Et uehementer illi peccant, qui putant aut liberos, aut seruos uel à natura se, uel à legibus & iure accepisse, ut pro sua libidine cum ijs agant, eosq; habeant perinde, ac si essent pecudes. Quanquam & his tribui uoluit natura suum quoddam ius. In imperijs etiam plurimum delinquitur eo, quod sepe non habetur popularium, aut subditorum ratio, aut, si ha-

betur leuiter, aut non satis habetur. Ad id genus enim potestatis uel maximè debet hoc præceptum accommodari, propterea, quod cum, ut docet ex Homero Plato, rex, aut princeps non plus iuris habeat in populū, quàm pastor in pecudes, aut quàm pater in filium, ut Aristoteles uult, ne suæ quidē potentie, ac utilitati satis consulant monarchæ interea, dum nimis magnis tributis & uectigalibus aliquādo gravant, ac non ualde necessario tempore, adeo quoque ut & ipsis postea cum misera plebecula sit esuriendum, aut carendum necessarijs sumptibus cum alia quid difficultatis, aut periculi inciderit. Et tamen non defuerunt, qui ad alendam potentum auariciā dicere & scribere satis licenter auderēt, omnia esse imperatoris. Quæ quidem uox, nisi habeat cōmodum interpretem, est falsissima. Nam contra potius erat dicendum ex illorum principum philosophorum, & ipsius nature doctrina, omnia populi esse, & reges ac principes tantum esse illorū administratores, aut ut Plato loquitur, *φύλακας*, quod & ipsorū nomina testantur. Estq; hæc similitudo Platonis (Cur enim tanti uiri auctoritatem non sepe inculcemus?) diligenter obseruāda, in qua monarchas dicit pastoribus esse similes, præfectos eorū canibus defendētib; gregē aduersus lupos, et *ἐπικυβερῆς* appellat, id est, adiutores. Nec detrahit hoc principū auctoritatem

tati, & dignitati quicquam, imò cōmendat, & illustrat eā dicere, quòd nō sint lupi, aut fuci, qui tantū noceant, & ociosi pascant sese de alieno, sed q̄ sint ministri, & gubernatores, aut custodes legū, disciplinae, religionis, pacis, tranquillitatis, cultus, & omnium rerum quæ possident, & proprium habent homines in populo. Talesq; prorsus esse in reb. pub. qualis Deus est in toto mundo. Nam, ut Græci verè dicūt, εἰκὼν δὲ βασιλεύς ἐστὶν ἐμψυχὸς θεὸς.

Qualis autē Deus est? Bonus, liberalis, iustus, dat, non accipit, cōservat, nō cōservatur, alit, nō alitur.

Quanquam autē monarcha non potest nō accipere à ciuibus, cum sit homo, non Deus, tamen lōge plus dat, quàm accipit, quando facit suum officium, nec debet accipere præter hoc, quo ipse honeste uti potest ad retinendam & uitam suam, & auctoritatem, sic tamen, ut meminerit, hoc totum ad publicā utilitatem pertinere, & referendum esse. Quod quid clarius indicare potest, quàm quòd Aristoteles principatum, aut monarchiam, siue regnū patriæ potestati comparavit. Sic autem inquit:

ἢ μὲν γὰρ πατὴρ ὁ πρὸς ἡδὲ κοινοῖα, βασιλεύει ἅς ἔχει χῆμα. τῶν τέκνων γὰρ πατὴρ τρεῖς μέρη. ἐν τῷ θειῷ δὲ καὶ ὁμοῦ τοῦ δία πατέρα προσαγορεύει, πατρικὴ γὰρ ἄρχὴ βόλλεται ἢ βασιλεία εἶναι.

Quid

Quid autem pater facit alens, & educens liberos? Num querit, aut spectat suam utilitatem, ac utitur eis ut mancipijs? In Persia quidem fuit hoc ius, & olim in Italia, sed contra naturam. Et ius hoc iniustum, est mutatum iustiore, ac uero, & naturali iure etiam in rebus publicis. In natura enim semper fuit, ac erit, quanquam homines ab eo discesserint, nec unquam potest mutari. Quin potius ad liberorum salutem, & utilitatem totus respicit pater, ac nihil dubitat uitam pro eis profundere, si opus sit. Tam bene illis cupit, quam sibi ipsi, aliquando melius etiam. Idem debent & monarchæ facere, si uolunt exequi & Dei, & naturæ uelut mandatum quoddam, & facere, ad quod constituti sunt, quantum fragilitatis humane ratio patitur. Sunt itaque reges, & monarchæ uerè, quod Romani quoque suis principibus quibusdam præstantibus tribuerunt, patres patriæ, sicut populus, & patria sunt illorum soboles. Vnde facile æstimari potest utrumque officium, & hoc intelligere & amplecti, habet maximum ad hoc momentum, ut quam optimè, & pulcherrimè, regna, & imperia tum constituantur, tum conseruentur. Ibi enim necesse est magnam & curam, & sollicitudinem in animis principum esse erga ciues, et eum amorem, & reuerentiam ciuium erga illos, quæ solet esse liberorum erga parentes.

Debe-

Debebant hoc ergo diligenter à prima pueritia doceri utriusq; ordinis homines priuatim à parentibus, & præceptoribus, & publicè in concionibus, nec tantum aut in uulgus acriter uociferari de principum officio, aut occini principibus de licentia & alijs uicijs multitudinis. Sed utriq; sic erant monendi, & informandi, ut subinde mutuus amor auerteretur, non ut alteri alteris suspecti fierent, & inter se animis, & uoluntatibus alienarentur. Debet enim, qui præest, patris affectum gerere erga eos, qui parent, & ij, qui parent affectus liberorum erga eos, qui præ sunt. Atq; hoc sanè inter regem, & tyrannum interest, quòd, ut dominus erga seruum se gerit, ita tyrannus gerit se erga populù, & suum commodum tantum spectat, & uoluptates, rex, ut sæpe nunc est dictum, gerit se erga ciues, ut pater erga liberos, & pro horum magis utilitate, & salute, sollicitus est, quàm pro sua. Verù de hac re hactenus obiter dictum est, non omnino, ut arbitror, extra institutum. Nunc ad poëtam redeamus, cuius præceptum admodum est affine, quòd Tiberius Cæsar amicis respoñdit, monitus ab eis, ut uectigalia maiora faceret: Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere, hoc est, ita accipiendum esse à subiectis, ut aliquid eis relinquatur, quò possint iterum atq; iterum principibus usui esse, quod non fit, quando

94. INTERPRETATIO

exuuntur omnibus bonis, aut nō tam facile fit, quādo nimium eis adimitur. Sicut lanam nō iterum percipit ab oue pastor, ubi cutem oui detraxerit, hoc enim significat de glubo facta uoce à gluma, ut scribunt Grammatici, quæ est tunicula ordei. Nos per oportune uidemur nobis transtulisse præceptum poetæ ad omnia potestatum genera, atq; propterea paulo uerbosius de regia potestate explicuisse, facturi hoc multo prolixius, nisi ratio incepti operis nos impediuiisset.

(Μηδὲ τὸ τε κείναι.) Non esse permittendum iudicium de rebus, nisi peritis earum, monent hi duo uersus, nec frustra. Fit enim ferè, ut siue per stulticiam, siue per arrogantiam homines de operibus, & artibus iudicium sibi sumant, à quibus profus alieni sunt, & quidem audent aliquando pronunciare præsentibus artificibus non tantum quid sibi uideatur, sed quid male uideatur artificibus, & cum eis contendere. Tali fatuo recte Appelles dixit, Ne sutor ultra crepidam. Et quendam Megabizen, ut Plutarchus scribit, loquentem in eius officina de umbris, & lineis ita obiurgauit: Hi pueri, qui terunt colorem melidem, antea, cum taceres, te mirabantur, nunc rident postea, quàm cepisti loqui de rebus, quas non didicisti. Plinius ad Alexandrianum magnum Appellem scribit simile quiddam dixisse.

uisse. Cicero in Tusculanis disputationibus senarium usurpat: Quam quisque norit artem, in hac se exerceat. Quem uidetur ex hoc Aristophanis uersu fecisse. εἰς οἷ τῆς ἡμῶν κἀσος εἰδ' εἰν τέχνην.

Idem Horatius præcipit, cum ait: quod medicorum est. Promittunt medici, tractant fabrilia fabri.

Non autem debemus obtemperare tantum huic præcepto, qui uideri solent tales iudices, & faciunt contra decorum, sed etiã propterea quod periculosum est, & damnosum sæpe ad istam temeritatem adsue fieri homines, non ipsis modo priuatim, sed etiam rei pub. Est hoc genus hominum cognatum cum eo, quod Ardeliones latine, τολυπηγευμονες Græcè appellatur, & hoc tantum interest, quod alteri in factis, alteri in dictis & iudicando, suam stultitiam & arrogantiam produnt, nec est difficile inuenire utrumque genus.

ὅν χωρὶς μεγάλην.) Gradatim, & ab inferioribus ad altiora in discendis artibus ascendendum esse, multi sciunt, sed paucissimi hoc faciunt, præsertim nostro tempore, quo, cum ad quæstum ferè tantum referantur omnes artes, laboriosissimum est, & res longi temporis, uel Grammaticam relligere, & purum sermonem didicisse, ita, ut bonus Grammaticus nunc monstri propemodum similis sit, hoc est, rarissimus. Non enim intra
tam

tam angustos terminos collocata hæc ars est, ut tantum doceat declinationes, & coniugationes nominum, & uerborum, regulasq; de constructione, quales in uulgaribus, & uelut minorum gentium libris grammaticorum habentur, sed iudicat etiam de sermonis proprietate, & phrasi aliquo modo, hoc est, quæ cum quibus dictionibus recte connectantur, quæ secus, non tantum quod pertinet ad genera, casus, & similia, sed quod ad consuetudinem, & usum uetustatis pertinet. Quotus quisq; autem nunc est in omnis generis professionibus, qui purè loqui possit, aut ualde studeat, adeò, ut ipsa uix se grammatica possit inter sui cultores & doctores defendere, tanta est hominum uel ignauia, & pigritia, uel tarditas, & infelicitas, tanta est præterea corruptio, ut malint rem facere, & possidere, quàm elegantiam sermonis discere, & scire. Utinam uero minus esset contentionum, & disputationum inter theologos, & iurisconsultos, maxime uero theologos: medici enim, & iurisconsulti etiam non adeò possunt obesse literis propter paucitatem, quanquàm eis cum literis tanquam his seculis est *ὀλεμὸς* *ὀλεμὸς*, sine dubio, nec superioribus temporibus tantam iacturam passa essent liberaliora studia, nec isto nostro tempore passura tam facile essent. Quod ualde metuo, ne futurum sit, & breui.

Diuinat etiã animus nescio quid de quarundã rerũ
 in Scholis abusu. Quid acciderit, & unde acciderit
 superioribus seculis, nõ est obscurũ. Sed quid faciõs
 Non erat fortasse querelæ locus, & tamẽ rei cogna-
 tio, & indignitas huc me abstraxit. Poëta non esse
 attingendam præstantem artem, sine aliarum infe-
 riorum peritia, propterea quod non possint illa sine
 his intelligi, monet ferè eodẽ modo, quomodo *Quin-*
tilianus docet: Firmum fundamentum locãdum, alio
 qui corruiturum, quicquid fuerit superstructum.

Mũdũ *Ἰατρὸς* (*ὁ νόσος*.) Hic uero difficilem lo-
 cum ingredimur, non ad intelligendum quidem,
 sed ad persuadendum hominibus. Verum bene ha-
 bet, non est hoc nostrum propositum, nec ad inter-
 pretis hoc officium spectat. Docetur hic adultores
 fugiendos esse. Plurimum enim hi nocent, maxime
 tamen rebus publicis. Nam quanquam sæpe id ge-
 nus hominum sic dementat priuatos opulentos, ut
 uideantur sibi pulchrè docti, aut probi, ipsiq; in-
 tercipiunt ibi, quod meliores oportebat capere, ue-
 re fundi calamitas, non tamen hoc ad multos deriuat-
 tur, nisi fortasse paulatim, & propter cognationem
 illam, quæ inter publicum est, & priuatum. In res
 bus pub. uero, ut apud principes, & alios, qui præ-
 sunt, quantũ damni, & cladis inferant rebus huma-
 nis adultores, ne quidem ab ullo satis explicari pos-
 G test.

test. Egregiam in ea re nauauit operam Plutarchus
 in opusculo, cui est titulus, De discrimine adulatoris
 & amici. Hunc libellum cuperem in omnibus
 Aulis & administrationibus publicis quàm notissimum
 esse. Nihil dubito futurum esse, ut saltem alii
 quos puderet aliquando φιλοκόλακας commercij,
 quod habent cum eiusmodi monstris, & ipsi assen-
 satores agniti, & propterea negligentius habita-
 ti uel corrigerent se, uel darent locum melioribus.
 Sed hoc ne fiat, utrisq; magna est cautio. Gaudent
 enim applausu potentes plerumq; & illi nullam
 aliam artē, si Dijs placet, quàm adulatoriā esse artem
 didicerunt, & toti nihil aliud sunt, quam, ut Plutar-
 chus pulchrè in eo opere, cuius nūc memini, hos uer-
 ficulos à Cancro ad parasitum detorquet:

Γαστήρ ὅλον τὸ σῶμα πανταχῆ βλά-
 πων

ὀφθαλμὸς, ἔρπει τοῖς ὀδῶσι θυρίδιον.
 Sed quid dicam: cum tam fœda sit belua parasitica,
 nos eam ciuilitatem humanitatem uocamus, Con-
 tra uero candorem appellamus rusticitatem & mo-
 rositatem. Pulchrè admodum consentiunt omnia
 cum hoc corruptissimo seculo.

ἐχθόμενοι.) Hunc uersum putauì aliquando
 à præcedentibus separatum esse, & hoc sibi uelle,
 quòd, cum uiculus, ut philosophi sunt locuti, sit par-
 rabilis

abilis, & natura sit paucis contenta, quibus non sufficiat hoc exiguum, quod natura desiderat, hos etiam propter cupiditates, quas Cicero dicit esse insatiabiles, non expleri posse, nec est sanè incommoda, ut existimo, sententia. Verum nunc magis mihi placet, ut superiori loco de adulatoribus adiungatur ideo, quod non solum recte cum eo conuenit (Sunt enim adultores, ut qui maxime delicia, & insatiabili ingluvie) Sed quod in plerisque alijs uersibus præcedentibus & sequentibus præcipitur, non indicatur aliquid faciendum, exceptis ijs, in quibus sunt causæ præceptorum.

Αὐτῶν μὲν τῆς εὐχῆς.) Par est inconstantia uulgi, & foeminae. Sed illius propter imperitiam, & corruptam educationem, rerumq; sordidarum traditionem, huius propter imbecillitatem ingenij, & naturæ. Quanquam & uulgo natura hoc in parte sunt apti, seu, ut loquuntur Græci, *ἄεργοι* ad constantiam & fortitudinem. Hinc est, quod poeta uulgus, & foeminam cum aqua uelut comparat, qua nihil est propter humiditatem ferè mobilius. Ouidius de uulgo:

Mobile sic sequitur fortunæ lumina uulgus.

De muliere Comicus: Nolunt ubi uelis, ubi nolis ibi cupiunt ultro, Quanquã quid de mulieribus dicimus?

800 INTERPRETATIO.

Inuenias uiros, qui tantum constantes sint mobilitate sua, ut poëta ait.

Μὴ δὲ μᾶτρυ) Puto hic uituperari superstitionem, hoc est, immodicum metum, & curam de rebus diuinis, nisi quis priorem uersum uelit à sequeute separare, ut isthic prohibeatur mœror, & tristitia, quæ facit etiam homines segnes, & negligentes suarum rerum, inde est, quod dicit: Vbi confederis ad ignem. Hoc enim ociosi faciunt in hyeme præsertim. Vnde uulgò apud nos dicunt, sedet ad fornacem, & affat mala. Sed prior expositio commodior est meo iudicio. Notum uero est, quod res sacrificari solita sit plerumq; ad ignem. Porrò τὸ ἕχθρον sacrificare positum est, quod aliquando poëta Græci dicunt ἔχθρον, & ἕχθρον, μᾶτρυ pro μᾶτρυ.

Γᾶν ἔπιμοιγᾶσαι.) Et sepeliendos esse mortuos, nec sepultos seruendos, non tantum hic docet poëta, sed omnis omnium gentium non barbararum consuetudo, institutio, & consensus. Viderunt enim sapientes homines aliquid esse præstantius in natura humana, quam esset in pecudibus, nec interire simul omnia cum hac sensibili, ut sic dicam, uita, propterea post mortem etiam cadauer hominis honore aliquo affici debere, quem Latini sepulchrum uocauerunt à sepeliendo, quod putant sepienti di significatioem habere. In eo namq; summa rei consistit

consistit, ut terra condatur, & tegatur cadaver,
 & uelut sepiatur, hoc est, muniatur aduersus iniu-
 riam bestiarum, & immanium hominum, qui par-
 rum à bestijs admodum differunt. Appellatur idem
 honor apud eosdem Latinos, & humatio, eandem
 ob causam, & locus, iam monumentum à conserua-
 tione memoriæ mortuorum, iam sepulchrum, aut
 tumulus à confectione, & specie, quam exhibet illa
 confectio. Fuit is ueteribus Græcis, & Romanis
 sacer, & religiosus. Quam consuetudinem & ius
 uetus Pontificium, Christiani pontifices merito re-
 tinuerunt, mutatis ceremonijs, & ritibus prisco-
 rum, ut decuit fieri, nec sunt audiendi Cynici, qui
 iubent se inhumatos proijci, & dicunt non referre,
 ubi corpus sit post mortem. Cicero scribit in Tus-
 sculanis quæstionibus: maximis ingenijs præditos
 magna cura coluisse, & inexpiabili religione san-
 xisse (hæc enim sunt eius uerba) ceremonias sepul-
 chrorum. Quanto minus Christianis, apud quos om-
 nia debent fieri modestè, aut εὐχαρίστως, ut S.
 Paulus inquit, licet sepulchra uiolare. Hæc ideo
 addidi, quòd sciebam, hoc turbulentissimo seculo
 non parum hac in re peccari. Hæc uerba μὴ δὲ
 εὐχάριστα λέγει, &c. puto esse tantum expositio-
 nem præcedentium. Ea si quis uolet ad alia referre,
 cuiusmodi est hoc Hesiodi μὴ δὲ εὐχάριστα λέγει

τετραμελὴς ὀρθὸς ἀμειλίχῃ cum eo non pug-
nabo, nec sum iniquus multitudini præceptorum,
si sunt bona & utilia.

ὄν καλὸν ἄξιον ἔνυ.) Aliud præceptum in-
dicatiuè tamen, non imperatiuè prolatum, quod ni-
hil dere mutat. Tantundem enim est siue dicam:
Turpe est pœnam esse, quam delictum, maiorem,
& ne sit pœna delicto maior. Vult autem pœna,
non esse uitam abrumpendam, sed naturam, aut
Deum expectandum uelut euocatorem ex hac ui-
ta. Fuerunt enim, qui studio quodam consequendæ
immortalitatis, & abijciendi corporis, ipsi con-
sciscerent sibi mortem. Sicut de Cleombroto Cal-
limachus scribit, quòd lecto Platonis libro de im-
mortalitate animorum, se in mare de muro abice-
rit. In eo libro cum doceatur à Socrate philoso-
phorum uitam esse tantum commentationem mor-
tis, fuit hoc etiam quærendum, debeát ne sapiens af-
ferre sibi manus, ut quàm citissimè liberetur è car-
cere corporis animus. Et additur hoc non esse fac-
ciendum, qui in hac custodia simus diuinitus collo-
cati, & hominem esse uelut Dei mancipium, quòd
non debeat aufugere sine illius mandato. Verba
Platonis inter alia de hac re sunt. ἴσως τοίνυν
ταῦτ' ἐκ ἀλογουμένη πρότερον αὐτοῦ ἀπο-
κτινύναί τις, πρὶν ἀνάγκη τινὰ ὀθεῖσθαι
ἐπι

ἐπιπέμψη, ὡς περὶ καὶ τὴν νῦν ἡμῶν παρ
 ῥόσου.

Ex quibus uerbis, & reliquis eius loci hæc Cicero scripsit: Cato autem sic abiit à uita, ut causam moriendi nactum se esse gauderet. Vetat enim dominans ille in nobis DEVS iniussu hinc nos suo demigrare. Cum uero causam iustam DEVS ipse dederit, ut tunc Socrati, nunc Catoni, sæpe multis, nè ille mediufidius uir sapiens lætus ex his tenebris in lucem illam excesserit, nec tamen illa uincula carceris ruperit, Leges enim uetant, sed tanquam à magistratu, aut ab aliqua potestate legitima, sic à DEO euocatus, atque emissus exierit. Hactenus Cicero. A quo, & ipso Platone, sicut à plerisque alijs philosophis nos Christiani dissentimus, qui ob nullam causam iudicamus hominem sibi uim inferre debere. Et errauit sanè Cicero, si fas est mihi hoc dicere, qui putauit Catonem honeste uiuere in seruitute non potuisse. Non enim sunt inhonesta aut turpia, quæ citra nostram culpam acciderunt. Quanto rectius Martialis: Rebus in aduersis facile est contemnere uitã, Fortiter ille facit, qui miser esse potest. Item alibi, Summum nec metus diem, nec optes. Hoc enim est inseruire, & parere Deo ac naturæ, quæ uera est fortitudo animi. Rectus etiam Phocylides, qui nullã exceptionem addit,

sed dicit non esse hominis compagem (potest autem hoc etiam intelligi de cæde, quæ fit à nobis in alijs non tantum de ea, quæ fit in nobis à nobis) soluendam scilicet uī, cum alioquin cito per naturam hoc sit futurum, & quidem sic, ut anima sit mansura intacta corrupta. Animam enim spiritum ipse uocat, uisum Dei, & imaginem esse. Quod uehementer significans est, & pulchrè conuenit cum eo, quod in sacris literis dicitur: hominem conditum esse ad imaginem Dei. præsertim quantū ad posterius pertinet. Prius enim uidetur nimis magnificum, quo significatur homo, Dei uelut pars quædam esse, aut Deum ipsum nostra corpora sic mouere sine medio, aut instrumendo. Quod, quia non est pars nature diuine anima, & uis quædam à Deo diuersa, aut creata, ut Theologi loquuntur falsum est, ac poëticum, aut rhetoricum. Quod si accipiantur, sicut hæc Pauli sunt accipienda: In ipso enim uiuimus, & mouemur, & sumus, sicut & quidam uestrorum poëtarum dixerunt: Ipsius enim & genus sumus, & ut possunt accipi sine incommodo, adeoq; debent, ut opinor, non repugnante etiam philosophia, pulchrè coniuncta sunt cum sequentibus, ita, ut uideantur à Iudeis propagata sic hæsisse in ore, & sermone hominum illorum temporum. Sic etiam Vergilius loquitur.

Totamq; infusa per artus, mens agit at molcm, &
 Igneus est illis uigor, & cœlestis origo
 Seminibus.

Sed desino excurrere, & ad institutum redeo, ἀρ-
 μονία pro coniunctione corporis cum anima debet
 hic intelligi, non sola anima, sicut alibi in Platone,
 & Aristotele. Notandus est hic locus inter præci-
 puos, propter perspicuam sententiam de animæ
 eternitate. Porro in his uerbis πάντα πρὸς ἀν-
 τὴν λυόμενοι κόνις ἐσμὲν, aut est Syllepsis
 eius generis, quod fit in una clausula, quales hæc sunt
 apud Latinos: illum senium, Præneste sub ipsa, ut
 πάντα sit positum pro πάντες, aut iste accusatis-
 uis pendet à participio λυόμενοι Græco more,
 quod etiam est simplicius.

Πλὴττε μὴ φείδῃς) Non pugnat hoc præcep-
 tum cum eo, quod unus de septem sapientibus iussit:
 Compara uiaticum ad senectutem. Item alius
 φείδῃς ὧς ἀδ' ἀνάτῃ. Sed prohibet auariciam,
 propter quam etiam dicitur homini tam deesse quod
 habet, quam quod non habet. Atq; sicut illud est di-
 ctum prodigis, ita hoc dictum est auaris, amboq; ad
 medium, hoc est, uirtutem prouocantur. Magis au-
 tem plerumq; peccant homines auaricia, quam pro-
 digalitate, ideoq; Aristoteles docet hoc uicium illo
 facilius sanari, & corrigi posse. Hinc est etiam,
 G 5 quod

quod plura præcepta sapientum hominum de contemnendis diuitijs, quam de uitanda auaricia prodita sunt, non quod sint abijciendæ opes, & nihil hominibus utiles, sed ne habeamus eas in eo loco & ordine honorum, in quo non debent haberi. Si qui autem simpliciter damnauerunt eas, ut Stoici, illi non sunt bene sani, proptereaq; explorandi cum sua sapientia. Sentiunt nobiscum etiam sacræ literæ, quæ dicunt: Diuitiæ si affluerint, nolite cor apponere, non dicunt: Abijcite diuitias, nec obstat, quod Christus dicit: Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum coelorum. Non enim ibi Diues cum simpliciter uidetur significare, qui multa possidet, sed qui sic possidet, ut spem positam & fiduciam habeat in diuitijs, quales plerumq; sunt diuites, & talis erat adolescens, cum quo erat nunc locutus Christus, & ad quem hæc uerba sunt accommodata, quemadmodum pauperes spiritu contra uocantur, qui nec opibus, nec alijs rebus fidunt, sed Dei sola & benignitate, & misericordia. Quanquam uerum est, quod animus plerumq; mutatur cum fortuna. Nō tamen ideo per se malæ sunt diuitiæ, maliq; malè eis utuntur, sicut boni bene. Hinc etiam est, quod plerumq; mali sunt, qui habent magnas diuitias. Nam, quia corrupti sunt animi, & deprauati cupiditatibus, quæ

runt

runt opes, & acciuntulant facile, non, quia sunt di-
uities, animi statim sunt deprauati aut corrupti. Ve-
rum hoc parum ad rem. Addit Poëta in hoc loco,
meminisse nos debere, quod mortales simus, & ni-
hil ad inferos auferamus nobiscum. Talia passim in
latinis Poëtis occurrunt:

Tendimus huc omnes, metam properamus ad unã,
Sed tamen huc omnes, huc primus & ultimus ordo.

Est mala sed cunctis ista tenenda uia est.

Et in Horatio:

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas:
Regumq; turres.

Item in Propertio:

Haud ullas portabis opes Acherontis ad undas,
Nudus ad infernas stulte ueheris aquas.

Pertinet huc etiam prouerbiu: Homo bulla. De
equalitate uerò, quàm hic facere dicitur mors inter
omnes homines, ita Seneca scribit: Hoc habet inter
cetera iusticie suæ Natura præcipuum, quod, cum
ad exitum uentum est, omnes in æquo sumus. Itera-
tur & quod erat dictum de immortalitate animæ.
Est hic obseruanda figura ὅκ' ἐν' ἐσῆδ' ἀνυ' ἀλ-
κοῦ ἐχέει, ubi uerbum quietis coniungitur cū casu
motus. Hoc interdum sunt imitati latini, ut Teren-
tius: Vbi uidet me esse in tantum honorem. Tales
aliquot figuras & Gellius annotauit.

Μήτε κακοῖς ἄχθῃς) Hi quatuor uersus ad magnitudinem animi pertinent, cuius officium est in uitium se præbere in omni fortuna, hoc est, nec frangi in duris rebus, nec superbire in secundis. Quamquam Aristoteles facit ex his duas uirtutes. Sed nihil attinet hæc ad uiuum refecare hoc in loco. Tempori seruire, est cedere tempori, hoc est, ut Cicero exponit, parere necessitati. Idem est, quod additur, non esse contra uentos standum, idem alijs uerbis Iuuenalis dicit: dirigere brachia contra torrentem. Terentius, aduersus stimulum calces, quod Græcè est πρὸς κεντρά λακτίσει. Postremus uersus est consolatio, qualis hæc est Horatii: Non, si male nunc & olim sic erit, & Græcum prouerbium: Δεὸς ἀπὸ μηχανῆς ἐπιφανεί.

Μὴ μεγαληγορίῃ) Egregium est hoc præceptum, & nostro tempore uel maximè necessarium. Vult enim, ne morem geramus animi libidini, & petulantia in dicendo, sed ut refrenemus ipsi nos, ac potius benedicamus quam maledicamus alijs hominibus. Sumus enim natura ferè omnes ad maledicendum, quàm ad benedicendum promptiores. Et multis antè seculis non fuit dicendi & scribendi licentia tanta, & ob hoc etiam animorum tam magna alienatio, & acerbitas odiorum, quanta nunc est. Non tamen hoc ita intelligi debet, quasi non sint reprehendenda

denda hominum uicia, quiq; ad dicendum & scri-
 bendum ualent, non debeant illi morum corruptio-
 nem, & peccata hominum, quæ fuerunt omnibus
 ætatibus uel infinita, carpere & uituperare, sed
 quod modus adhibendus quidam sit & ratio, nec te-
 mere aliqui nominandi, nec, nisi priuatim moniti,
 noluerint se ipsi emendare, quodq; caput est rei, ni-
 hil prorsus falsi admiscendum, sed rem nudam, hoc
 est, ueritatem dicendam esse, non tamen in quibus-
 libet erratis, nisi generaliter, & quanta potest fie-
 ri modestia, cuius optimum, ut opinor, exemplum
 habet nostrum seculum in Erasmo Roterodamo uir-
 ro, sine controuersia, doctissimo, & de rebus huma-
 nis uberrimè merito, quoq; magis opus habuit Ger-
 mania, uel potius totus Christianus orbis, quàm di-
 gnus fuit. Utinam uerò plures hoc sensissent, aut po-
 tius ingenuè confessi, ac liberè testati essent, quàm
 factum est. Nihil enim dubito, quin maior esset in-
 ter multos homines beneuolentia, studium, consen-
 sus, amor. Sed uerissime dixit Poëta:

Pascitur in uiuis liuor, post fata quiescit.
 Sume tantum Colloquiorum librum huius uiri, non
 tam puerilem, ut ipse per quandam extenuationem,
 & perpetuam modestiam, non tam uideri uult quàm
 uocat, & lege diligenter, deierabis, nisi me fallit
 animus, totius nostri seculi status expressissimam
 imaginem

imaginem in eo depictam contineri. Quid autem?
 iterum incidi in declamationem, accesso mihi indul-
 gere. $\mu\epsilon\gamma\alpha\lambda\eta\sigma\phi\iota\alpha$ significat grandiloquentiam
 quæ plerumque cum dicacitate & maledicentia con-
 iuncta est, ac uerè quod hic dicitur, huius rei nimio
 studio in rabiem propemodum aguntur homines.
 Id quod multa ueterum & recentium exempla des-
 monstrant. Potest etiam intelligi dictum esse de ge-
 nere orationis simpliciter, sic ut præcipiatur leni-
 tas, & uelut uerecundia quædam ac mansuetudo
 in oratione, ut prohibeatur inanis ubertas, & tan-
 quam tumultus quidam aut tonitrua, uel tuba, ut
 Martialis inquit, Orationis, hoc est, studium bene
 & appositè ac simpliciter & uerè dicendi, magis,
 quàm tragicè & inaniter. Quod ut uerum est, ita
 ut hic dicitur, uehementer utile in commune. Qui
 uolet hos uersus de ostentatione uitanda exponere
 fortasse non errabit, me certè non improbante fa-
 ciet. Quæquam hæc omnia sunt ualde cognata, &
 tamen non coniungi possunt.

$\sigma\pi\lambda\omicron\upsilon\tau\omicron\iota\ \lambda\omicron\gamma\sigma$) Magna est apud doctos
 querela, nudum & inermem nasci hominem, nec
 addi ei processu ætatis arma, quibus se contra uim
 defendat, ac sane uera. Sed hoc tamen etiam debe-
 bat cogitari, mentem & iudicium homini, quod
 multo est, quàm reliquorum animantium omnium
 arma

arma nobilius, datum esse, quo & arma, quando
 uult, excogitare potest facile, & excogitatis ex-
 pedite ac prudenter uti. Hinc est, quod nullius be-
 stiae robur contra uim humanam tuta est, ac omnes
 quidem, si sit congregandum ac dimicandum ab in-
 structis utrinque, uinci possunt ab homine. Sed quor-
 sum haec? ut intelligatur, non ita male prospectum
 esse haec in parte nobis à natura, ut nonnulli conque-
 runtur, nec immeritò tamen, cum uideant homines
 inter se alios crudelius, quàm ullas bestias seuire in-
 alios, ac uere abuti suis armis. Addidit eadem na-
 turam rerum nobis aliud armorum genus, sermonem,
 uel praecipue in hoc, ut, si qua de re non conuenit in-
 ter nos, uerbis & disceptatione utamur, pro sua
 quisque causa defendenda. Quod etiam Terentius
 monuit, cum dicit: Omnia prius experiri, quàm ar-
 mis sapientem decet. Sic & Libanius: ὅς ἐστι καὶ τὰ ἐ-
 ὀπλὰ παρασῆσαντες προτέρους χρώμεθα
 τοῖς λόγοις. Quanquam propter alia quoque
 habemus sermonem, propter hoc tamen uidemur
 eum habere singulariter, ut nos & nostra tuea-
 mur, & consequamur apud alios, quæ sunt ad ho-
 nestam uitam necessaria, sine ui aut armis. Hoc
 enim est naturæ, uelut consilium quoddam in re-
 rum effectione, ut unaquæque non sit modo, sed
 ut bene & feliciter quoque sit.

Quare

Quare & sermo sic est homini datus, ut eo confes-
quendorum & retinendorum bonorum causa non
aliter, ac instrumento, ac armis uteretur. Atq; hoc
est, quod Phocylides hic dicit, alia alijs animantibus
contigisse arma, homini sermonem contigisse, pro
armis. Ita uulgus nostrum dicit aliquando: Hec
mulier habet gladium in ore. Et barbarum seculi,
ungues & uerba sunt mulierum arma. Recitan-
tur autem aliquot exempla. Et in fine loci adijcit,
Optimum sermonem esse, qui proficiascatur ex sa-
pientia. Nam stulta oratio tantum abest, ut profit
homini, ut ualde noceat etiam, ac rectè Greci di-
cunt: ῥῆμα παρὰ κείρου ῥηδὲν, ἀνατρεπεῖ
βίον. Obseruanda est etiam ἀντιπίσσις in hoc
loco, ταύροις δὲ ἀντοχύτοις κέραισι pro
ἀντόχυστα κέραια, aut certè κατ' ἕλκεσιν
aliud uerbum quàm præcedit, aut sequitur, subintel-
ligendum est.

Βέλτερος ἀλκίεντος) Sapientes, & sapien-
tiæ continent Encomium hi duo uersus. Addita est
in priore comparatio, cuius causa est in hoc Horatij
uersu:

Vis consili expers mole ruit sua.

Hoc est, robur sine sapientia nihil prodest, ac pos-
tius ledit, sapientia uerò sine robore multum pro-
dest. Ostendunt hoc etiam formæ Rerumpub. & Im-
perio

periorum. ubi enim, ubi optimè res geritur, unus aliquis excellens alijs sapientia & uirtute præest, reliqui omnes parent, ac scælix est status omnium, quam diu sic fit, cum tamen unus aliquis ex multitudine uiribus & robore corporis longè sæpe uincat eum, qui regnat. Contrà uerò, ubi quisq; facit, quod sibi uidetur, ac placet, ruunt etiam & pessum eunt maximæ opes, & summa potentia. Idq; adeo uerum est, ut in Democratia quoq; aut unus, aut multi, ut unus, præditi sapientia, quæ unum quidam est, ac simplex, rerum potiantur. Et in monarchijs hereditarijs, ubi sæpe non sunt apti ad imperandum principes propterea, quod non ualent satis aut ingenio, aut usu rerum & doctrina, uel unus aliquis consiliarius, uel plures gerunt omnia, sic, ut Principes titulo tantum fruantur, & dignitate, ac uere sunt in aliena potestate, hoc est, sapientum aut sapientie. Et hoc fit, cum sunt probi, ac honesti utrinq;. Fieri enim solet non raro, ut aut Princeps non audiat peritos rerum indoctus ipse, aut consiliarij sint mali, ac fallant Principem non malum quidem, sed imperitum. Atq; ita præest semper in Rebus publicis uel ipsa sapientia, uel calliditas, & solertia, quæ est imitatrix sapientie, perniciosa tamen in commune, ut in priuatum utilis. Et hoc est, quod Seuerus Imperator pedibus æger

seditiosis repressis, ac ad genua ipsi prostratis, dis-
xit: Tandem sentitis caput imperare, non pedes.
Et Græcus quidam, se malle habere exercitum cer-
uorum, in quo leo dux, quàm leonum exercitum, in
quo dux sit ceruus. Porro animi bonum est sapien-
tia, robur uero corporis. Et quis nescit animi bona
corporis bonis longè esse præstantiora? Addam
hoc etiam uocabulum Sapientiæ, pro uocabulo Pru-
dentiæ poni, ac solent quidem oratores & Poëtæ his
uti promiscuè, non ita secernere, ut Philosophi sæ-
pe faciunt.

ὄυχ' ὀσίου) Ambiguum est hoc præceptum.
De publica enim pœna potest intelligi, & de uitan-
dis malis priuatim & utrobique; propter causam,
quæ est addita, ne innocentes cum nocentibus, ut
fit, pereant. Nam, ut ait Hesiodus: πολλὰ κίς καὶ
ζύμια πάλι κακῶ ἀνδρῶς ἐπαυγῆ.
Quanquam non sunt innocentes, nec ij qui ferunt
inter se flagitiosum, & non eum puniunt, nec pri-
uatim siue occultantes domi suæ publicum ho-
stem, ut sæpe nunc fit, à nobilitate præsertim, si-
ue clam facinorosum non reprehendunt, ac sepa-
rant à se. Nihil enim interest, siue tu facias tur-
piter, siue non impedias alium facientem, si possi-
das, aut certe assentiaris facienti, & eum defen-
das, aut quocunq; modo adiuues. Ego magis
hoc in

hoc intelligo de privato consensu, & defensione
ne. Sicut enim depravantur mores consuetudi-
ne, ita quoque culpæ, ac poenæ plurimum fit com-
municatio, tum apud DEVM, tum apud ho-
mines.

ῥῶγῶν μὴ δέξῃ) Hi duo uersus uelut decla-
ratio, aut exemplum sunt precedentis præcepti.
Qui enim accipit custodiendum, quod alijs est alie-
natum, aut subtractum furto, parem poenam mere-
tur, cum ipso fure. Quod etiam sententia quædam
iuris docet Germanicè hoc admodum eleganter di-
ximus in hanc fere sententiam: Talis est occultator
qualis est fur. Sequens uersus est uelut Epiphone-
ma adiectus, qui iubet suum cuiq; tribui, ut est in
præceptis iusticiæ. Quanquam æqualitas optima
fit in rebus. Tale est Solonis apophthegma: ἴσος
πόλεμος οὐ ποιεῖ.

ἀρχόμεν φείδῃ) Timidè & circumspectè
res incipiendas esse monet. Omnis enim festinatio
& præcipitantiæ periculosa est. Sed initio pericu-
losissima, siue quod in hac parte rei augendæ plu-
rimian sit positum. Sicut dicitur: ἀρχὴ ἡμισυ
παντός, & dimidium facti, qui cœpit, habet.

μὴ κτήνδς θνητοῖο) Sic interpretatus sum
hunc uersum, ut coniunxerim hæc duo nomina,
κτήνδς & βογήν per appositionem, quod alant
homines

homines, & ad pecudes, & κατὰ προpositionem
 pro παρὰ usurpatum existimauerim, aut etiam
 positam per quendam errorem, deinde uerbum ἐν
 ἀλλοι pro χεῖρῶσσι, quemadmodum Græci quoq;
 exponunt, ut hoc uelit Poëta, quod in sacris literis
 etiam præcipitur, præbendum cibum, & alia nes-
 cessaria pecudi, ut stabulum, stratum, quietem. Et
 est sanè magnam ferociam & inhumanitatem in
 quibusdam cernere, qui in equos & alia animalia,
 quibus tamen aluntur, summam crudelitatem exer-
 cent, ac uerè sunt ingrati benefactoribus. Parcens
 dum est omnino omnibus bestijs, quantum patitur
 res, & ratio nostra. Mites homines & lenes, ne mu-
 scam quidem aut pulicem ita interficiant, ut non
 mallent eis uitam relinquere, si non essent molesti,
 aut non læderent. Adeo res est preciosa, & nobis
 uita. Potest ita quoq; exponi, & fortasse melius,
 ut secundum Pythagoræ doctrinam sentiat, non
 esse uestendum animalibus, præsertim adiuuantibus
 nos in re domestica. Sicut Hesiodus uetat bo-
 uem aratorem interficere. Est autem positum κτῆ-
 νος in masculino genere, & quinta declinatio-
 nis, cum alioqui sit neutrum, & tertiæ declinatio-
 nis.

κτῆν & δὲ ἡρ) Sicut amicus est, cui bene cupi-
 mus, ita inimicus, cui malè cupimus. Quomodo
 igitur

igitur iubemur hic erigere pecus inimici, cum iniuria ceciderit, hoc est inimico benefacere? Aut ut illis remotis officijs iterum coalescant animi, & redeatur in gratiam, aut ut significet modum quendam & certos terminos debere esse inimicitiae gerendae, nec esse permittendum hoc nobis, ut uelimus & faciamus ea, quae ad perniciem prorsus eius, quem odimus, pertineant, Sed humanitati aliquid, ut Seneca inquit, esse tribuendum, si nolumus homini tribuere. Est enim alioqui multorum consuetudo, ut non tantum, si possint, euertant stantes, uel prolapsos non eleuent, sed etiam surgere impediunt, & conculcent, uel, ut Cicero ait, iacentes urgeant, aut praecipitantes impellant. Quae uero summa est inhumanitas, et se uitia plus quam bestialia. Sic uult Poeta, ut, quemadmodum ipsum inimicum debeamus ex uitae periculo eripere, si possumus, ita pecus eius, aut alia praesertim, quae uitae sunt praedita eripiamus. Non enim debent esse infinita odia, nec in pecudes, aut homines, ab eo qui nos offendit, transferenda. Christiana religio praecipit hac de re multo angustius. Nam iubet, ut inimicos etiam diligamus, & eis beneficiamus, hoc est, ut existimo, ut qui affecerunt nos iniurijs, & peccauerunt, ac pergunt peccare uel in nos, uel in alios, uel in DEVM, tamen illis parati sumus re-

118 INTERPRETATIO.

mittere petentibus ueniam, eorum, que nos deliquerunt, & optemus eis correctionem totius uite, eamq; rem ut consequantur, demus operam, & summam diligentiam adhibeamus. Quo nullum potest esse maius beneficium, & ante quod nulla alia possunt esse uera beneficia. Nam simpliciter eos adiuuare, & tanquã alere aut fouere & confirmare ad Dei contemptum, & Ecclesiarum perniciem, non arbitror nos iussos esse. Atque hoc est, quod S. Augustinus dicit: Omnis peccator, in quantum est peccator, non est diligendus, & omnis homo, in quantum est homo, diligendus est propter Deum. In hunc modum posset etiam hic uersus exponi, ut ἐχθροιο significaret actiue tantum, non passiue, id est eum, qui nos odit, nobis malefacit, turpiter uiuendo, nos offendit, non eum quem nos odimus, cui nos malefacimus, quem nos offendimus turpiter uiuendo. Nam sine causa odisse, aut malefacere per se prohibitum est à natura ipsa. Et hanc sanè expositionem amplector, & alijs præfero, cuius etiam nature hoc doceat, quod nunc ex Augustino citatum est.

πλάζοντων θεού) Erranti uiam demonstrare unum est ex illis officijs, que omnes homines inter se debent. Sicut in. 1. Officiorum Cicero docet. Potest enim præstari sine iuramento nostro. Idem alibi

alibi scribit in eodem opere, quod erranti uiam non demonstrare, publicis execrationibus sancitum Athenis, hoc est, quod in illa urbe legibus etiam constitutum fuerit, ut publicè malediceretur & optaretur diuina poena illi, qui uiam erranti non demonstrasset, ita ut non sit res digna præmio facere hoc, sed nõ facere magna sit turpitudine, & ingēs flagitiũ.

Βέλτερον ἔστι ἐχθρῶν) Hic uersus inuitat nos ad homines adiungendos potius nobis beneuolentia & officijs, quàm ad alienandos odio & malefactis. Ita enim est uita hominis, ut non possit amicitia carere. Quamquam gradus quidam debent esse amicorum, & alij debent amicorum alijs esse interiores, nonnullis est satis non habere inimicos. Ac sanè tutissimum est, ut frere doctissimus quisque sentit, quàm paucissimos habere, quibus intimè & familiarissimè utaris. Et Martialis admodum est suaue de hac re carmen:

Si uitare uelis acerbam quædam,

Et tristis animi cauere morsus,

Nulli te facias nimis sodalem.

Gaudebis minus, & minus dolebis. Nã inter amicos

debet esse quædam mutua reuerentia & cultura, quæ

uix potest in nimia familiaritate existere, ex qua, ut

inquaiunt Iurisperiti, cõceptio dignitatis nascitur.

ἄρχόμενον τὸ κακὸν κόπῃ σφ.)

Principijs obsta, sero medicina paratur

Cum mala per longas inualuere moras.
Sed propera, nec te uenturas differ in horas.

Qui non est hodie, cras minus aptus erit.
Flumina magna uides paruis de fontibus orta,
Plurima collectis multiplicantur aquis.
Vidi ego, quod fuerat primò sanabile uulnus,
Dilatatum, longæ damna tulisse moræ.

Verissimè dicit latinus Poëta, quod hic breuius præcipit Phocylides: Incipiens malum præcidendum esse, & sanandum ulcus. Quàm uerò sit utile hoc præceptum uniuersæ uitæ humanæ, satis dici non potest. Experimur hoc tantum non quotidie in Reipublica & domestica. Item in Ecclesia, quanti referat malis maturè obuiam ire, & quàm egrè sanentur inueterata & confirmata. Domus uiciata aut imbribus aut aliqua alia causa, facile potest & exiguo sumptu refici principio, sæpe unica tegula, aut latere, aut tabula, aut trabe, quæ postea, quàm latius malum serpsit, non centum autis reis commode restituitur, & quidem nulla uentustatis culpa, sed tantum negligentie. Sic in Germanico regno quàm facile potuissent initio prohiberi sumptus inmodici & luxus, cum uix nunc sperare quisquam audeat, huius tanti mali, quod caritatis & difficultatis omnium rerum causa.

tum caput est & præcipua causa, emendationem.
 Quid de moneta dicam, quæ proximam habet vim
 in affligendis & exhaustiendis facultatibus publi-
 cis & priuatis? Honesto quidem & laudabili con-
 silio Principes hoc sunt conati, ut tantum malum sa-
 naretur, nec raro & semel scriptis, & publica-
 tis legibus sumptuarijs in frequentissimo conuen-
 tu: Sed, quia non aduigilarunt, & dederunt ope-
 ram puniendis uiolatoribus, ut tenerentur, præter-
 quam quòd nihil effecerunt isto suo pulcherrimo stu-
 dio, licentiam hominum auxerunt etiam, & se mul-
 tis exposuerunt ludibrio, ut nunc prouerbio dican-
 tur Leges principum & magistratum, quæ non
 sint efficaces futuræ, aut diu mansuræ. De ecclesijs
 nihil opus est exemplis. Videmus quàm sint omnia
 turbata, & plena sectarum facta interim, dum prin-
 cipes, aut ij, qui præsent in ecclesijs, non obstant
 principio. Possem hic recitare exemplum nostrarum
 ecclesiarum, in quibus malum, quod nunc magnum
 est, & multum damni dedit, nec facillime tolli potest,
 ante decem annos, hoc est, initio sine damno, & pe-
 nè nullo negotio potuisset opprimi. Nam fui pro-
 ximus serè spectator illius fabulæ, aut etiam non o-
 minino κῶφορ ᾠγόσωνορ. Sed non est nunc lo-
 cus hoc faciendi, & aut ab alijs malo hoc scribi, aut
 in aliud opportunius tempus differre. Debat autē

in talibus rebus emendandis non paulò maior cura
 addhiberi, quàm in alijs, quòd nusquã sit maior ame-
 bitio, nusquã acerbiora odia, quàm in ecclesijs haud
 dubie singularibus quibusdam diaboli insidijs. Et
 quòd Galenus de sectis medicorum dixit, huc tora
 queri commodissime potest. Sic ille inquit, ὅτι ὡς ἀ-
 γὰ δὲ δυσάποτροπῶν τι κακὸν ἐστὶ ἢ πλεονε-
 γχίαι ἀερέσεις φιλοτιμία, καὶ δυσέκπιπτον
 ἐν τοῖς μάλισα, καὶ ψώρας ἀπάσης ἀυσία
 τώτερον. Hæc non ideo scripsi, quòd putem confir-
 mato nunc malo non debere adhiberi remedium, sed
 eo diligentius adhiberi debet & circumspectus, quò
 malum est maius factum, ne tota res pereat, quò
 necesse est tandem fieri, quando in deterius tan-
 tum ruit, nec in eo cursu impeditur. Quæ ratione
 autem utendum sit, qua uia, partim res ipsa docet,
 partim tempus, tum etiam aliæ circumstantiæ, præ-
 cipue uero prudentia, quæ complectitur & guber-
 nat hæc omnia in humanis animis. Ac uehementer
 hoc præceptum Ouidij tenere prodest in his rebus:
 Dum furor in cursu currenti cede furori,
 Difficiles aditus impetus omnis habet.
 Temporibus medicina ualet, data tempore profunt,
 Et data non apto tempore uina nocent.
 Quin etiam accendas uicia irritesq; uetando,
 Temporibus si non aggrediare suis.

Fit idem etiam frequentius in publicis hospitijis; & apud eos, qui habent uenales, & quæstuosas mensas, quàm in priuatis locis. Quo magis aduigilare debebant principes & alij magistratus, & seuerè punire, qui deprehensi essent, & conuicti huius inuicissimi stellionatus, & cauere, quantum posset fieri, ne quid tale committeretur, nec à ciuibus, nec à peregrinis. Præterea, quod Poëta de carnibus dicit, intelligi etiam de uini uenditoribus, pharmacopolis, & alijs omnibus, qui res uel esui, uel potui destinatas uendunt. Quanquam hic mitius peccantur, quàm illic, ut arbitror, frequentius tamen ferè. Possumus etiam hic intelligere, & fortasse rectius, eam carnem, quæ est facta à feris, ut cum pecudes à lupis occiduntur, & nolle Poëtam à nobis eam comedere. Solet enim apud nos abstineri à talibus carnibus, quanquam recentibus. Non tamen & ad hanc sententiam reliqua male detorquentur.

Ὁ ἀγοραὶ μὴ.) A Pharmacia & Magia esse abstinendum hic uersiculus monet, quarum hanc ad superstitionem refert Suida, cum ad aliquid boni conficiendum Dij aduocantur, illam ad anatoria potula, quæ Philtra nominantur. Plinius Magiam, aut Magicen genus facit omnium talium incantamentorum, quomodocunq; fiant, & recitat multas eius species in 30. libro, ubi etiam Neronis, qui fuit huius

uauitatis auidissimus, exemplo docet, omnes diuina
 nandi formas uanissimas & falsissimas esse. Sunt au-
 tem necyomantia, chiromantia, geomantia, pyro-
 mantia, aruspicina, augurium, extispicina, & ple-
 reque alie. Phocylides hic separat Pharmacia à Ma-
 gia. Quod uero ad uocabulum pertinet, φάρμα-
 κος hic in malam partem accipitur, alioqui φάρμα-
 κος est, quod etiam iurisconsultus ex Homero colligit.
 Porro Magie uocem à Persis, qui Magusæi, uel
 Magoginolarum nomine dicuntur, deriuat Suida,
 quod ibi Magia & astrologia ceperint. Est autem
 tota res nihil aliud, quàm medicina, mathematicum,
 & religionis deprauata confusio. Cæterum φάρμα-
 κος à φάρμακον & ἄκος deducunt Græci.
 Vnde apparet initio in bonam tantum partem fuisse
 usurpatum, sicut de Magie quoque nomine sentio.
 Constat enim Persis fuisse, qui nobis nunc sunt phi-
 losophi, & eruditi.

Νῆπι ἄχοις.) Cum hic præcipitur, non esse ma-
 num infantis duriter atrectandam, uelut per eni-
 gma significatur generatim non esse faciendâ iniu-
 riam, ijs præcipue, qui sunt iniurijs & dolis obno-
 xij, quiq; se non possunt defendere. Tales autem ma-
 xime sunt pueruli, pupilli, uiduæ, fatui, simplices,
 mulierculæ. Sequens uersus de uitandis rixis, con-
 tentionibus, dissensionibus, & bellis monet. Nihil
 enim

enim in illis rebus inest aliud, quàm alij gradus possit
 alios ad perniciẽ hominũ, adeoq; uiua imago regni
 satanae. De hac re supra quoq; sunt quaedã annotata.

(Μη κερκὸν, &c.) Malis non est benefaciendum
 non tantum ideo, ut hic prouerbiali figura signifi-
 catur, quòd perit beneficium, sed quòd id, quod in
 eos confertur, bonis detrahitur, qui & opus habet,
 & bene collocant acceptum. Semper enim inue-
 niuntur honesti, quibus multa desunt, quorumq; la-
 bor & industria prodesse possit ipsis et reipub. Ma-
 lis autem & pigris dare quid est aliud, quàm alere
 publicam perniciem & bonorum calamitatem? Sic
 tantũ hoc debet accipi, ut et cõstet eos malos esse, et
 si uelint in uiam redire, adiuuentur, utq; aliquid hu-
 manitatis tribuatur, hoc est, aliquando fiat pericu-
 lum leui beneficio, possint ne recte aut uelint eo uti.
 Et est sanè summum beneficium quod dari malo po-
 test, eum corrigere & emẽdare. Atq; hoc omnibus
 omnes debemus omni tempore, quantum potest fieri
 ri, & ut fiat, operam dare. Quod hic dicitur sem-
 nare in mare, Ouidius aliter dicit: Non profectus
 litora bubus aras. Et Theognis eadem figura: ἴσθου
 ἡγὲ ἀρεῖσθαι τὸν τοῦ ἀλάς πῶλον. Dicunt
 etiam Graeci pro eodem in aquam aut uinum scribe-
 re. Inde est, quod Catullus dicit: mulier cupido quod
 dicit amanti, Inuento, & rapida scribere oportet
 aqua.

aqua. Sunt & aliæ multæ similes loquēdi formulæ,
 ac omnes prouerbiales, quæ sūt recitatae in Chiliad.
 ἐργάζεσθαι, &c.) Laborare, id est, agere aliquid
 honeste cum res est omnibus hominibus conueniens,
 tum uero tenuibus & egentibus est conuenientissimū
 ma, ac insuper necessaria. Nam, ut recte uulgo dicitur,
 tur, ocia dant uicia, & mendicare turpe est, nisi uanitas
 letudo aut alia necessitas excuset. Perire uero spontanea
 tane a fame desperatio est, & extrema & crudelissima
 iniuria. Poëta fures esse dicit omnes pigros,
 quod ita intelligi debet uniuersaliter, ut excipiatur
 opulenti & assentatores. Quinquā illi sepe ad inopiam
 rediguntur, hi, quod alios decebat capere, intercepti
 tercipiunt, ac furibus aliquando sunt deteriores. Diligentissimè
 frater suum Hesiodus ad laborem hortatur, ubi inter alia dicit,
 carior eum fore, si laboret, dijs & hominibus, quòd uehementer oderint
 ociosos, adeoq; laborem non esse turpem, sed ocium esse turpe.
 Sunt autem hi uersiculi: καὶ τὸ ἐργάζεσθαι
 πολὺ φίλητον ἀθανάτοισιν ἔσεται,
 ἢ δὲ βροτοῖς, μάλα γὰρ συγέσσιν ἀεργῶν.
 ἔργου δὲ ὄσιον ὄνειδος, ἀεργίης δὲ τὸ
 ὄνειδος. Quos ego sic obiter Latinos feci:
 Carus eris magis & dijs & mortalibus unà
 Longè, si (multum pigros odere) labores.
 Nō labor est probrum, potius socordia probrū est.

Et additur in fine huius loci $\omega\lambda\delta\tau\omega\varsigma$ $\delta\epsilon$ $\alpha\gamma\epsilon\tau\eta\iota$, $\kappa\alpha\iota$
 $\kappa\upsilon\delta\omicron\varsigma$ $\delta\pi\eta\delta\epsilon\iota$, id est, opes, uirtusq; decusq; sepe
 quuntur. Quibus uerbis nihil aliud significatur, q
 quod honestum, ac laudabile sit possidere diuitias in
 dustria sua, & labore, sine cuiusquam iniuria quasi
 tas. Callimachus non facit uirtutem diuitiarum com
 mitem, sed unâ ista ambo à loue precatur, inquit,
 $\chi\alpha\iota\rho\epsilon$ $\omega\acute{\alpha}\tau\epsilon\rho$ $\chi\alpha\iota\rho\acute{\alpha}\nu\theta\iota$, $\delta\iota\delta\omicron\lambda\alpha$ $\delta\epsilon$ $\alpha\gamma\epsilon\tau\eta\iota$ $\nu\tau\acute{\alpha}\nu$
 $\phi\epsilon\nu\acute{\omicron}\varsigma$ $\tau\epsilon$,

$\epsilon\upsilon\tau\alpha\gamma\epsilon\tau\eta\iota\varsigma$ $\alpha\acute{\nu}\epsilon\nu$ $\delta\lambda\beta\omicron\varsigma$ $\epsilon\pi\iota\sigma\alpha\tau\alpha\iota$ $\alpha\acute{\nu}\delta\epsilon\alpha\varsigma$ $\alpha\acute{\iota}\nu$
 $\zeta\epsilon\upsilon$,
 $\delta\upsilon\tau\alpha\gamma\epsilon\tau\eta\iota$ $\alpha\phi\acute{\epsilon}\nu\omicron\iota\omicron$ $\delta\iota\delta\omicron\lambda\alpha$ $\delta\epsilon$ $\alpha\gamma\epsilon\tau\eta\iota$ $\nu\tau\epsilon$, $\kappa\alpha\iota$
 $\delta\lambda\beta\omicron\mu$.

Hos ita uerti:

Bis salue, mihi da uirtutem, diuitiasq;.

Non profunt nec opes homini, uirtute remota,

Nec uirtus opibus, pater hoc largitor utrumq;.

In eam sententiam Latinus Poëta loquitur.

Haud facile emergunt, quorum uirtutibus obstat
 Res angusta domi.

Sic enim ferè fit inter homines, quanquam pers
 uerse, nec est huius loci hoc explicare. De laborans
 do autem extant in sacris etiam literis præcepta,
 ut cum Salomon dicit: Vade piger ad fornicam, &
 considera uias eius, & discite sapientiam. Quæ, cum
 non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem

pem, parat in æstate cibum sibi, & congregat in
 messe, quod comedat. Quamdiu piger dormies?
 Quando surges de somno tuo? Et, Noli diligere som-
 num, ne te egestas opprimat. Itē alibi, Dicit piger,
 leo est foris, in medio platearum occidar. Iam quid
 sibi uult, quod in eodem opere toties hoc repetitur
 de diuitijs quod habeant amicos multos. Diuitias et-
 tiam coronam dicit sapientum esse. Quorsum hæc?
 an ut præcipua sit cura nobis diuitiarum & nequa-
 quam. Sed ut faciamus, quod cum nobis, tum alijs
 profit, salua tamen & illa sa honestate, quæ longissi-
 me supra omnes opes collocanda est. Quid quod in
 eodem Salomone est? Noli laborare ut diteris. Item
 in S. Paulo: Qui uolunt diuites fieri, inciderunt in
 tentationem & laqueum diaboli. Et Christus dicit,
 Nolite reponere thesauros in terra. Et paulo post:
 Nolite solliciti esse in crastinum. In quibus locis non
 prohibetur nec possessio, nec acquisitio diuitiarum,
 sed cura & immodicū studium quarendarum earū.
 & imprimis fiducia & spes, quæ in eis ponitur.
 Vult enim Deus in se tantum poni & spem, & fi-
 duciam, non in alias res, quæcunq; sint. Sic philo-
 sophia quoque docet præ uirtute contemnendas es-
 tiam esse diuitias. Ac recte. Sed de hac re supra est
 disputatum. Porro hic locus est omnium in hoc poë-
 mate splendidissimus, & copiosissimus. Est autem
 I adhor=

adhortatio ad laborem, qualis illa Hesiodi est. In
 primo uersu præcipitur labor, & additur simul
 caussa, quæ finis est laboris. Nam de suo quisq; des-
 bet uiuere, ac, ut habeatur proprium, labor suscipi-
 tur. Secundus uersus est argumentum à contrario
 huius caussæ. Qui sequitur, est occupatio de parasi-
 titis præcepti forma, cum argumento à consequen-
 tibus, aut à turpi uitando. Comitatur enim parasiti-
 ticam, & contumelia & turpitudine. Sed hoc uide-
 tur non nisi ad miseros illos parasitastros, & at-
 tis imperitos pertinere. Videmus enim apud ma-
 gnates & opulentos in summo sæpe honore esse,
 qui possunt fortiter adulari paulò tantum eleganti-
 tius, & cum quadam grauitate præsertim. Et qui-
 dem tales non uentri tantum seruiunt, non cibum
 tantum sectantur alienum, & ocium querunt ac
 suam ignauiam alunt, sed tollunt se de luto, & ster-
 core illorum uulgarium assentatorum, & sibi pro-
 spiciunt in futurum, atq; industria, sedulitate, uigili-
 ijs & laboribus uidentur uincere sæpe honestos ui-
 ros, ita, ut deierares non esse parasiticam, sed prius
 dentiam, quam tractant, ac magnas interim opes sibi
 bi, potentiam, dignitatem, comparant. Postea quæ
 ἀνοδαινίαι superant, uel eos, quibus ipsi adulan-
 tur, suntq; erga suos adulatores mitissimi & benia-
 gnissimi, in Catones uero, illos agrestes, duros et mo-
 lestos

bestos homines, tantum non ferrei. Adeo, quod in
 nobis magnifacimus, in alijs non possumus impro-
 bare. Achuius artificij tam peritos quosdam inue-
 nias, ut Proteos aut Vertumnos dicas eos, nō homi-
 nes. Plutarchus diligentissimè & prudentissimè de
 talibus pestibus disputavit in libro, qui supra est ci-
 tatus, dignus profecto, qui ab omnibus homini-
 bus diligenter legatur, à principibus & potentibus
 diligentissimè & sæpissime. His enim tantū fere in-
 fidiantur isti nebulones. Et sunt adultores nō unius
 generis, sed multi ac ita sæpe ingeniosi & astuti, ut
 non modo incautos fallant, sed cautos etiam aliquan-
 do. Quanquam hoc omnibus est commune dare ope-
 ram, ne suos patronos miseri cliētes, & charissima
 capita mollissimi uentris offendant, utq; gratiam in-
 eant aliquam siue hoc fiat uerbis, siue factis, siue nu-
 tibus, aut signis, aut gestibus corporis quibusdam,
 ac ijs quidem uel concedendo manifeste, uel resisten-
 do simulate, & siue ab ipsis coram, siue per alios
 coniuratos, uel etiam coniuges, ut est hoc genus au-
 cupij prorsus infinitum, de quo aliàs fortasse copio-
 sius. Nunc ad institutum redeo. In quinto uersu pro-
 pmodum similis est occupatio. Potuisset enim oppo-
 ni, quid ijs est faciendū, qui nō didicerunt artem? an
 fame pereundū? respondet fodiendum est, id est, ali-
 quod opus uel ruri, uel alibi faciendū pro mercede.

Postea subiiciuntur aliæ materiæ laborandi, sic ut significetur, non deesse, quod faciamus, aut laboremus, si uelimus, ac est hoc uelut argumentum à facili. Deinde ab utili argumentatur, cū inquit, nec homines, nec Deos efficere aliquid recte posse, nisi laborem adhibeant, ac ipsam uirtutem eo iuari. Postremo adduntur duo maximè illustria exempla formicarum & apum, & quidem, ut in tali carmine, tractantur prolixè, alterum, quod ad res attinet marginis, alterum, quod attinet ad uocabula. In hoc enim uersu, ἢ δ' ἐνὸς ὠκυγ. & sequente, multæ idem ferè significantes uoces magno artificio, & planè Græco sunt contextæ.

Μα μείνυς ἄγ. &c. Natura quidem ipsa maxime partem hominum ad matrimonium inuitat, ac allicit, adeò, ut nihil opus esse præcepto uideatur. Nam & homines amant homines, & delectantur eorum consuetudine ingenerata quadam uis, seseque unusquisq; & sui memoriam inter homines quàm diutissimè durare cupit, eadem natura impellente & ducente. Quod certe fieri non potest, nisi homines conseruentur ac propagentur. Conseruari autem & propagari nequeunt, nisi per procreationem, & procreatio per matrimonium & legitimam coniunctionem sola est honesta, & secundum naturam communi omnium populorum & gentium

gentium consensu, & uelut quodam decreto. Quid igitur mirum est esse connubia, uel expeti à nobis? Nihil sanè, ac magis est mirum inueniri, qui cum sint apti ad procreandum, nec uelint, aut possint suæ libidini resistere ac imperare, (sunt enim Eunuchi, ut sacra scriptura loquitur, non unius generis) non tamen uxores ducant, & naturæ potius cum honestate pareant, quàm suarum cupiditatum insatiabile pelagus, ut sic dicam, explere frustra conentur. Qui sunt etiam in caussa, cur non modo præcepta sint hac de re præscripta, sed etiam poenæ constitutæ, ac utinam in eos animaduertetur seuerius, ita tamen, ut prius adolescentes utriusq; sexus, præsertim in concionibus sacris in hac parte honestatis, & officij sui diligenter admonerentur, ac à suis uel parentibus, uel cognatis, uel tutoribus adiuuarentur. Non enim est mihi dubium, quin uel ignorantia, uel pudore quodam, uel asperitate suorum pleriq; deterreantur, & cum dolore etiam, ac inuiti prolabantur in huius generis grauissima peccata. Inueniuntur enim homines ita seui & crudeles, ut, si quando ab infirmis & uerecundis adolescentibus in tali negotio consuluntur, aut rogantur auxilium, uel operam, non modo non confirmant eos in proposito, sed etiam abducant, si non dissuadendo, tamen cunctando, & uultus

quadam uelut pigricia nulla caussa probabili, quales pleræq; possunt incidere, adducti, uel ad tardandum hoc illorum propositum, uel ad tegendam animi sui explicationem. Quid nunc dicam de ijs, qui, cum præfuerint in ecclesijs, ac docuerint homines religionem Christianam, ad senectutem usq; per magnam ætatis suæ partem, aut certe uel debuerint docere, uel, qui docerent, uoluerint uideri, nefariam etiam hanc & impiam uocem audeant, & quidem in publicum mittere, ac monumentis literarum inserere, quòd non sit omnibus hominibus permittendum, ut uiuant in coniugio, propterea, quòd iam sit humanum genus alioqui numerosius & sparsum latius, quàm ut uel habitandi spacium, uel quòd ad uictum & cultum sufficiat, habere commode possit, aut, ut ipsi peruerse & flagitiosè ex Christi uerbis deprauatis, consueuerunt dicere, quòd sit nunc pressura gentium. Et quidem hoc præcipue dicunt spurcissimi nebulones, & meretricijs amoribus ac adulterijs confossi, cooperti, ad confirmandum coelibatum sacerdotum, uel potius ad retinendas opes suas, honorem, dignitatem, existimationem, ac uniuersum conseruandum illud regnum, talibus artibus & uirtutibus quæ situm & confirmatum, quales uiderunt omnibus ætatibus homines ex
 iudic

ruditi ac pij. Verum quid ago? nihil obiurgationes
 prosunt in hoc coetu, nulla humana ope liberari pos-
 sunt à tanta insania ac rabie, etiamsi totas Anticy-
 ras deuorauerint. Itaq; pergo iter, quo uolui, res
 est, fateor, plena dubitationum & periculorum u-
 xorem ducere aut nubere, molestum alere, & edu-
 care liberos. Est enim euentus incertus, sepe du-
 rant per totam uitam non tam coniugia, quam per-
 petuæ rixæ, cruciatus, & carnificina mera. Sed co-
 gitandum est tibi, ut hic dicitur, quod ipse pro-
 creatus sis & educatus, deinde ijsdem molestijs,
 ijsdem periculis, & prorsus eadem alea, quibus
 tu potes educare tuos liberos, & hanc esse legem,
 & conditionem rerum naturæ, & quidem, quod
 significantius & efficacius est, hanc esse DEI uo-
 luntatem, sententiam, ac mandatum. Quem qui
 precantur ex animo, ut res bene cadat, ac post-
 ea in bona spe sunt, fore, quod precati sint, ac o-
 ptent, non possunt non scælix matrimonium habe-
 re. Quid quod non plurima sunt pessima & duris-
 sima coniugia, ac eorum fere tantum, qui DEVM
 non inceptorem & gubernatorem ipsi ac recto-
 rem sibi constituerunt? In summa de talibus etiam
 coniugijs hi uersus Hipponactis intelligendi sunt:

Δὲ ἡμέτεροι γυναικὸς εἰσὶν ἠδ' ἰσαί,

ὅταν γαμῶν τις, κ' ἀκφῆσι τεθνηκυῖαν.
hoc est, ut ego uerti,

Suauissima sunt mulieris dies binæ,

Qua ducitur, qua deinde mortua effertur.

Turpissimum est, ac monstri simile Christianos male de matrimonio sentire, cum id magna pars Paganorum non fecerit, utpote cum tota natura claret hoc non esse faciendum. Egregie constitutum fuit in Lacedæmoniorum republica, sicut aliam multa, ita et hoc de coniugijs, quod Aristoteles his uerbis narrat, ἀσφαλείῳ νόμος τᾶς Ζυγαίας τὴν μὲν πρῶτην ἀγάμει, τὴν δευτέραν ὀψιγαμίου, τὴν τρίτην καὶ μεγίστην κενουγαμίας. Quod tamen est accipiendum de istis tantum, qui fuerunt apti ad coniugium: Præterea uerissime apud Euripidem Orestes hoc dicit, γὰρ μοι δὲ ὅσοις μὲν εἶναι, κατ' ἐσᾶσι θεοῶν μάκαρος αἰῶν, οἷσδε μὲν ὠπίσσω εἶναι, τὰ τ' εὖ δούροισι, τὰ τ' εὖ θύραζε δύσυχαις. id est, Quibus bene sunt constitutæ nuptiæ, Hi sunt beati: sed quibus male cadunt, Hi sunt domi, sunt hi foris quoque miseri. Omitto nunc dicere, quod reipub. debeamus hoc officium, et, quod ualet apud me plurimum, ad religionem et pietatem erga Deum quoque non paruum momenti habere patrem esse, ut discamus magnitudinem amoris Dei erga nos, cum se patrem nostrum proficiat

profiteatur in sacris literis, & is uelit à nobis appellari, & haberi. Non autem hæc ita uelim accipi, ut existimem non esse expectandum iustum tempus, ac aliquandiu resistendum feruoribus illis, & tanquam incendijs quibusdam nostræ naturæ, disferendumq; coniugium uel propter hanc, uel propter aliam causam honestam, nec esse miserè præsertim amantibus non alicubi aduersandum. Quamquam naturæ sunt diuersæ, & alijs plus, alijs minus concedi recte arbitror. Ac est in hac re tutius, ut ij concedant aliquid de suo iure, in quorum potestate est amans, quàm is, qui amat, quantum res & honestas omnino patitur. In quo nullus certus modus præscribi potest, ut opinor. Magna pars in iudicio & usu peritorum hominum est posita. Quæ ad ipsum contractum deinde, pertinent, ac eius uerba hic non habent locum, & disputata sunt à Iurisconsultis, & ecclesiasticis scriptoribus.

ἡν ἀποεργωυεύσας) Grande flagitium est, quod hic uetatur, & maxime detestandum præsertim in Germania, sed olim quàm nunc rarius, aut fortasse inauditum, quando nondum fuit huius gentis probitas & seueritas, ac adeo mores corrupti uicij aliarum gentium, & nationum. Nam quod Iuuenalis de pecunia & diuitijs queritur, quod mores Romanos deprauauerint, idem de nostris populis

populis etiã queri possumus. Ac sunt inuecta uicia
 precipuè, & tanquam corrupta merces importas
 ta in nostram terram aliunde per mercatores &
 milites, addo etiam, per quosdam erroneos & ina
 postres sacrificulos. Si adulteria tam seuerè sunt
 uetustis temporibus, ut scribit Cornelius Tacitus,
 apud Germanos uindicata, quanto magis hæc scæ
 ditas punita est seuerè, si tamen usq; fuit illis tem
 poribus unquam inter nostros homines comperta?
 Leuis admodum est hic addita huius turpitudinis
 uitandæ causa, cum dicitur, ex adultero lectu non
 procreari similes liberos, nisi non tantum ad for
 mam referas $\delta\mu\omicron\iota\varsigma$, sed etiam ad ius eidem succen
 dendi in hæreditate. Nam sic necesse est misceri
 sanguinem, ac ius possidendorũ bonorum, & fruen
 di alijs familiarium turbari. Et hoc est, quod Iurisi
 consulti, aut natura potius docet, ab adultera gra
 uius, quàm ab adultero peccari. Respexit huc Poë
 ta, cum dicit: Effes

Aethiopis fortasse pater, mox decolor heres

Impleret tabulas nunquam tibi mane uidendus.

Idè in alio loco suarũ cõiugũ lenones, notat his uerbis.

Doctus spectare lacunar,

Doctus & ad calicem uigilanti stertere naso.

Vtinam uerò nunc uiueret, quot satyras de hac scæ
 ditate, quot uolumina scripturus esset? quàm acri
 ter in

ter insectaturus hunc turpissimum quæstum: Imò
uellem potius factorum, ut sic dicam, Satyricum,
non uerborum exoriri, qui uis, armis, potentia, fer-
ro, igne, fulmine perderet eum locum, ubi tantum
peccatum toleratur & frequentissimū est, ac laudi
etiam à multis præ nimia sanctimonia ducitur, nisi
corrigi potest.

Μηδ' ἄνδρ' μὴ ἔστω. Et hoc præceptum ex me-
dia iusticia profluxit. Nouerca enim in matris lo-
cum succedit. Ergo rectè liberi eius ex nostro pa-
tre nati, ut fratres & sorores habentur, & ipsa ut
mater obseruatur. Valet hoc ad concordiam priua-
tam & publicam. Si quis δ' ἐν τῆσδε τ' ἐκνοῶ uult
intelligere ex priore marito susceptam sobolem,
cum illo non iurgabor. Est enim sic in præcepto
plus etiam humanitatis. Verum sic erit ἀνευρολο-
γία. Quàm sit autem utile præcipere talia, do-
cent quotidiana rixæ, & sæpe uerbera in talibus
domibus, ubi est uaria soboles. Cæterum Poëta &
nos dicimus, non de iure facultatum, sed de frater-
no amore, & mutua beneuolentia, aut potius de ab-
stinendo à contentionibus, iurgijs & uerberibus.
Quanquam in bonis etiam debet esse quedam æqua-
litas, hoc est, usus & diuisio, quæ uel publicis legi-
bus est præscripta, uel consuetudine suæ cuiusq; ci-
uitatis recepta.

μὴ δὲ ἄστυγνῆτος) Multa sunt hic præcepta cōgesta, fere eiusdem generis, ac de honesta procreatione docent. Notissimum autem nunc est ex legibus, tum Mosaicis, tum Cæsareis, & ex ista consuetudine, tum ex naturæ iudicio, quod omnes leges honestas, & consuetudinem parit & conseruat, non maculandam esse cubile cuiusquam hominis, ne dum patris aut fratris, aut affinis. Sunt tamen homines, quorum infinita est libido, commonendi crebro, & singulariter de illis foedisimis criminibus, ut singulariter quoq; ab eis abhorreant, & resurgant. Non enim sentiendum est cum Stoicis intempestiue sapientibus, quod non sint gradus & discrimina peccatorum. Cæterum de tam grandibus flagitijs nihil est opus monere pueros adhuc, & qui nondum sentiunt, quid sit Venus. Quanquam ad castam quandam modestiam & temperantiam ab incunabulis propemodum assuescieri debent, ea ratione & modo quem natura monstrat omnibus hominibus, & quo solent honesti parentes uti. Postea, quando adoleuerint nonnihil, & nunc incipient discrimen boni ac mali intelligere disciplineq; capaces erunt, imprimis ex eo, quod dicit Poëta comparare se debent non solum parentes & præceptores, sed alij, qui sunt uel in eadem domo, uel alibi. Sic autem docet ille:

Maxis

Maxima debetur puero reuerentia, si quid
 Turpe paras, pueri ne tu contempseris annos.
 Id est, nec dicas, nec facias puero uidente, quod
 est turpe. Nam pueri facillè quælibet imitantur;
 ut uidemus, facillimè autem uicia, ad quæ natura
 propendemus, & quia sunt teneri & infirmi,
 facile corrumpuntur, nec desunt homines adeo spur-
 ci & petulantes, ut neminem reuereantur, sed quæ-
 libet apud quoscunq; sunt, euomant, tanquam ine-
 briati libidinosi cogitationibus, adeoq; senes ali-
 quando, quos uere nequitia non sinit esse senes, ut
 ait ille. Nos etiam pro uerbo tales irridemus. Dein
 de etiam paulatim hæc turpitudine eis demonstrari
 debet, uerbis tamen uerecundis & paucis, ac ipsi
 minis uerberibusq; nonnunquam ab ea deterrendi
 sunt. Vellem in concionibus sacris paulò sæpius &
 liberius, quanquam ea uerecundia, quæ decet, istius
 modi locum & coctum, quàm est hæctenus factum à
 quibusdam, aut nimium, aut non in loco uerecun-
 dis, & alioqui uel passere salacioribus, de talibus
 rebus moneri homines. Nam sæpe non pueri modo,
 sed etiam uiri, aut senes peccant hac parte, ut ne-
 sciant pene se peccare. Et quæ in sacro loco di-
 cuntur, magis mouent animos, ac altius descen-
 dunt in pectora, quàm quæ dicuntur à parentibus
 domi, aut à præceptoribus in schola. Quis autem in
 ijs rebus

ijs rebus modus esse debeat, unumquenq; prudens
 tem & honestum ac probū, quales in Ecclesia prae-
 cipue decet ministros esse, non ambiciosos & auaros
 magistros, docebit sua mens & honestatis ratio. Sed
 haec nihil ad huius loci expositionem. Quia uerò se-
 mel tale aliquid erat in hoc opusculo dicendū, quod
 pueris maxime proponendū & exponendū sit. Id
 in hoc loco uisum est rectissime fieri. Porro quod
 pellicum, uel concubinarū hic fit mentio, non est hoc
 tempore apud Christianos usitatū, ut habeat quis dē
 pud se uel sine uxore, uel unā cū uxore (nam pellex
 utroq; modo recte, non tantū $\pi\rho\sigma\tau\acute{\iota}$, ut contendit
 Valla, dicitur unā aut plures pellices, ita ut non in-
 dicetur peccare, & poena dignus esse. Apud ueteres
 Graecos & Latinos nō fuit hoc turpe. $\pi\acute{\alpha}\lambda\lambda\alpha\zeta$ autē
 uel $\pi\alpha\lambda\lambda\alpha\kappa\eta$, fuit cōcubina, paulō fidelior q̄ scortū,
 ac res domestica eius, apud quē ita uixit, curans
 nec alij cōmunicans corpus, solumq; hoc differēs ab
 uxore, quod nō fuit socia, nec habuit ius uxoris. Ta-
 les nonnullae inueniuntur adhuc apud sacerdotes,
 quanquam illicite & contra leges, cū id olim fuerit
 licitū & permissum à legibus. Nā quae rem habet cū
 quibuslibet, mercedis & uictus quærendi gratia,
 proprie meretrix aut scortū uocatur. Talē & olim
 habere fuit turpe, nō tamen adeo, ut nūc est. De hac
 re Demost. $\kappa\alpha\tau\alpha\ \nu\epsilon\alpha\varsigma$: ita scribit: $\tau\acute{\alpha}\varsigma\ \mu\epsilon\upsilon\ \gamma\acute{\alpha}\gamma\epsilon\tau\alpha\ \epsilon\tau\alpha\iota\ \rho\epsilon\alpha\varsigma$

ἑταίρας ἠδολοῦς ἐνεκα ἔχομεν, τὰς πᾶλλας
 καὶ τῆς καθ' ἡμέραν θεραπείας τῶ σώματος
 τὰς δὲ γυναικας τὸ παιδοποιεῖν γυναικῶς,
 καὶ τῶν ἐνδὸν φύλακα πίσυρ' ἔχει.

μηδὲ γυνὴ φθεῖτο.) Hoc uero magnum &
 horrendum scelus est, foetum in utero necare, aut
 necatum abijcere feris aut uolucris, aut quocunq;
 modo interficere. Parricidium tantum est nefas, ut
 Solon ferens multas leges patriæ, nihil de eo consti-
 tuendum censuerit, quod putaret à natura hoc lon-
 gissimè abesse, nec posse in hominem cadere. Sed hoc
 est grandius & terribilius, quod natura sic ferat, ut
 & magis amentur liberi, q̄ parentes, & plus eis q̄
 parentibus debeatur. Nam ut recte Philosophi do-
 cent, quod ex nobis nascitur, uelut pars quædam est
 nostri. Ergo sicut unusquisq; se maxime omniū na-
 tura amat, ita secundū se liberos amat plurimū, ut
 sui partem aliquam. Hinc est, quod Iurisconsultus
 dicit prudentissime: Amor descendit, non ascendit.
 Et nos prouerbio: Vnus pater facilius potest alere
 decem liberos, quàm decem liberi unū patrem. Hoc
 igitur grauius est hoc peccatū & scædius, q̄ illud, &
 mirū sane est, hoc maternū animū cogitare posse, ne-
 dum facere, cum alioqui magis eadem natura duce,
 mulieres amēt liberos q̄ uiri. Sed tantū potest uel me-
 diam manifestæ turpitudinis & infamie uel periculi
 & dolo

Et dolorum pariendi, uel potius diabolus, ut hoc est
 am flagitium designetur non raro, nec immerito ca-
 pitis supplicio punitur. Iuuenalis abigendi foetus
 consuetudinem in diuitibus sui temporis insectatur
 his uersibus:

Sed iacet aurato uix ulla puerpera lecto,
 Tantum huius artes, tantum medicamina possunt,
 Quæ steriles facit, atq; homines in uentre necandos
 Conducit.

Theologi diligenter inquisuerunt, quando sit ho-
 micidium in hac parte commissum. Nostris tempo-
 ribus contra fit, à pauperibus hoc peccatum frequen-
 tius perpetratur, quàm à diuitibus. Hæ tamen gra-
 uiter etiam in eo peccant, quod alieno lacte alunt
 suos infantulos, nisi iustam causam hoc faciendi ha-
 beant. Contra hanc peruersam consuetudinem co-
 piose Gellius disputat in. 12. libro, & Erasmus imi-
 tatus Gellium in quodam Dialogo. Porro *εμβρυον*
 uox medicis usitatissima, deriuata est uel à *εμβρυον*
 quod inter alia Græcis floret, crescit, augetur signi-
 ficat, uel, ac melius ut arbitror, à *εμβρυον*, quæ signi-
 ficant, ut Hesych. scribit, ea, quæ saxis innaſcun-
 tur. Significat autem in libris Medicorum imper-
 fectum, aut non æditum iusto tempore, & consilia
 tuto à natura foetum. Homerus etiam, ut opinor,
 pro nato nunc, & infante posuit. In hoc propemodum ad

quod adiectiuè usurpatum est, addito substantiuo ἔγκυον, quod infantem alioqui significat, hic foetum nondum natum à φέβω ductum, ut Græci uolunt.

ἡ μήτηρ τῆς ἀλόχου) Vxor non est mariti serua aut famula, sed uitæ & bonorum socia. Quare non debet crudeliter, nec alijs temporibus tractari, minimè uerò, quando grauida est. Idq; in hoc uersiculo præcipitur. Præest quidem uxori maritus, & habet ius & potestatem quandam in eam, sed longe differunt hæc à iure & potestate, quæ dominus in seruum habet. Qua de re insignis locus est apud Aristotelem in libris Ethicorum. Eum fortasse totum postea uersum à nobis addemus. Clare enim ibi & expresse docetur de triplici genere potestatis, patris in filium, mariti in uxorem, domini in seruum. Necessarium est omnino scire hanc differentiam, & uehementer uellem in concionibus quoq; sacris diligenter eam inculcari S. Pauli exemplo, qui pulchrè & disertè ea de re præcipit. Sunt enim nonnulli uiri sic agrestes & crudeles, ut existiment se non uiros dici posse, nisi uerberent uxores, & pro mancipijs utantur eis; & quidem hoc tantum sepe ex inani persuasione fit, aut ex quadam imperitia. Ibi uerò culpa magistratum est, ac eorum qui uulgus docent in Ecclesijs.

ἡ μήτηρ αὐτοῦ παιδός.) ἡ μήτηρ legendum est integrè,

non per apostrophum $\mu\acute{\alpha}\delta$. Non enim hic potest fieri talis abiectio uocalis, & uersui deerit alioqui syllaba. Quamquam sic etiam breuis syllaba de pro ducitur $\kappa\alpha\tau\acute{\alpha}$ δ $\iota\alpha\sigma\omicron\lambda\eta\rho$, nisi quis putet omis sum esse $\gamma\epsilon$, aut similem completiuam. Praecipit autem uersus non esse uirilitem adimendam ijs, qui possunt generare. Notum est, ueteribus Graecis & Romanis, imo toti pene orienti, & omnibus gentibus mollioribus hoc genus hominum in delicijs fuisse, & Eunuchi ab eo, quod in cubiculis, aut gynaeceis multum custodiae & ministerij causa inter potentum mulieres & uirgines uersati sunt. Nonnulli malunt ab $\epsilon\upsilon$ & $\nu\delta\rho$ & $\epsilon\chi\sigma\rho$ deriuare, quod mihi non displicet. Non autem uno modo sunt castrati. Hinc sunt adhuc uoces in legibus Thlibiae, Thlasiae, Spadones. In summa contra naturam est hoc factum, & consuetudo haec propterea quoque à Christianis mutata est. Consentit hoc praecipitum cum eo quod supra est: $\mu\grave{\eta}$ $\mu\epsilon\iota\upsilon\kappa\omicron\varsigma$ $\acute{\alpha}\gamma\alpha\mu\omicron$ & c.

($\mu\acute{\alpha}\delta$ $\acute{\alpha}$ $\lambda\omicron\gamma\omicron\iota\varsigma$.) Foedissimum est hoc peccatum, quod hic uetatur, non tacendum tamen, si quidem in eam turpitudinem homines aliquando prolabuntur, ut nobis cauere discamus, & Deum oremus, ut nos & alios custodiat ab ea, & agamus ei gratias quod custodierit, adeoque ut discamus non stram infirmitatem & nimiam libidinum, ac Sathanae potentiam

potentiam. Sequentes duo uersus sunt generale
preceptum, & pertinent tum ad precedentem,
tum ad sequentem. Violatur coniunx, & ipsum
coniugium illicita uenere, maximè tali quales hic
nominantur.

Ὅν δ' αὐτοῖσ' ἀνδρῶσ') Hic scriptum esse
debere puto, non δ' ἄνδρῶσ' ut est in Aldino etiam co
dice scriptum. In quarto enim uersu ab hoc de illo
peccato, quod cum pecudibus committitur est di
ctum, & sequens foeminis præcipit, ne præpostera,
& muliebri, ut sic dicam, uenere utantur. Quo uiz
cio monachæ multum laborant, ut audio. De hoc
peccato meminit etiam S. Paulus in epistola ad Ro
manos. Legendum est etiam in sequente uersu με
μήσαντο pro μωμήσαντο.

μηδ' ἐς ἔρωτα εἶς.) Naturalis est amor inter
masculum & foeminam. Is hic non interdicitur, sed
insania & furor, & uelut libidinis quædã profusio.
Qualis in plerisq; cernitur, qui nec dormire, nec ci
bum capere, nec aliud quicquã rectè facere possunt
præ hac rabie. Viciũ hoc latinè Cicero mulierosita
tè ex Græco φιλογύνεια uocat. Significantissimè
autem hic est locutus Poëta, cum dicit: Nō fluas in
amorè, sicut latinè dicitur, luxuria aut libidine dis
fluere. Obijcitur hoc Paridi apud Home. hoc uersus
δὴς παρῖ, εἰδ' ἄριστ' ἡ γυναιμάνης ἡπρεσ
πέντα.

Causa precepti est addita in sequente uersu, ubi dicitur, amorem non esse Deum, sed perniciosum affectum, seu turbationem animi. Sic enim exponunt etiam Græci uocabulum αἰσθηλον. Potest etiam propriam significationem habere, ut conueniat cum eo quod Ouidius dicit:

Quis enim celauerit ignem,

Lumine qui semper proditur ipse suos?

Videtur hunc locum imitatus recens Poëta cum dicit:

Nec Deus, ut perhibent amor est, sed amaror & error. Et Pontanus in quodam loco ait:

Numen amor nullum est, numen inane Venus.

Est enim notum à ueteribus pro deo habitum esse amorem, sicut fere omnes alios affectus. Obseruari hic debet, quod ωυ syllaba in dictione γυωαεκωυ corripitur, cum alioqui apud Græcos pro communi consuetudine tantum eæ longæ uocales corripiantur, quas alia uocalis sequitur. Similia sunt hæc Hesiodi: χεῖμα κακῆ βίησι δ' ἀργαλέμ' ἐπὶ σῶδ' ἔσθ' ἔσθ' ἔσθ'. Et ζηλώσει κ' ἀεργῶ.

Μὴ δὲ κασιγνήτ' εἶς.) Quæ huic uersui poterant addi, in expositione uersus μὴ δὲ κασιγνήτης, prolixè tractata sunt.

σὺ γὰρ τὴν εἶς.) Non frustra est, quod præcipitur de amanda coniuge. Nusquam enim facilius amor commutatur in odium, quàm in coniugij principio,

ipio nec frustra conqueritur sic apud Catullum
Ariadna:

Tum iam nulla uiro iuranti foemina credat,

Nulla uiri speret sermones esse fideles.

Qui dum aliquid cupiens animus prægestit apisci,

Nil metuunt iurare nihil, promittere parant,

Sed simul ac cupidæ mentis satiata libido est,

Dicta nihil metuere, nihil periuria curant.

Sic enim fere fit, ut unà cū libidine decrescat amor

etiam inter probos & honestos coniuges, donec pau-

latim fuerit consuetudine & liberis, qui ex eo quo-

que pignora dicuntur, restitutus, aut potius ex li-

bidinoso in castum & coniugalem transformatus.

Quotus enim quisq; est, qui hoc amore inductus

uxorem ducat? Nam longè alter est alius, quàm al-

ter. Atq; hoc est, quod Germani uerè solemus dicere

pro uerbio: Si amor ita cresceret, ut decrescit, præ

amore deuorarent se inuicè cōiuges. Tale quiddā est

apud Lucretiū quoq; nisi fallor, nam locus non oc-

currit. Sunt autē hac in re plerumq; uiri inconstan-

tiores & fastidiosiores quàm foeminae. Quare ma-

ritis etiā uidetur hic singulariter Poëta præcepisse.

Quæ cum ita sint, merito præceptis inuitantur ad

hunc amorem, quæ castum & cōiugalem dixi. Facit

idem S. Paulus diligenter, adeoq; Deus ipse, cum iu-

bet, maritū adherere uxori, sic etiam, ut à paren-

tibus iure & potestate separatus sit, aut ut Iuriscor-
sulti loquuntur, emancipatus relinquere patrem &
matrem, non contemnere, aut negligere, nec eis pro-
desse, iuuare eos, quando opus habeant. Ceterum,
ut supra est dictum, uir non est tyrannus, aut domi-
nus uxoris (ut leges & Philosophi hoc uocabulo
utuntur. Nam sacrae literae aliter & generalius, aut
mitius utuntur eo) sed in uita & bonis, socius, ac
suos quosdam labores uterq; suas res curandas ha-
bet, quæ tamen ad communem usum amborum spe-
ctent, sicut est in Xenophonte per diligentem scrip-
tum, & plerisq; alijs. Aristoteles prudentissimè
hanc uitæ consuetudinem confert cū Aristocratiâ.
Planè similis locus extat in Homeri Odyssea, ubi
Ulysses Nausicaæ pro monstratione urbis, & ueste
quæ ab ea petiuerat sic humanissimè precatur:

Σοὶ δὲ θεοὶ τόσα δλοῖεμ, ὅσα φρεσὶ σῆσι με
νοινᾶς,
ἄνδρα ἄϊε, καὶ οἶκον, καὶ ὁμοφροσύνην ὅπ᾽ ἄ-
σσειαμ
Ἐσθλήν, ἧ μὲν γὰρ τῷ γε κρείσσομ, καὶ ἄ-
ρειον,
ἢ ὅθ' ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχνη-
τον
Ἀνὴρ ἠδὲ γυνή, πολλὰ ἄλγεα δυσμύθεο
εἶσι,

χάρμω

χάρματα δ' εὐμενέτησι, μάλιστ' ἐστ' ἐκ
κλυοῦ αὐτοῖ.

Horum uersionem etiam nostram adscribam :

Sed tibi dii quæcunq; cupis dent cuncta uicissim.

Concordi tribuant cum mente uirumq; domumq;.

Nam nihil est melius, quàm cum consorte maritum

Vnanimi dulces studio seruare penates.

Hæc res excrucians inimicos angit, amicos

Exhilarat, sed dii nunc audiuere precantem.

Sic & Ecclesiast. uirum beatum, uocat cui bona sit

mulier. Et concordiam inter uxorem & maritum

unum ex illis tribus dicit esse, quibus singulariter

delectetur Deus. Sed quis possit & debeat etiam

in hoc loco hæc omnia persequi : Nunquam potest

hæc res satis laudibus uehi omnium bene sanorum

iudicio.

α. 2. δὲ τῆς ἄμνης :) Matrimonio quis ita potest
abuti, ut cum sua propria coniuge adulterium com-
mittere uideatur. Ac rectè iudico S. Hieronymum
dixisse, nihil esse foedius, quàm uxorem amare quas
si adulteram. Tantum abest, ut non peccet is gra-
uiter, qui ui, quod hic uetatur, puellam liberam com-
primit, præsertim, si non faciat animo habendæ
eius in coniugem, siue abducta sit à parenti-
bus, siue non sit abducta. Nam si ut uxor ha-
beat, adducitur maximè uolens, in uitis aut in scijs

parentibus, mitius quidem est nonnihil, sed capitale tamen & raptus in legibus uocatur. Romana tamen Ecclesia confugientibus talibus ad se parcat, ac impunitatē impetrat, nescio qua æquitate inducta aut permota potius quadam clementia, & humana imbecillitatis consideratione. Sed, ut ut est, non sunt extenuanda hæc peccata, sed habenda pro ijs, quæ Deum uehementer offendant, sicut testes sunt diuinae literæ in multis locis, & seuerè punienda, aut certè seuerius, quàm nunc puniuntur. Qui furatus est quinq; aut sex aureos, gula frangitur ei laqueo, & relinquuntur adulteri, uiolenti compressores, raptores, fornicatores impuniti. An non est hoc ἀποδὲ κατὰ τὸν ἰσχύουσιμον, Et, διὐλίξεν τὸν κῶνοπα; Nam quanto res est preciosior, pudor, honesta fama, præsertim in muliercula, quàm pecunia? tamen huius uiolatores aut ademptores uita priuantur, illorum fures & uiolatores abeunt impunè. Sed non abeunt, Deus enim puniet suo tempore, & acerbè.

μὴ δὲ γυναικὶ καὶ κα.) Salomon quidem docet, uxorem diuinitus dari, cum relinquuntur à parentibus diuitiæ. Quod non ita intelligendum est, quasi non beneficium Dei quoque sit opes habere, sed peculiari quadam cura, & ordinatione Dei contingere commodam & tolerabilem uxore, & minus

minus hanc rem esse nostri arbitrij & consilij,
 quam alias. Adeo rarum hoc esse, ut aut uir conse-
 quatur bonam uxorem, aut mulier bonum maritum.
 Non enim hoc tantum de mulieribus intelligi debet.
 Siquidem sepe minime incommode & male mulie-
 res in maritos incidunt ita molestos & duros, ut
 nihil à tyrannis differant. Deinde hoc etiam de isto
 Salomonis dicto sciendum est, quòd non & nos an-
 niti, ut habeamus honestam uxorem, non debea-
 mus, & ociosis desiderandum esse ac expectandum,
 donec ueniat uxor nobis tenues delapsa per auras,
 ut inquit Poëta, sed cogitandum, deliberandum, que-
 rendam, dispiciendam ad hoc puellam diligentissi-
 me, sic tamen, ut Deum precemur ante omnia, ut
 hoc inceptum scèliciter euenire sinat, eumq; consti-
 tuamus nobis totius rei effectorem & gubernato-
 rem. In hunc modum præcipit hic Phocylides non
 esse ducendam malam uxorem, hoc est, cauendum
 esse nobis, quantum caueri potest humano consilio,
 ne malam ducamus. Non enim adeò fuit rerum igna-
 rus, qui nesciuerit multum & in hac re Deum aut
 fortunam ualere. Quare subiungit etiam, nec pas-
 tiamur nos moueri opibus, ut male moratam ducamus.
 Nisi quis mauult hoc referre ad prouerbum:
 τὴν κατὰ σέυτ' ἔλα', quo tamen prohibetur
 tur inæqualitas maxime in potentia, diuitijs & ges-
 nere.

nere. Quanquam ad formam quoque recte accommodatur, & imprimis ad ætatem. Videmus enim uehementer incautos quosdam, ne dicam stultos, qui sexagenarii, aut septuagenarii, aliquando octogenarii puellulas uix maturas adhuc ducunt. Ac merito illi postea poenas dant suæ nequitiæ, cum non habent uxores, sed dominas & imperatrices. Probe dictum est ab Aristophane: *δέσποινες γὰρ γέγοντι γυναῖκες γυναικῶν*: hoc est mea uersione: Nam domina sponso mulier existit seni. Hac enim parte quoque uiri crebrius peccant, quam mulieres. Quanquam hoc illo, quod pertinet ad generationem, est aptius. Peccant tamen & mulieres. Inde est quod Deianira conqueritur apud Ouidium:

Quam male inæquales ueniunt ad ætra iuuenti,

Tam premitur magno coniuge nupta minor.

Non honor est, sed onus species læsura ferentes.

Si qua uoles apte nubere nube pari.

Sed longe fit secus ab utriusque sexus hominibus. Id quod etiam hic dicitur, uiros & feminas contrahendis matrimonijs diuitias, non probitatem spectare. Et hoc sanè fit in reliquis omnibus actionibus & negocijs uitæ.

Protinus (enim, ut ait Iuuenalis) ad censum de moribus ultima fiat

Questio, quot pascit seruos, quot possidet agri
Iuges

Iugera, quàm multa magnaq; paropside coenat.

Quantum quisq; sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet & fidei.

Ceterum λαφύσις puto legendum esse in sequen-
ti uersu, & eum infinitiuum cum ἀλιζέειν, qui est
in tertio uersu, aut pro imperatiuo positum esse,
aut pendere utrumq; à uerbo quinti uersus ἐπίδαι
νομεν: Et hoc illo magis placet.

μὴ δὲ γάμου γάμ. &c.) Hunc locum existi-
mo uetare polygniam, non digamiam. Cum enina
procreandæ sobolis caussa ante iusserit uxorem ducere,
cur omnino prohiberet nunc alteram ducere
non uideo caussam. Potest enim fieri, ut moriatur
prima prius, quàm pepererit aliquid. Ac potest ex
hoc uersu colligi non tantum in orientalibus regio-
nibus polygniam, id est, consuetudinem habendi
plures uxores, quàm unam fuisse receptam, sed es-
tiam in occidentalibus. Quod uidetur Cornelius Ta-
cit. quoq; sentire, cum scribit, Solos Germanos Bar-
barorum una uxore contentos esse. Non enim tan-
tum Germani pro Barbaris habiti sunt in Europa
illis temporibus. Quanquã in oriente hoc fuit usita-
tius & frequētius nescio quam ob hominũ molliciẽ,
aut potius cõsuetudinẽ ex Iudaica natione acceptã,
& initio permissam à Deo propter humani generis
incrementum. Existimo tamen aut unam aut paucas
ada

admodum uerum ius ac integrum uxoris habuisse, ac singulariter maritis caras fuisse, reliquas non item, sed aut uoluptatis aut rei familiaris gratia fuisse habitas, pro eo, ac est in loco Demosthenis supra citato significatum. Respexit autem Poëta hic tum ad naturam, tum ad incommoda, quæ insunt matrimonio. Naturale enim est, ut unus masculus cum una foemina talem societatem & coniunctionem habeat. Inde est etiam, quod sacra scriptura dicit: Et adheret uxori suæ, non uxoribus. Hæc enim prima fuit ordinatio Dei. Etiam si diuersum cernitur in quibusdam bestiis, maxime tamen cicuribus, & utilitatis hominum causa. Verum natura non ex paucis iudicanda est, sed ex pluribus, & quidem ex ratione & iudicio prudentum sæpe magis, quam ex factis.

Πατρι δὲ μὴ χεῖλ.) Nihil est dulcius aut amabilius patris nomine adeò, ut Deus ipse bonorum omnium autor & conseruator eo uoluerit appellari. Poëtis etiam suus Iuppiter uocatur πατὴρ ἡγεῖν ἄνω θεῶν τε θεῶν τε, & diuûm pater, atq; hominum rex. Quod partim acceperunt ex prima illa gente Iudaica, (patres ab ecclesiasticis dicuntur) partim ingenerata quadã ui iudicãdi & intelligendi. Quæ cum ita sint, patres etiam præstare se debent eos, qui sunt à natura constituti, non tyrannos aut carniciferos

fices, ut aliquando inueniuntur longe bestiis crude-
 tiores, hoc est, humanos, mites, placabiles, ita tamen
 ut mansuetudinem illam temperent seueritate, nec
 ad uicia liberorum & peccata conuincant, sed pu-
 niant pro suo iure & peccati modo, quantum pos-
 test fieri. Nemo enim potest modum seruare in om-
 nibus rebus & semper. Quod si durior fuerit ac a-
 cerbior aliquando pater, ferre debet hoc filius, ser-
 uet hoc Mimi præceptum: Ames parētem si æquus
 est, si aliter seras. Et illud, quod Terentiana mulier
 docet: Multa ex quo fuerint commoda, eius in-
 commoda æquum est ferre. Et hæc pertinent ad
 omnes eos, qui parent & reguntur, ut est populus,
 discipuli. Porro quod hic dicitur, si peccauerit pa-
 ter, à matre aut primoribus populi (hoc enim signifi-
 cat *Ἀνδρογέγοντες*) eū debere puniri aut castigari
 non frustra dicitur. Sunt enim natura matres aman-
 tiores liberorum, quàm patres. Et causa in prome-
 ptu est, nec habet opus explicatione, præsertim in
 hoc loco, & molliores, ac facilius in hac re moderari
 possunt impetum animi accensi, & leuius accen-
 duntur ira, quàm isti. Suum tamen incommodum &
 hæc res habet, quod sæpe nimia indulgentia cor-
 rumpant liberos. Adeo nihil est, quod non offendat
 alicubi, aut ubiq; pares uires aut æquale momentum
 habeat. Ac omnium rectissime patres leniores &
 minus

minus iracundi, excitati tamen & ante omnia honesti uiri suscipiunt & gerunt curam huius rei. Matres uero non languidae, aut nimis mites aut molles, sed acres illae, & ut sobolis, ita honestatis quoque amantes. Vbi itaque erit maritus iracundior, & uehementior, & uxor placidior ac honesta, mater liberos rectius castigat, contra pater debet hoc facere, ubi mulier est aut oscitantior aut mollior iusto. Ego certe memini ad huc eius temporis, cum si quid neglexissem puer aut deliquissem, precibus etiam aliquoties impetraui à patre mater mea, ut sibi permitteret negotium puniendi me, nec molliter me tractauit, ac omnino modum seruare melius norat, quam pater, qui & natura & propter ualeitudinem aduersam erat uehementior, uir tamen, si licet mihi hoc dicere, ac mans honestatis & iusticiae. Vidit hoc mater mea, et quia rei familiaris & liberorum erat singulariter studiosa, cauuit hac parte uel imprimis, ne quid boni detrimenti acciperent. Tum hoc non intelligebat, ut fiebat. Nunc ita eius recordor quoties recordor, recordor autem saepe, ut & mirer prudentiam factam, & uehementer delecter factam. Quod ideo recitavi, quia bene uidebatur ad hunc locum quadrare. Quae sunt addita de grandissimis natu generis et principibus populi, eodem spectant. Carent enim plerumque tales affectibus illis turbidioribus, aut certe

te minus turbantur, quàm parentes, qui aut inspecto
 res sunt peccatorum, quæ à liberis committuntur,
 aut primi resciscunt, quæ ualde faciunt ad irritandū
 animum. Præterea propter maiorem prudentiam
 & usum rerum melius hoc munere funguntur illi.
 Non solet hoc fieri apud nos, præterquam quòd ali-
 quando ludimagistris aut pædagogis id negocij das-
 tur. Nec est sentiendum cum Fabio Quint. qui cædi
 pueros non uult. Salomonem potius, hoc est, spiritū
 sanctum debemus sequi magistrū, Is dicit: Qui par-
 cit uirgæ, odit filium suum. Et: Noli subtrahere à
 puero disciplinam. Si enim percusseris eum uirga,
 non morietur. Tu uirga percuties eum, & ani-
 mam eius de inferis liberabis. Item alibi: Virga at-
 que correctio tribuit sapientiam: Puer autem qui
 dimittitur uoluntati suæ, confundit matrem suam.
 Et: Erudi filium tuum, & refrigerabit te, & dabit
 delicias animæ tuæ. Magna commendatio discipli-
 ne est, quod ei tribuitur hoc, ut à morte scilicet,
 & quæ publicum peccati supplicium est tueatur
 ac liberet ab æternis cruciatibus. Paulatim enim
 animus ista parentum diligentia traducitur à uicijs
 ad timorem & amorem Dei, nec debemus hoc su-
 persciosè disputare aut inquirere quomodo fiat,
 Et, ut maxime nõ respondeat semper euentus labori
 eorum, nihilominus tamen debemus pergere & scire
 Deum

Deū occultè mentes in talibus conatibus, studijs & exercitijs à se constitutis mouere, ac iuuare.

μη μὲν ἐπ' ἀρσενί.) Sexus discrimen ipsa natura fecit, ac uirilem quidem robustiorem, & aptum ad labores, & pericula sustinēda. Muliebre uero imbecilliolem & molliorem, atq; minus tolerantem laborum & periculorum. Ideoq; à mollicie dictam esse mulierem Grammatici uolunt, ut uir à ui, hoc est, potentia & uiribus nomen habeat. Eam naturam ducem homines secuti grauiora uitæ regendæ & conseruandæ onera uiris leuiora mulieribus imposuerunt. Et rectè fecerunt. Eatenus enim sunt homines, quatenus natura uelut nutū aut præscriptum obseruantes parent, ac sequuntur eam præegredientem, ac uelut iter monstrantem, aut ὁδὸν γ' ὁσαυ. Idem uestitum etiam ex eo diuersum constituerunt, ac ut inceperunt, ita pergunt usurpare, sic, ut cum sexu conueniat, ac ut in uiro dignitas est, in muliere uenustas, pulchritudo, sic alius cultus, alius ornatus in illo sit, in hac alius. In uiro minor & tanquam neglectus, in muliere maior & exquisitior. Et hinc est, quòd omnium bene constitutarum rerum publicarū leges sumptuariæ permittūt usum liberiolem auri, argenti, serici, gemmarum & id genus aliorum ornamentorum foeminis, quàm uiris. Ex eodem fonte uelut atramentum quoddam hausit

Poëta, quo hos uersiculos exarauit, admodum elegantes & suauis. Præcipit autem tria: Ne masculo capillus alatur, quales cernuntur ueteres imagines, ne calamistris intorqueantur. Et ne implicentur aut conuoluantur in nodos uel in funiculos, sicut est usitatum apud foeminas, additis uel rheticulis quibusdam uel funiculis. Nam ita hunc locum intelligo, ut $\omega\lambda\acute{\epsilon}\kappa\epsilon\upsilon\ \kappa\omicron\mu\eta\upsilon$ sit, quod Cicero dicit calamistris inurere, & $\acute{\alpha}\mu\mu\alpha\tau\alpha\ \lambda\acute{o}\xi\alpha\ \kappa\omicron\rho\upsilon\ \mu\beta\omicron\upsilon$ scilicet $\omega\lambda\acute{\epsilon}\kappa\epsilon\upsilon$, ita funiculis, siue sericis, siue aureis implicare, quemadmodum hodie receptum est. Discernicula uocant Latini ab eo, quod discernant crines. Hoc autem fit etiam interin quando inuoluntur. $\kappa\omicron\rho\upsilon\ \mu\beta\omicron\upsilon$ autem hoc loco significant uelut flagella crinium muliebrum in summitate maxime capitis pendentium instar germinum aut ramusculorum summorum in arbore, quod proprie significant speciatim. Nam generatim significant omnes summitates aut altitudines, pro illa translata significatione facit locus citatus apud Suidam: $\kappa\omicron\mu\eta\upsilon\ \beta\acute{\epsilon}\phi\omega\upsilon\ \chi\epsilon\upsilon\sigma\omega\ \sigma\epsilon\phi\omega\ \kappa\epsilon\kappa\omicron\rho\upsilon\ \mu\beta\omicron\upsilon\ \beta\omicron\omega\lambda\acute{\iota}\nu\upsilon$. Hesych. addit speciale uocabulum, ubi dicit $\kappa\omicron\rho\upsilon\ \phi\omicron\varsigma\ \kappa\omicron\rho\upsilon\ \mu\beta\omicron\upsilon\ \gamma\upsilon\upsilon\alpha\iota\kappa\epsilon\iota\omicron\varsigma$. Hunc locum uidetur imitatus Poëta, cum ait:

Sint procul à nobis iuuenes, ut foemina, compti.

Fine coli modico forma uirilis amat.

L

Item

Item alibi: Et totam formam uirilem tractans. ^{Sub}
 ijciam autem totum locum:

Forma uiros neglecta decet. Minoida Theseus

Abstulit à nulla tempora comptus acu.

Hippolytū Phædra, nec erat bene cōptus, amauit.

Cura Deæ syluis aptus Adonis erat.

Mundiciæ placeant, fuscentur corpora campo

Sit bene conueniens, & sine labe toga.

Linguaq; nec rigeat, careant rubigine dentes,

Nec uagus in laxa pes tibi pelle natet.

Nec male deformet rigidos tonsura capillos,

Sit coma. sit docta barba resecta manu.

Et nihil emineat, & sint sine sordibus unguēs,

Inq; caua nullus stet tibi nare pilus.

Nec male odorati sit tristis anhelitus oris,

Nec lædat nares uirq; paterq; gregis.

Adscripsi autem totum locum ideo, ne putarent
 recte se facere, qui non ut homines, sed ut sues im-
 mundi & squalidi, senti, annis, pannisq; obsiti ut
 ille ait, inambulant ac deierarent, se uel solos uiros
 ac pulchre suum sexum honorare, cum reuera

Stulti, dum uitant uicia, in contraria currant.

Τὸ μέγαν ὄρεσι.) Elegans locus de eadem re est
 in primo lib. Offi. Cic. Ergo, inquit iste, & à forma
 remoueat ur omnis uiro nō dignus ornatus, & huic
 simile uiciū in gestu motuq; caueat ur. Et paulo post
 Adhuc

Adhibenda est præterea mundicia, non odiosa neque exquisita nimis, tantumque fugiat agrestem & inhumanam negligentiam. De hoc loco satis.

Παιδὸς δ' ἐν μὲν ὄψε. &c.) Hi quatuor uersus monent parentes & hortantur, ut liberorum suorum pudicitie consulant. Non autem hac parte periclitantur puellæ tantum, sed masculi quoque, minus tamen, Deo gratia, in Germania, quam in plevisque alijs regionibus. Theologi uocant hoc peccatum Sodomiticum ab eo, quod Sodomis perpetratum est scelerum, horribile & naturæ aduersissimum. Deo certe ita execrandum, ut propter id perdidit intergras ciuitates & totos populos, terramque in qua fuerunt illi, damnauerit in perpetuam sterilitatem, & infamiam: non tamen sibi metuunt ac secure se contaminant hoc scelere grauissimo plerique, & imprimis ij, qui alios deterrere & abducere debebant. Quod uero est miserrimum & magno dolore ac lachrymis dignum. Christus defendat nos, & nostros contra tantam sceditatem, ac magistratus incitet ad prohibendam & puniendam eam, aut ipse tollat ex sua præsertim natione aut cœtu. Notandum est quod hic iubet puellas domi retinendas, ut non conspiciantur foris tantisper, dum elocatae fuerint. Significat enim magnifieri debere pudicitiam in foemina, & libidines hominum esse

nō humanas, sed beluinas & furiosas. Non autē hoc ita intelligi debet, quod nuptis nulla tali cura, & modestia sit opus. Imō debent hæ, quoq; se domi continere, quantum rei familiaris prorsus ratio patitur, ac non tantum conseruare pudicitiam & castitatem coniugalem, sed etiam uitare petulantiam & omnes suspiciones turpitudinis. Quæ de re sic præcipit Horatius cuidam matronæ:

Prima nocte domum claude, neq; in uias
Sub cantu querulæ despicere tibiæ.

Et sæpe uocanti

Duram difficilis mane.

Sic Telemachus matrē suam Penelopē apud Homerum iubet domum ire, ac sua curare, colū & fusum.

ἄλλ' ἐς οἴκον ἵστα τὰ σεντῆς ἔργα κούρῃ.

Κάλλος δὲς ἔσ.) Quod hic de pulchritudine dicitur, est apud Iuuenalem in decima Satyra cuius loci principium adscribam:

Sed uetat optare faciem Lucretia, qualem

Ipsa habuit, cuperet Rutilæ uirgini a gibbum

Accipere, atq; suam Rutilæ dare. Filius autem

Corporis egregij miseros trepidosq; parentes

Semper habet, rara est adeo concordia formæ,

Atq; pudiciæ, sanctos licet horrida mores

Tradiderit domus, ac ueteres imitata Sabinas, &c.

Quamquam enim culpa non est in forma, sed in hominibus

minum libidimbus & malicia. Sicut non est culpa
boni cibi, quando corrumpitur in imbecillo stomacho,
ut Chrysostomus in quadam oratione pulchrè
colligit, ac est egregium Dei donum illa, plerisque
tamen occasio est ad faciendum contra pudicitiam,
adeoque: nullus ephebum

Deformem seu castravit in arce tyrannus,
Nec prætexitatum rapuit Nero loripedem, uel
Strumosum, atque utero pariter, gibboque tumentem:
ut idem inquit. Est itaque tanto maior cura & hic ad
hibenda parentibus, coniugibus, tutoribus & alijs
custodibus, ut suos tueantur, & conseruent eis illam
castitatem & famam, sicut in alijs bonis excel-
lentibus fieri debet. Sic enim sunt res humanæ, ut
quo quid est melius & præstantius, eo plures ha-
beat insidiatores, eo citius & grauius ledatur.

ΣΥΜΒΕΙΣΙ ΦΙΛΟΤΗ. &c.) Non frustra mone-
mur de amandis cognatis, & exercenda cum eis cõ-
cordia. Nam sæpe, ut inquit Ovidius:

Non hospes ab hospite tutus,
Non socer à genero, fratrum quoque gratia rara est:
& cum ad opes querendas & tuendas, tum ad sua-
uitatem & tranquillitatem atque decus uitæ nihil æ-
què necessarium est, quàm concordia & amor cognato-
rum inter se. Declarant hoc multa exempla & in hi-
storijs & in præsentè uita. Quare amemus cognat-

ios, & non demus ansam uel nobis, uel ipsis ad ordi-
dium cōtendendo, obiurgando, rixādo, sed obsequa-
mur eis, quædā feramus, & dissimulemus eorum nō
nullos errores, cōnuēamus ad leuia quædā peccata,
non agamus omnia pro nostro iure, sicut omnino faci-
endum est in amicitijs, ἀλλὰ μὲν ἔτι βουλοῦν, ut
ille inquit. Quæ optima est in talibus rebus regula,
& sine qua nō potest honesti uiri nomē & dignitas
retineri. Quanquam uidendū est ne decipiat nos ho-
nesti aliqua species aut imago, ne dum effugere uolu-
mus turpitudinem, in turpitudinem prolabamur.

ἀλλὰ δὲ εἰδῶναι τὸ ὀλιονγοῦν αἰ. & c.) Nemo ferè de
moribus docet, quin hoc etiam moneat, ac præci-
piat, quod hic monetur & præcipitur, senes hono-
rādos esse.

Magna fuit quondam capitis reuerentia cani,

Inq; suo precio ruga senilis erat.
inquit Ouidius. Et sacræ literæ: Coram cano capite
consurge, Et: honora personam senis. Ita M. Cice-
in primo Officiorum docet adolescentium esse ma-
iores natu reuereri, quod hic ἀλλὰ εἰδῶναι dicitur, ill-
est, amare simul & timere, cauere ne quid facias,
quod eos offendat, sentire, quod consilijs & usu res-
riam sint edocti, multa sciant, quæ minores natu
ignorant. Hoc fuit iudicium de senibus Lacedæmon-
morum, apud quos honoratissima fuit senectus, idem
Athens

Athenienses iudicauerūt, quorū hunc morem fuisse
 Athenis scribit Aeschines, ut iuberent preconē in-
 uitantem ciues ad dicendum de repub. dicere: τίς
 ἐγὼ εἶμι βάλεται τῶν ὑπέγ' ὠντάκοντα
 ἔτη γεγονότων. Et prisca Romani, apud quos
 Iuuenalis scribit magnum fuisse præcedere quatuor
 annis. Quod autem in Menandri quodam uersu di-
 citur: Non canos efficere prudentes, ita intelligi de-
 bet, non omnes grandes natu sapere, & reprehē-
 duntur propter male transactam, ignauam & iner-
 tem uitam, nec ideo consilium ualere tantum, quod
 à sene sit datum, sed rem ipsam considerandam esse
 potius. Quamquam non temere debet omitti, aut nes-
 gligi, quod senex dicit aut iudicat, & si quando re-
 cedendū est ab eius sententia, modeste hoc est facien-
 dum, & salua ætatis reuerentia, nec ideo minus aut
 loco, aut munere, aut honore senibus cedendū est, ac
 est per se honorāda & obseruāda hæc ætas, quantum
 finit honestas & officiū, imò, ut S. Augusti. recte &
 Christianè censet omnes homines amādos esse, uicia
 uero habēda odio, sic amari & honorari debet sene-
 ctus, peccata eius & uicia tū habēda odio, tū leniter
 corrigenda & sanāda, semper adhibita reuerentia.
 Quamq̄ autē Diogenem solitū fuisse dicere: νεκροῦ
 ἵατρὸν εἶμι, καὶ γεγονῆαι ἄρτι τῶν ἔτη
 samen senes aliquando, aut quoties opus est, moue-

ri debent, & ipsis nō est abijciendus conatus, & cō-
 ra uel discendi, quod nesciunt & quod discere ho-
 nestum est, uel dediscendi, quod est turpe, & mutat
 di malos mores in bonos, in uirtutes uicia, errores in
 recte facta. Quod hic addit Poëta, & qualem hono-
 rem ei, qui parentibus habetur, habendum seni esse,
 ideo factum est, ut arbitror, quōd senes sunt tanquā
 communes aut publici parentes, ij præsertim, qui
 præ sunt in rebus pub. ac reipub. plus debemus, q̄ pri-
 uatæ, ita sanè talibus senibus plus deberi puto, quam
 parentibus. Erantq; senibus tantum cōmittenda gu-
 bernacula rerumpub. non adolescentibus, qui ple-
 rumq; aut euertunt respublicas aut, si quid mutant,
 hoc uel ipsis, uel alijs deinde senibus ad pristinum
 statum reducendum est cum magna difficultate &
 danno publico. Hinc est, quōd Hebræi suos magis-
 tratus appellant seniores, Græci antistites eccle-
 siarum ad horum imitationem πρεσβυτέρους, &
 πᾶτέρας πνευματικὸς, latini Senatum, sed de
 hac re satis.

Γὰς εὖ οὐ φειλόμ. & c.) Postremum est hoc
 præceptum de seruis, & habet tres partes. Iubet
 enim eis dari uictum & necessaria ad uitam, non af-
 fici eos contumeliosis pœnis aut maledictis coram
 rege, id est, Reipub. principe lacerandos esse, & eo-
 rum consilia, si recta sint & salubria sequenda esse.
 De

De primo non est dubium, quin sit honestum & humanum, ideoq; diligenter omnibus præstandū. Phocylides autem hoc tantum ad utilitatem domini retulit. Satius enim est ac tutius amari etiam dominū à seruo, quàm tantū metui. Bis autem est idem dictū, nisi quòd in posteriore loco generalius quiddam est, ac modus quidam dandi seruis quæ debentur eis ostenditur, ut ordine quodam, & certa certis temporibus tribuantur, tribuantur inquam, & tanquam numerentur, ut apud ueteres, ad quorum consuetudinem hoc est scriptū, $\chi\omicron\iota\upsilon\epsilon\zeta$ dabatur, Latini dimensum appellauerunt, non permittantur eis ex toto cumulo sumenda pro suo arbitrio. Sic enim serui non essent ac corrumperentur, & pigri ac segnes redderentur, lasciui & petulantes fierent, nec facerent suum officium. Quod nos patresfamilas quotidie experimur in ministris cōductitijs & mercenarijs, non enim habentur amplius, aut ualde pauci uerè serui apud Christianos, quàm sit incōmodū id genus hominū in omniū rerū affluētia uiuere. Atq; hoc est quod hic dicitur, ut opinor: $\Delta\delta\lambda\omega\ \tau\alpha\kappa\tau\acute{\alpha}\ \upsilon\epsilon\sigma\ \mu\omicron\iota\varsigma$. Hoc tamen nō ideo dixisse uideri uelim, quòd existimē aliquid eis detrahendū esse de ijs, quæ uitæ & conditioni eorū debentur. Iniquū enim hoc esset, & cum hoc præcepto, quod ex iusticia ductū est, pugnet. Alterius partis est ratio, quòd à natura do-

cemur, ne maiorem poenam imponamus, quàm est culpa.
 Videtur enim significare propter leuia peccata non
 debere notas iniuri seruis, aut conuictijs & maledic-
 tis deturpandos eos esse apud Reipub. principem.
 Hunc Regem ipse uocat, aut certè ideo quod serui
 sunt, alioqui nõ facturi, sic ut uelit nec diuinius nec a-
 uerbius puniri debere seruos propter suã conditio-
 nom, sed peccati magnitudinem tantũ considerandã
 esse, ita ut in alijs sit, qui sunt liberi. Quapropter
 etiam addit ἐπὶ τῶν δεισιδαιμόνων, id est, ludibrij tantum,
 aut contumeliæ gratia. Quemadmodum princi-
 pes aliquando fatuos deformant, ac habent in des-
 litijs propemodum cum totius generis humani pro-
 bro & contumelia. Caterum uariæ fuerunt poe-
 nae seruorum apud ueteres. Ex quo sunt hæc no-
 mina seruorum apud Græcos: Μύλωνες, ἔνα-
 τρεῖα, ἀλφιτρεῖα, χονδρονοτρεῖα, ξωντρεῖα,
 σιγματρεῖα, σίλων, μασιγρεῖα, apud Lati-
 nos cum unum aut alterum ex his Græcis tum fur-
 cifer, uerberos, & alia si qua sunt. Tertia pars
 huius præcepti similem habet rationem, honesta-
 tem & utilitatem, præcipuè honestatem. Simpli-
 citer enim accipi debet serui consilium, quando
 est honestum, & præferri uel Regum aut Impes-
 ratorum consilijs, quibus inest turpitudine, nec ha-
 bet in omnibus rebus locum id, quod in Terentio
 dicitur:

dicitur: Duo cum idem faciunt &c. Quanquam
 nescio, cur non debeat obtemperare seruo domi-
 nus, quando utilitas quæritur libera & nec hone-
 sta per se, nec turpis, sed ἀδίαφογόν &c. Non
 enim sequimur hic Stoicos, qui nunquam separant
 utile ab honesto, & honestum ab utili. Caterum,
 quod ad hunc totum attinet locum, quanquam do-
 minus utitur seruo tanquam instrumento quodam
 ad sua commoda comparanda & augenda, sicut
 Aristoteles pulchrè docet, est tamen cogitandum,
 quod seruus etiam sit homo & honestatis rationem
 habeat communem cum alijs omnibus hominibus,
 nec eum domino obligatum esse ad turpitudinem,
 aut mente quoq; seruum esse, non tantum corpo-
 re. In summa, quæ ratione domino concessum est à
 natura sibi & rebus suis consulere, non turpiter,
 non dolose, non flagiciose aut iniuste, sed ita, ut sal-
 ua maneat honestas & uirtutis principatus, eadem
 seruis concessum est domino querere & augere o-
 pes, ac tueri, non amplius. Sed, quia prodest in tota
 uita & his poëmatibus multum lucis infert, scire domi-
 niorum aut potestatum discrimina, huc inseram egre-
 gium locum de hac re ex 8. lib. Ethic. Aristotelis, &
 nostris quidem uerbis latinum factum. Sic ait ille:
 Sunt autem tres Rerum pub. formæ, ac totidem dis-
 gressiones, quæ uelut harum corruptiones sunt, Re-

gnum, Optimatum administratio, & quæ ab honoribus recte uidetur appellari Honoraria, plurimi consueuerunt eam nominare communi uoce Rempublicam. Græcè πολιτεία. Hariam optima, Regnum est, deterrima uero Honoraria. Digressio regni Tyrannis dicitur. Sunt enim principatus ambo, plurimum autem differunt, cum tyrannus suam utilitatem spectet, rex popularium. Non enim est rex, qui non ex sese habeat res necessarias, & omnibus bonis abundet. Talis autem nullo alio indiget. Itaque sibi ne prospiciat quidem is de ijs quæ sunt utilia, sed popularibus. Etenim qui non est talis, non est Rex, uerum sorte constitutus. (Puto enim ibi legendum esse μὴ, uel interponendum καὶ μόνον, ut sit, magis sorte constitutus, quam Rex.) Tyrannis autem uelut contrarium est eiusmodi. Sibi enim querit bonum, unde etiam fit planius, quod sit deterrima. Pessimum uero est, quod optimo est contrarium. Transitur autem ex regno in tyrannidem. Vitium enim quoddam est principatus, Tyrannis. Et prauus Rex fit tyrannus. Ex Optimatum administratione in paucorum administrationem fit mutatio uicio quodam eorum qui præsent, quod secus quam conueniat, regant ciuitatem, & bona uel omnia uel plurima sibi usurpent, item magistratus iisdem tribuunt, sic, ut plurimi cumulent diuitias

utilitas. Pauci præ sunt, & cū deberet esse æquissimi,
 sunt molesti. Ex honoraria administratione, hono-
 raria fit transgressio in popularem, & sint affines,
 est enim & honoraria multitudinis, & qui in hono-
 re sunt, omnes sint æquales. Minimè uero molestus
 est popularis gubernatio, propterea, & parū transi-
 liat iustæ reipub. formā. Atq; hūc in modū transmu-
 tantur formæ reipub. sic etiā à se recedūt & leuissi-
 me & facillimè. Similitudines autem & uelut exem-
 pla capi ex familijs poterunt. Ea namq; communio
 quæ est patri cum filijs regno similis est. Liberi
 enim sunt patri curæ. Atq; hoc est, quod Homerus
 Iouem patrem uocat. Nam patria potestas regnum
 quoddam est. Apud Persas tyrannis est, quod filios
 habeant ut seruos. Tyrannis autem potestatis domi-
 ni in seruos, in ea enim domini utilitas queritur.
 Hæc itaq; potestas uidetur esse recta, contra Persæ
 sic distorta est. Eorum enim qui differunt inter se,
 potestates etiam differunt. Communitas autem ea,
 quæ inter uirum est & mulierem, simulacrum est
 optimatum administrationis. Vt enim decet, im-
 perat uir, & in ijs, quæ pertinent ad uiri impe-
 rium, & relinquit illa mulieri, quæ ad eius uelut
 imperium quoddam pertinent. Vir autem, qui do-
 minatur omnibus in paucorum potestatem discedit.
 Contra enim, quàm decet eum facit, nec pro eo tan-
 tum,

tum, ac est muliere præstantior. Aliquando mulieres quoque imperant, ut relictae orbæ sine fratribus in lauta re familiari, quæ uocantur à Græcis ἐπιπέλαργοι. Atque hoc sanè fit, non secundum uirtutem, sed pro diuitijs & potentia, quemadmodum in patrum gubernatione. Cæterum honorariæ similis est fratrum inter se imperium. Sunt æquales, præterquam, quod à se differunt ætate fratres. Propterea, quando multum differunt ætate, non est amplius amicitia fraterna. Popularis uero status imago maxime cerni potest in male constitutis familijs. Ibi enim ex æquo præsent omnes, imbecillis est gubernator, & nemo impeditur. In unoquoque autem statu Reipublicæ uidetur quædam esse amicitia, quam tenus ibi iustum est. Primo quidem regi est amicitia cum popularibus in quadam benefaciendi abundantia. Benefacit enim illis, siquidem bonus est, ac eos curat sic, ut sint beati, sicut pastor pecudes curat. Verum Homerus etiam Agamemnonem uocauit pastorem populorum. Talis autem est potestas patris. Quamquam ab illa differt beneficiorum magnitudine. Et est causa quod maximum quiddam uidetur esse alere, & honestè educare. Quæ quidem maioribus tribuuntur. Atque natura pater liberis præest, maiores minoribus, rex popularibus. In excellentia uero sunt hæc amicitia collocatae.

Propter

Propterea quoque parentes honorantur, iustumque in iis est, non idem, sed quod consistat in quadam dignitate. Sic et amicitia se habet, quae similis est inter uirum et foeminam, ei quae est in Optimum statu. Nam et plus boni est meliori uel quadam uirtutis, et cuique quod ei conueniat. Non aliter iudicari debet de eo, quod iustum dicitur. Sed fratrum amicitia sociali similis est. Aequales enim sunt et aetate pares, et sunt tales ut plurimum et moribus et affectibus similes. Est etiam huic similis honoraria. Sunt enim aliquo modo iure et aequitate pares ciues, et uidentur ex aequo imperare debere per uices. Ita sane fit et in amicitia.

ἀγνοῖαι ψυχῆς σου σώματος ἐστὶ καὶ βαρῶν ἔτι.) Quia non satis est haec scire, quae hic praecipita sunt de moribus, et honeste agendo, monet etiam Poeta sub finem opusculi aliquid ea de re, atque ita concludit suum hoc Poema. Vocat autem has praecipiones *μυστήρια δικαιοσύνης*, id est, arcana iusticiae, propterea fortasse, quod Graecia tum fuit rudis adhuc Philosophiae, et nondum fuerunt tales sententiae uitae propositae hominibus. Quod autem et animam et corpus purum facere, si ad praescriptum eorum uiuatur, haec praecipita

præcepta dicit, non est obscurum cogitanti, hominem ex his duabus partibus, anima, & corpore constitutum esse, nec non ad utramque uirtutem, & honestas actiones pertinere, alias tamen ad hanc, alias magis ad illam, ut continentia & modestia magis corpus attingit, relinque magis animum. Quamquam fere secundum Philosophiam horum duorum est tanta connexio & copula, ut nequeant separari. Quod autem & suos, ac infinitos morbos habet corpus, id nihil admodum ad hanc rem pertinet, quæ hic agitur. Quamquam sic etiam fit plurimum, ut morbos corporis animi sequantur morbi, & contra morbos animi corporis morbi, quod non est huius loci disputare, aut explicare. Sicut

neque huc pertinet questio de summo bono,
aut felicitate, quæ hic uidetur con-

stitui in sola uirtute.

Nec annotanda censui candidè Le-
 ctor, ad hæc duo uetustissima Poë-
 mata, quæ reuera plus habent, ut
 nunc te uidere aliquo modo arbi-
 tror, in recessu, quàm promittunt
 in accessu. Debent autem nobis cara, & tantum
 non sacrosancta esse propter se, & res quas conti-
 nent, religiosa & colenda propter uetusta-
 tem, grata & dulcia propter genus
 orationis proprium, perspicuū,
 & numeris alli-
 gatum.

F I N I S.

E R R A T A.

Pagina	Linea	Lege
7	12	at suis pectoribus
9	10	aut in hac re, aut in eo toto, ociosa sunt
11	11	σῖβς δ' αἰμονας ἐννομα
12	9	γνώθι
eadem	17	πρέπει
eadem	23	προσωπίησ'
eadem	25	ἢ ὑπέρτι
13	1	πράως
eadem	12	ἀνίση
eadem	13	μὴ πῆσασαι.
eadem	23	ἄθρυπτον
14	3	μῆδ'
15	3	ἦτε
eadem	23	Ζεῦ
16	1	γένε' ὄσι
eadem	3	ἕκασα
eadem	9	ᾧ
eadem	15	ἐλεύθερον
20	21	πῆπας.
23	24	ἔχθρας
25	26	πρῆξας
30	18	πῆπαρσ' ἔρεζα
31	3	σῆς
49	4	βιοτεύσης
50	1	πλήδυσιν.
eadem	9	ἄτρουτον

E R R A T A

Pagina	Linea	Lege
51	23	ἀνδρείος
eadem	26	μιμήσαντο
52	7	ἡδύτερον
eadem	11	ἢ ἀλόχῳ
53	24	ἀφρονεοντες
54	15	ἐνμορφῳ
eadem	2	dele punctum
eadem	8	θεράπυσι
eadem	19	μυσήρια
eadem	20	abijce punctum
62	21	ἐκτελείοντ'
65	12	caelebs
68	16	Parænesis Isocrat. ad Demonicū
101	6	ὁπερὰ
207	ultima	ἄντ'
211	22	ἀδηνόλορον
239	18	πρωτέροις
246	8	μητρύνης
	13	ἔχθρῳ

ARGENTORATI APVD
 CRATONEM MYLIVM
 MENSE SEPT.

ANNO
 M. D. XXXIX.

